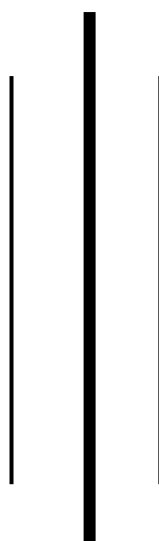


# माटो व्यवस्थापन कार्यक्रमको वार्षिक प्रगति विवरण

२०६८/६९



नेपाल सरकार

कृषि विकास मन्त्रालय

कृषि विभाग

माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय

हरिहरभवन, ललितपुर

फोन : ५५२०३१४, फ्याक्स : ५५५३७९१

## दुई शब्द

कृषि विभाग अन्तर्गत माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयले राष्ट्रिय स्तरमा माटो तथा मलखाद व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति नियम तर्जुमा गर्ने, क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्रयोगशालाहरु मार्फत जिल्ला कृषि विकास कार्यालयको समन्वयमा कृषकहरुलाई माटो तथा मलखाद व्यवस्थापन सम्बन्धी प्राविधिक सहयोग र प्रयोगशाला सेवा उपलब्ध गराउने काम गर्दै आएको छ । यस्तैगरि बजारमा उपलब्ध विभिन्न प्रकारका मलहरुको गुणस्तर नियन्त्रण गर्न आधिकारिक प्रयोगशालाको रुपमा समेत काम गर्दै आएको छ ।



माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय र अन्तर्गतका समेत गरि ७ वटा प्रयोगशालाहरुबाट प्राविधिक तथा प्रयोगशाला सेवा पुर्‍याईदै आइएको छ । निर्देशनालय र अन्तर्गतका प्रयोगशालाबाट सञ्चालित कार्यक्रमहरु, प्राप्त नतिजा र उपलब्धिहरुलाई समेटेर हरेक वर्ष वार्षिक प्रतिवेदन पुस्तिका तयार गरिदै आएको छ ।

आ.व. २०६८/६९ मा माटो व्यवस्थापन तथा सुधार सेवा कार्यक्रम र दिगो भू-व्यवस्थापन कार्यक्रम गरि दुईवटा आयोजना सञ्चालित थिए । यस पुस्तिकामा आ.व. २०६८/६९ मा सञ्चालित कार्यक्रमहरु, प्राप्त बजेट तथा खर्च विवरण, जनशक्ति विवरण, आ.व. २०६९/७० मा सञ्चालन हुने कार्यक्रमको विवरण, माटो तथा मलखाद विश्लेषण नतिजाको साथै केहि प्राविधिक विषयवस्तुहरु पनि समेटिएको छ । मलाई आशा छ, यो पुस्तिकामा समेटिएका विवरण, कृषकवर्ग, कृषि प्राविधिक लगायत कृषि विकासमा संलग्न सबै पक्षलाई उपयोगी हुनेछ ।

अन्तमा, यो पुस्तिका तयार गर्न पुर्‍याउनु भएको सहयोगको लागि माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय तथा मातहतका प्रयोगशालाका साथीहरुलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

(तेजबहादुर सुवेदी)

नि. प्रमुख माटो विज्ञ

## १. माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयको परिचय

### १.१ पृष्ठभूमि :

नेपाल सरकारको २०४९ र २०५२ को संरचनात्मक सुधार अनुरूप कृषि विभाग अन्तर्गत माटो परीक्षण तथा सेवा शाखा र ५ विकास क्षेत्रमा क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशालाको स्थापना भैसकेको थियो । सङ्गठनात्मक सुधारकै क्रममा (२०६१) आएको संरचना सुधारबाट यस कार्यालयको नामाकरण माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय भएको छ । केन्द्रीयस्तरमा माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय र यसको मातहतमा ५ वटा क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशालाहरू र भापाको सुरुङ्गामा औद्योगिक बालीहरू (अलैंची, चिया आदि) को लागि एउटा माटो परीक्षण प्रयोगशाला स्थापना भई सेवा दिने काम भइरहेको छ ।

### १.२ माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयको उद्देश्य :

- देशको बदलिँदो परिस्थितिलाई मध्यनजर राख्दै समयसापेक्ष मल तथा माटो व्यवस्थापन प्रविधिको विकास गर्ने र प्रविधिलाई कृषकस्तरसम्म पुर्याई कृषि उत्पादन बढाउने ।
- विविध बालीमा देखिएको माटोको उर्वराशक्ति ज्ञास तथा सो समस्याको पहिचान एवम् निराकरणमा सहयोग पुर्याउने ।
- भौगोलिक विशेषताको आधारमा नेपालको माटोको समस्याको पहिचान गरी दिगो भू-व्यवस्थापन प्रति जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने ।
- सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूसँग समन्वय गरी माटो व्यवस्थापन कार्यक्रम तथा सेवालाई व्यापक गर्दै जाने ।
- कृषिमा बाली विविधिकरण तथा व्यवसायीकरणको कारणले देशमा देखिएको माटोको समस्यालाई न्यूनिकरण गर्दै कृषि उत्पादनमा टेवा पुर्याउने ।

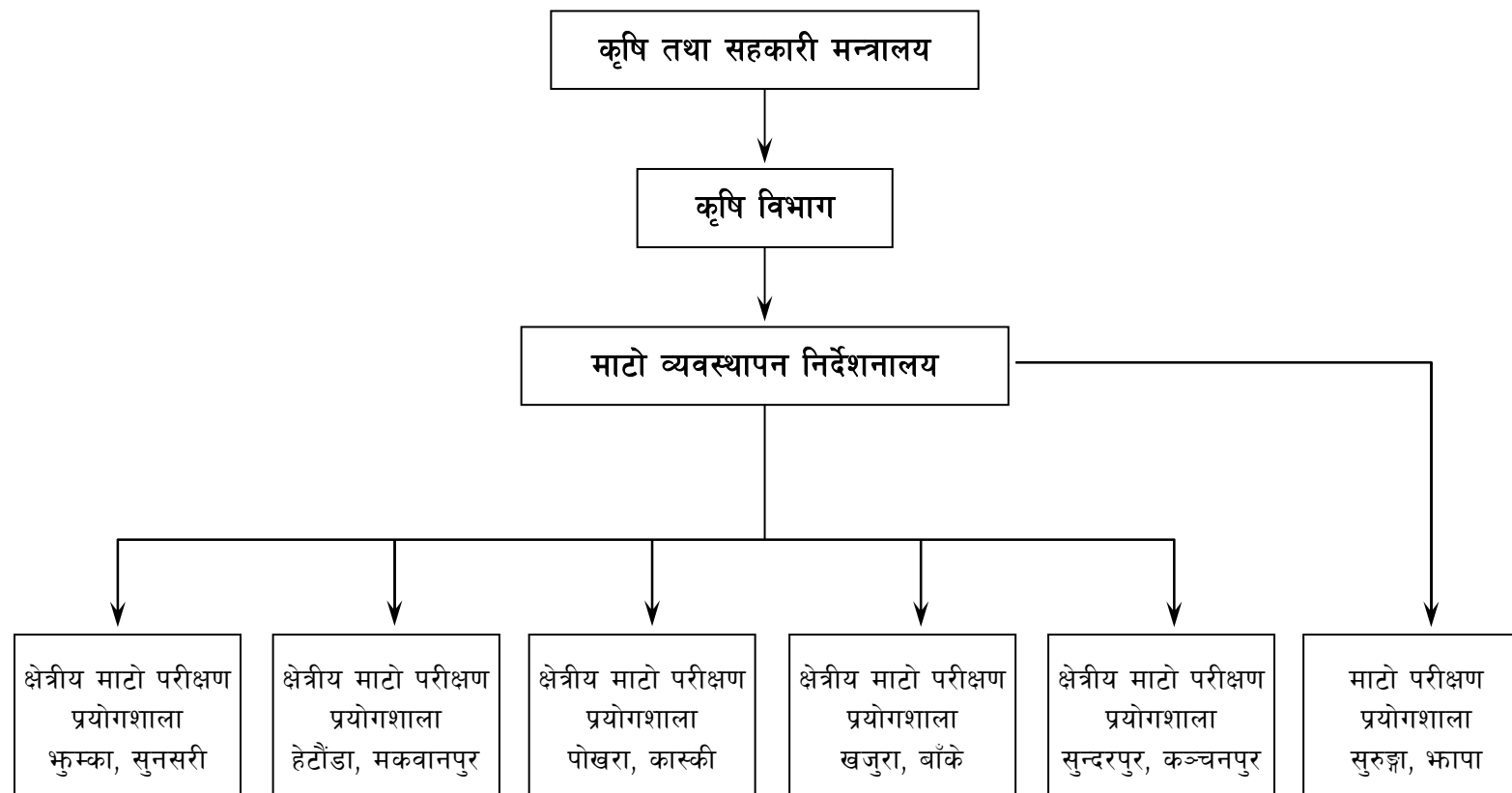
### १.३ रणनीति :

- अध्ययन, अनुगमन तथा सर्वेक्षण गरी माटोको समस्या पहिचान गर्ने ।
- समस्यायुक्त माटोको अध्ययन विश्लेषण गरी सोको आधारमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने/गराउने ।

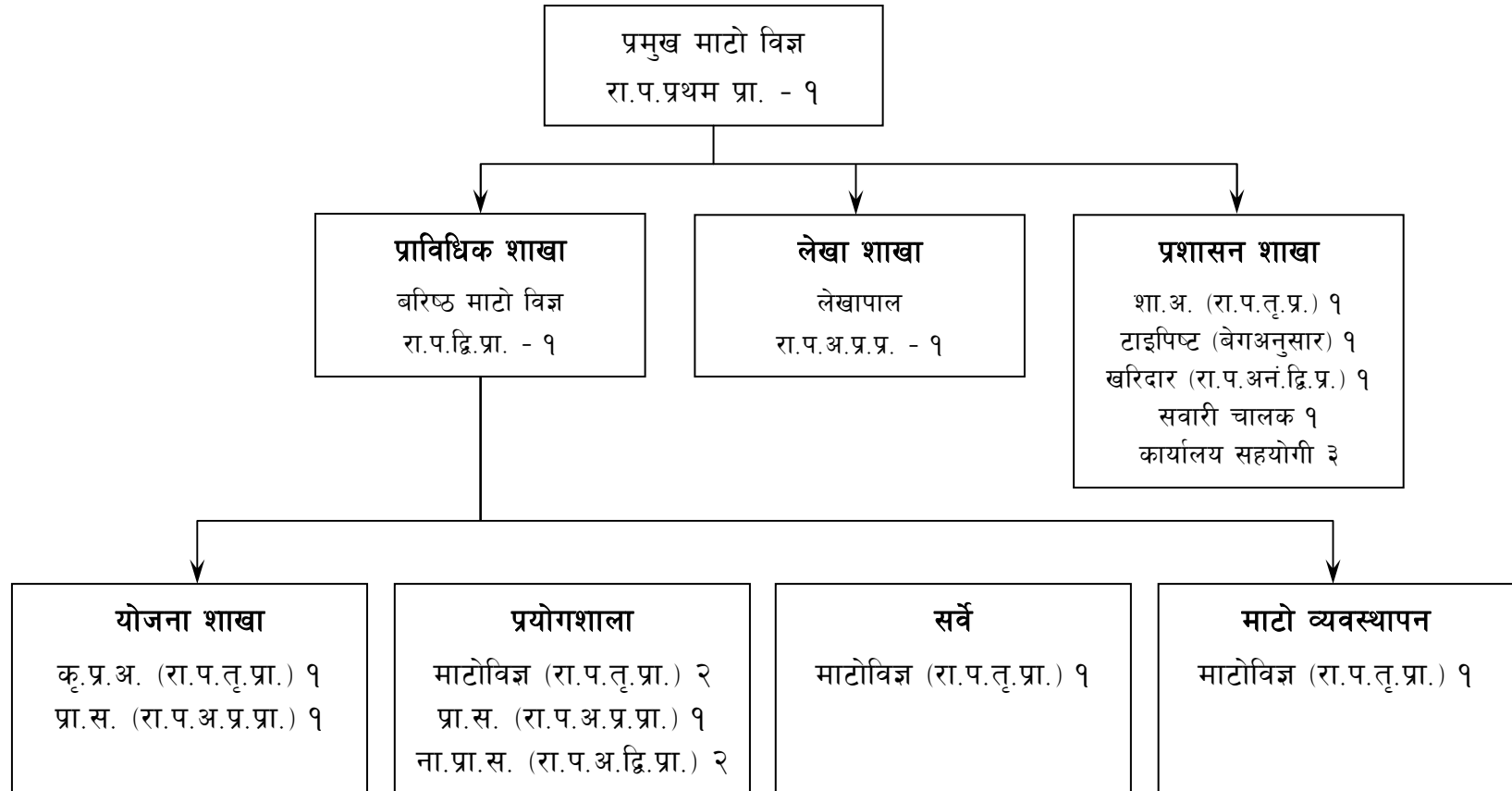
### १.४ माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय तथा अन्तर्गतका प्रयोगशालाहरूमा सञ्चालन हुने मुख्य मुख्य क्रियाकलापहरू

- |   |                           |
|---|---------------------------|
| • माटो विश्लेषण तथा मलखाद सिफारिश   | • मलखाद विश्लेषण          |
| • जैविक मल उत्पादन, परीक्षण तथा प्रदर्शन                                    | • सूक्ष्मतत्व विश्लेषण    |
| • माटोको उर्वराशक्ति नक्सा तयार   | • माटो जाँच शिविर सञ्चालन |
| • एकीकृत बाली खाद्यतत्व व्यवस्थापन-कृषक पाठशाला                             | • भकारी सुधार             |
| • गोठेमल/कम्पोस्ट मल सुधार  | • अध्ययन, अनुगमन          |
| • प्रांगारिक मल कारखाना स्थापनाको लागि प्राविधिक सर सल्लाह तथा अनुदान सहयोग |                           |

१.५ माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय र मातहतका कार्यालयहरूको संरचना



१.५.१. माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयको आन्तरिक संरचना तथा दरबन्दी



## १.६ कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

### १.६.१ माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयमा कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

क्र. सं.	पद	श्रेणी	कार्यरत कर्मचारीको नाम	स्थायी ठेगाना	कैफियत
१	प्रमुख माटो विज्ञ	रा.प.प्र.प्रा.	श्री सत्यनारायण मण्डल	लोहरपट्टी-५, महोत्तरी	IWRMP काज
२	वरिष्ठ माटो विज्ञ	रा.प.द्वि.प्रा.	श्री तेजबहादुर सुवेदी	भरतपुर-१२, चितवन	
३	कृषि प्रसार अधिकृत	रा.प.तृ.प्रा.	श्री हरिहर काफ्ले	जामुने - ८, तनहुँ	
४	माटो विज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	डा.चन्द्रप्रसाद रिसाल	बर्दीबास - ८, महोत्तरी	
५	माटो विज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	श्री किरणहरी मास्के	ठमेल, काठमाडौँ-२९	
६	माटो विज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	श्री ध्रुव ढकाल	वोर्लाङ्ग - ८, गोरखा	अध्ययन
७	माटो विज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	श्री राजेन्द्र गौतम	छिदिम-२, अर्घाखाँची	अध्ययन विदा
८	शाखा अधिकृत (विशेष)	रा.प.तृ.प्रा.	श्री सूर्यमान श्रेष्ठ	लुभु-४, ललितपुर	
९	प्रा.स. (माटो)	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्री राजु ढकाल	बांसबारी-१, सिन्धुपाल्चोक	
१०	प्रा.स. (विशेष)	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्रीमती कल्पना कार्की	गोदामचौर-४, ललितपुर	
११	प्रा.स.	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	रिक्त		
१२	लेखापाल	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	नारायण बस्नेत	लुभु, ललितपुर	
१३	टाइपिस्ट	(बेगअनुसार)	रिक्त		
१४	ना.प्रा.स.	रा.प.अनं.द्वि.प्रा.	रिक्त		
१५	खरिदार	रा.प.अनं.द्वि.प्रा.	श्री निर्मल राज बराल	भुवनेश्वरी-१, सिन्धुली	
१६	हलुका सवारी चालक	श्रेणी विहीन	श्री कका महर्जन	हरिसिद्धी-३, ललितपुर	
१७	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहीन	श्री कमलकृष्ण भण्डारी	इमाडोल-५, ललितपुर	
१८	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहीन	श्री केदारबहादुर कार्की	भरुवारासी-८, ललितपुर	
१९	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहीन	श्री त्रिभुवन चौधरी	बनरभुला-१, सप्तरी	करारमा

१.६.२ निर्देशनालय अन्तर्गत प्रयोगशालामा कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

क) क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्रयोगशाला, भुम्का, सुनसरी

क्र.सं.	पद	श्रेणी	कार्यरत कर्मचारीको नाम
१.	वरिष्ठ माटोविज्ञ	रा.प.द्वि.प्रा.	रिक्त
२.	माटोविज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	श्री नुनलाल उराव
३.	माटो विज्ञ (विशेष)	रा.प.तृ.प्रा.	श्री नाथु प्रसाद चौधरी
४.	प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्री राजेन्द्रप्रसाद यादव
५.	प्राविधिक सहायक (विशेष)	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्री राम स्वार्थ यादव
६.	प्राविधिक सहायक (विशेष)	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्री सुर्यदेव मंडल
७.	नायब सुब्बा (विशेष)	रा.प.अनं.प्र.प्र.	श्री जनार्दन नेपाल
८.	लेखापाल (विशेष)	रा.प.अनं.प्र.प्र.	श्री देवीप्रसाद खनाल
९.	नायब प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.द्वि.प्रा.	रिक्त
१०.	नायब प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.द्वि.प्रा.	रिक्त
११.	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	श्री गणेशप्रसाद गेलाल
१२.	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	श्री हरिहर मेहता

ख) क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्रयोगशाला, हेटौँडा, मकवानपुर

क्र.सं.	पद	श्रेणी	कार्यरत कर्मचारीको नाम
१.	ब. माटोविज्ञ (विशेष)	रा.प. द्वि .प्रा.	श्री राम दुलार यादव
२.	माटो विज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	श्री राम मिलन यादव
३.	माटो विज्ञ (विशेष)	रा.प.तृ.प्रा.	श्री दिगम्बर यादव
४.	प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्री गणेशप्रसाद शाह
५.	प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्री दिलबहादुर श्रेष्ठ
६.	सह लेखापाल	रा.प.अनं.द्वि.प्र..	श्री भारती अधिकारी
७.	नायब प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.द्वि.प्रा.	रिक्त
८.	नायब प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.प्र.प्र.	श्री राजेन्द्र रुपाखेती
९.	नायब प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.प्र.प्र.	श्री शिवबाबु जोशी
१०.	खरिदार	रा.प.अनं.प्र.प्र.	श्री ध्रुव कुमार अधिकारी
११.	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	श्री वीर मान श्रेष्ठ
१२.	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	श्री शम्भु खतिवडा

ग) क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्रयोगशाला, पोखरा, कास्की

क्र.सं.	पद	श्रेणी	कार्यरत कर्मचारीको नाम
१.	ब.माटोविज्ञ (विशेष)	रा.प. द्वि. प्रा.	श्री इन्द्र बहादुर ओली
२.	माटोविज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	श्री सुनिल पाण्डे
३.	प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्री दानालाल साह
४.	प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्री बाबुराम जि.सि.
५.	प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्री टिकादत्त घिमिरे
६.	प्राविधिक सहायक (विशेष)	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्री प्रेम भूसाल
७.	प्राविधिक सहायक (विशेष)	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्री हरिराम श्रेष्ठ
८.	सह लेखापाल	रा.प.अनं.द्वि.प्रा.	श्री बिमल प्रसाद पौडेल
९.	नायब प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.द्वि.प्रा.	श्री खुवराज वराल
१०.	खरिदार	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्री नारायण प्रसाद पौडेल
११.	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	श्री कृष्णप्रसाद पौडेल
१२.	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	श्री गोविन्दबहादुर अधिकारी

घ) क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्रयोगशाला, खजुरा, बाँके

क्र.सं.	पद	श्रेणी	कार्यरत कर्मचारीको नाम
१.	वरिष्ठ माटोविज्ञ	रा.प.द्वि.प्रा.	श्री टंक बहादुर कार्कि
२.	माटोविज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	रिक्त
३.	माटोविज्ञ (विशेष)	रा.प.तृ.प्रा.	श्री शुरेस कुमार चौधरी
४.	माटोविज्ञ (विशेष)	रा.प.तृ.प्रा.	श्री निशार अहमद खाँ
५.	माटोविज्ञ (विशेष)	रा.प.तृ.प्रा.	श्री आश्विनी कुमार शर्मा
६.	प्राविधिक सहायक(विशेष)	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्री पदम प्रसाद शर्मा
७.	प्राविधिक सहायक(विशेष)	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्री योगेन्द्र यादव
८.	नायब सुब्बा (विशेष)	रा.प.अनं.द्वि.प्रा.	श्री पदम प्रसाद रेग्मी
९.	नायब प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.द्वि.प्रा.	श्री तिलक बहादुर के.सी.
१०.	लेखापाल (विशेष)	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्री नेत्र विलास पौडेल
११.	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	श्री जय बहादुर शाही
१२.	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	श्री प्रेम बहादुर खड्का



ड) क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्रयोगशाला, सुन्दरपुर, कञ्चनपुर

क्र.सं.	पद	श्रेणी	कार्यरत कर्मचारीको नाम
१.	माटोविज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	श्री बामदेव पनेरू
२.	माटो विज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	रिक्त
३.	माटोविज्ञ (विशेष)	रा.प.तृ.प्रा.	श्री परशुराम शर्मा
४.	प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्री गोविन्दसिंह साउद
५.	प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्री दल बहादुर खड्का
६.	प्राविधिक सहायक(विशेष)	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्री धनराज भट्टराई
७.	नायब प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.द्वि.प्रा.	श्री हमप्रसाद न्युरे
८.	ना.सु. (विशेष)	रा.प.अनं.प्र.प्र.	श्री योगेन्द्र बहादुर शाह
९.	सह-लेखापाल	रा.प.अनं.द्वि.प्र.	रिक्त
१०.	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	श्री नानु धामी
११.	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	रिक्त

च) माटो परिक्षण प्रयोगशाला, सुरुङ्गा, झापा

क्र.सं.	पद	श्रेणी	कार्यरत कर्मचारीको नाम
१.	माटोविज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	रिक्त
२.	प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	श्री रामआशिष यादव
३.	लेखापाल (विशेष)	रा.प.अनं.प्र.प्र.	श्री दयानन्द नेपाल
४.	नायब प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.द्वि.प्रा.	श्रीमती सिता खरेल
५.	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	श्री जगत बहादुर जोगी

१.६.३ कृषि विभाग अन्तर्गतका माटोविज्ञहरूको विवरण

क्र. सं.	नाम	पद	श्रेणी	हाल कार्यरत कार्यालय
१.	श्री सत्यनारायण मण्डल	प्रमुख माटोविज्ञ	रा.प.प्र.प्रा.	IWRMP परियोजना प्रमुख
२.	श्री तेजबहादुर सुवेदी	वरिष्ठ माटोविज्ञ	रा.प.द्वि.प्रा.	माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, हरिहरभवन
३.	श्री गंगादत्त आचार्य	वरिष्ठ माटोविज्ञ	रा.प.द्वि.प्रा.	क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्र., भुम्का (हाल PACT काज)
४.	श्री टंकबहादुर कार्की	वरिष्ठ माटोविज्ञ	रा.प.द्वि.प्रा.	क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्र., नेपालगञ्ज
५.	श्री सुर्य प्रसाद पौडेल	वरिष्ठ माटोविज्ञ	रा.प.द्वि.प्रा.	जि.कृ.वि.का रुपन्देही
६.	श्री रामदुलार यादव	ब.माटोविज्ञ( विशेष)	रा.प.द्वि.प्रा.	क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्र., हेटौँडा
७.	श्री इन्द्रबहादुर ओली	ब.माटोविज्ञ( विशेष)	रा.प.द्वि.प्रा.	क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्र., पोखरा
८.	डा. चन्द्रप्रसाद रिसाल	माटोविज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्र., सुन्दरपुर
९.	डा. जनार्दन खड्का	माटोविज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	केन्द्रीय बागवानी केन्द्र, कीर्तिपुर
१०.	श्री किरणहरि मास्के	माटोविज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, हरिहरभवन
११.	श्री बामदेव पनेरू	माटोविज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्र., सुन्दरपुर
१२.	श्री नुनलाल उराव	माटोविज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्र., भुम्का
१३.	श्री राममिलन यादव	माटोविज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्र., हेटौँडा
१४.	श्री ध्रुव ठकाल	माटोविज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, हरिहरभवन
१५.	श्री राजेन्द्र गौतम	माटोविज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, हरिहरभवन
१६.	श्री सुनिल पाण्डे	माटोविज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्र., पोखरा
१७.	श्री अनिता पन्थी	माटोविज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	फलफूल विकास निर्देशनालय, कीर्तिपुर
१८.	रिक्त	माटोविज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	क्षे कृ ता केन्द्र पोखरा
१९.	रिक्त	माटोविज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	माटो परीक्षण प्रयोगशाला सुरुङ्गा
२०.	रिक्त	माटोविज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	माटो ब्य. निर्देशनालय, हरिहरभवन
२१.	रिक्त	माटोविज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	क्षे मा प प्रयोगशाला खजुरा, बाँके

## २. बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन (२०६८/६९)

क) माटो परिक्षण तथा सुधार सेवा कार्यक्रम (४०-३/४-४००)

२.१ माटो परीक्षण तथा सुधार सेवा कार्यक्रम : (एकमुष्ट)

क्र. सं.	कार्यक्रम	इकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती	
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू							
१	प्रयागशाला उपकरण खरीद	संख्या	७	४	१४००	७	४
२	फर्निचर खरिद	संख्या	२९	१	२२५	२९	१
३	प्रयोगशाला भवन तला थप (सुन्दरपुर, पोखरा, हेटौँडा)	संख्या	३	१४	४६००	३	१४
४	पूँजीगत सुधार (निर्देशनालय, भुम्का)	प्रतिशत	१००	३	८५०	१००	३
अ	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा			२२	७०७५		
ख. चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू							
१	माटो नमुना विश्लेषण	संख्या	३५७५	६	१८१८	३६२६	६
२	माटो परीक्षण शिविर	संख्या	१२७	८	२८२५	१४०	८
३	रासायनीक मलको गुणस्तर विश्लेषण	संख्या	७१५	२	६८२	८३०	२
४	माटो र विरुवाको नमुना संकलन तथा सुक्ष्म तत्व विश्लेषण	संख्या	५१५	२	६२४	५१५	२
५	जिल्लाहरुमा सञ्चालित माटो सेवा कार्यक्रमको अनुगमन	पटक	२६	१	१९८	२६	१
६	एकिकृत खाद्य तत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला	संख्या	६	१	२८९	६	१
७	विरुवाको खाद्यतत्व समस्या अध्ययन	पटक	७	२	३९१	७	२
८	प्राङ्गारिब खेती प्रवर्द्धनको लागि दिगो माटो व्यवस्थापन प्रविधि प्रदर्शन	संख्या	१२७	२	५१९	१६२	२
९	कम्प्यूटर तालिम	जवान	७	१	७०	७	१
१०	वार्षिक प्रगति तथा अध्ययन प्रतिवेदन प्रकाशन	संख्या	१०५०	१	२४०	१०५०	१
११	प्रयोगशाला संचालन तालिम (निजीस्तर)	जवान	१	१	५०	१	१
१२	क्षेत्रीय स्तर योजना तर्जुमा तथा समीक्षा गोष्ठीमा सहभागि हुने	पटक	२१	१	३२०	२१	१
१३	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा तयार	जिल्ला	२	३	७९८	२	३
१४	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा उपयोग गोष्ठी	जिल्ला	२	१	११५	२	१
१५	प्राविधिकहरुको भ्रमण गोष्ठी/तालीम	पटक	१	१	२५९	१	१
१६	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय स्थित मिनी ल्याब संचालनमा रसायन, ग्लासवेयर तथा प्राविधिक सहयोग तथा अनुगमन	जिल्ला	४	१	१००	४	१

क्र. सं.	कार्यक्रम	इकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती	
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत
१७	माटो तथा मलखाद व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तथा अन्य सरोकारवालाहरुको राष्ट्रिय गोष्ठी	पटक	१४	२	६२८	१४	२
१८	माटो परीक्षण तालीम तथा अन्तरक्रिया र कृषि चुन प्रयोग अभियान	जिल्ला	२	१	१३५	२	१
१९	माटो जाँच कस चेक	पटक	३	१	४०	३	१
२०	जैविक मल उत्पादन परीक्षण	पटक	३	१	४०	३	१
२१	प्रयोगशाला उपकरण मर्मत सँभार करार	पटक	३	१	१५०	३	१
२२	ईन्टरनेट जडान (१) तथा टि.भी. कार्यक्रम उत्पादन प्रसारण (१)	पटक	१४	१	२४२	१४	१
२. चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा					१०५३३		
३. कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा					१७६०८		
४. कार्यालय संचालन खर्च					१७७३०		
५. कूल जम्मा				१००	३५३३८		१००

#### २.१.१ माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, हरिहरभवन

क्र. सं.	कार्यक्रम	इकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती	
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु							
१	प्रयोगशाला उपकरण खरीद (ब्लक डाईजेष्टर १, नाईट्रोजन डिस्टिलेसन १)	संख्या	२	२६.६९	११८५	२	२६.६९
२	फर्निचर खरिद (टेबुल २ दराज२ , पलङ्ग २,, टि टेबुल २, कुर्चि ५, सोफा १)	संख्या	१४	२.२५	१००	१४	२.२५
३	प्रयोगशाला भवन तला थप	संख्या					
४	पूँजीगत सुधार (प्लाष्टर तथा रँग रोगन १, गिल राख्ने काम १, प्रयोगशाला कोठा पार्टीसन १, भ्याङ्गमा छाँना राख्ने कार्य १, पेटी तथा बगैँचा सुधार १.....)	संख्या	५	९.०१	४००	५	९.०१
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा			३७.९५	१६८५	३७.९५	१६८५
खा चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु							
१	माटो नमुना विश्लेषण	संख्या	२५०	६.१९	२७५	२५०	६.१९
२	माटो परीक्षण शिविर	सँख्या	४	३.२०	१४२	४	३.२०
३	रासायनीक मलको गुणस्तर विश्लेषण	संख्या	१८०	३.५८	१५९	१८०	३.५८
४	माटो र विरुवाको नमुना संकलन तथा सुक्ष्म तत्व विश्लेषण	संख्या	२००	४.९८	२२१	२००	४.९८
५	जिल्लाहरुमा सञ्चालित माटो सेवा कार्यक्रमको अनुगमन	पटक	३	०.६८	३०	३	०.६८

क्र. सं.	कार्यक्रम	इकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती	
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत
६	एकिकृत खाद्य तत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला	संख्या					
७	बिरुवाको खाद्यतत्व समस्या अध्ययन	पटक	१	१.४२	६३	१	१.४२
८	प्राङ्गारिब खेती प्रवर्द्धनको लागि दिगो माटो व्यवस्थापन प्रविधि प्रदर्शन	संख्या	५०	३.६५	१६२	५०	३.६५
९	कम्प्यूटर तालिम	जवान	३	१.०१	४५	३	१.०१
१०	वार्षिक प्रगति तथा अध्ययन प्रतिवेदन प्रकाशन	पटक	१	१.३५	६०	१	१.३५
११	प्रयोगशाला संचालन तालिम (नीजिस्टर)	जवान	१	१.१३	५०	१	१.१३
१२	क्षेत्रीय स्तर योजना तर्जुमा तथा समीक्षा गोष्ठीमा सहभागि हुने	पटक	३	३.६०	१६०	३	३.६०
१३	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा तयार	जिल्ला	१००	७.७०	३४२	१००	७.७०
१४	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा उपयोग गोष्ठी	जिल्ला	१	२.०३	९०	१	२.०३
१५	प्रयोगशाला सञ्चालन तालिम (प्राविधिक तालिम)	पटक	१	३.७२	१६५	१	३.७२
१६	मिनी ल्याब लाइ रसायन तथा प्राविधिक सहयोग	जिल्ला	३	२.२५	१००	३	२.२५
१७	माटो तथा मलखाद व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तथा अन्य सरोकारवालाहरुको गोष्ठी	पटक	१	७.६१	३३८	१	७.६१
१८	कृषि चुन प्रयोग अभियान	जिल्ला	२	१.८७	८३	२	१.८७
१९	माटो जाँच कस चेक	पटक	३	०.९०	४०	३	०.९०
२०	जैविक मल उत्पादन परीक्षण	पटक	३	०.९०	४०	३	०.९०
२१	प्रयोगशाला उपकरण मर्मत सँभार करार	प्रतिशत	३	३.३८	१५०	३	३.३८
२२	ईन्टरनेट जडान (१) तथा टि.भी. कार्यक्रम उत्पादन प्रसारण (१)	पटक	२	०.९	४०	२	०.९
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा			६२.०५	२७५५		
३. कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२				१००	४४४०		
४. कार्यालय संचालन खर्च					४१६९		
५. कूल जम्मा खर्च ३+४+५				१००	८६०९		१००

## २.२ क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्रयोगशाला, भुम्का, सुनसरी

क्र. सं.	कार्यक्रम	इकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती	
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु							
१	प्रयागशाला उपकरण खरीद (ब्लक डाईजेष्टर १, नाईट्रोजन डिस्टिलेसन १)	संख्या					
२	फर्निचर खरिद (टेबुल २ दराज २ , पलङ्ग २,, टि टेबुल २, कुर्चि ५, सोफा १)	संख्या					
३	प्रयेगशाला भवन तला थप	प्रतिशत					
४	पूँजीगत सुधार (आवस गृह मर्मत सम्भार २)	प्रतिशत	१००	२४	४५०	१००	२४
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा			२४	४५०		
ख.चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु							
१	माटो नमुना विश्लेषण	संख्या	५००	१३	२३६	५००	१३
२	माटो परीक्षण शिविर	सँख्या	३१	३४	६३१	३१	३४
३	रासायनीक मलको गुणस्तर विश्लेषण	संख्या	६५	३	५१	६५	३
४	माटो र विरुवाको नमुना संकलन तथा सुक्ष्म तत्व विश्लेषण	संख्या	२०	२	३७	२०	२
५	जिल्लाहरुमा सञ्चालित माटो सेवा कार्यक्रमको अनुगमन	पटक	६	२	३५	६	२
६	एकिकृत खाद्य तत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला	संख्या	१	२	४६	१	२
७	विरुवाको खाद्यतत्व समस्या अध्ययन	पटक	१	२	४६	१	२
८	प्राङ्गारिब खेती प्रवर्द्धनको लागि दिगो माटो व्यवस्थापन प्रविधि प्रदर्शन	संख्या	१९	४	७१	१९	४
९	कम्प्यूटर तालिम	जवान	२	१	१०	२	१
१०	वार्षिक प्रगति तथा अध्ययन प्रतिवेदन प्रकाशन	पटक	१	२	३०	१	२
११	प्रयोगशाला संचालन तथा दिगो भू व्यवस्थापन तालिम मा सहभागि पठाउने	जवान					
१२	क्षेत्रीय स्तर योजना तर्जुमा तथा समीक्षा गोष्ठीमा सहभागि हुने	पटक	३	२	३०	३	२
१३	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा तयार	जिल्ला	१००	६	११०	१००	६
१४	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा उपयोग गोष्ठी	जिल्ला	१	१	२५	१	१
१५	प्रयोगशाला सञ्चालन तालीम (प्राविधिक तालिम)	पटक	२	१	१५	२	१
१६	मिनी ल्यब लाइ रसायन तथा प्राविधिक सहयोग	जिल्ला					
१७	माटो तथा मलखाद व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तथा अन्य सरोकारवालाहरुको गोष्ठी	पटक					
१८	कृषि चुन प्रयोग अभियान	जिल्ला					
१९	माटो जाँच कस चेक	पटक					

क्र. सं.	कार्यक्रम	इकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती	
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत
२०	जैविक मल उत्पादन परीक्षण	पटक					
२१	प्रयोगशाला उपकरण मर्मत सँभार करा	प्रतिशत					
२२	ईन्टरनेट जडान (१) तथा टि.भी. कार्यक्रम उत्पादन प्रसारण (१)	पटक	२		३५		
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा				१४०८		
३. कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२				१००	१८५८		
४. अन्य चालु खर्च (उपभोग तथा कार्यालय सञ्चालन)					२५९३		
५. कूल जम्मा खर्च ३+४				१००	४४५१		१००

### २.३ क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्रयोगशाला, हेटौँडा, मकवानपुर

क्र. सं.	कार्यक्रम	इकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती	
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत
क.पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु							
१	प्रयागशाला उपकरण खरीद (म्याग्नेटिक स्टिरर १)	संख्या	१	१	३०	१	१
२	फर्निचर खरिद (सोफा १)	संख्या	१	१	३०	१	१
३	प्रयोगशाला भवन तला थप	प्रतिशत	१००	६६	२८००	१००	६६
४	पूँजीगत सुधार ( )	संख्या					
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा			६७	२८६०		
ख. चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु							
१	माटो नमुना विश्लेषण	संख्या	१०००	७	२९०	१०००	७
२	माटो परीक्षण शिविर	सँख्या	२१	१०	४३०	२१	१०
३	रासायनीक मलको गुणस्तर विश्लेषण	संख्या	१९०	३	१४८	१९०	३
४	माटो र विरुवाको नमुना संकलन तथा सुक्ष्म तत्व विश्लेषण	संख्या	१००	२	१०३	१००	२
५	जिल्लाहरुमा सञ्चालित माटो सेवा कार्यक्रमको अनुगमन	पटक	३	१	३२	३	१
६	एकिकृत खाद्य तत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला	संख्या	३	३	१४२	३	३
७	विरुवाको खाद्यतत्व समस्या अध्ययन	पटक	१	१	४४	१	१
८	प्राङ्गारिक खेती प्रवर्द्धनको लागि दिगो माटो व्यवस्थापन प्रविधि प्रदर्शन	संख्या	२७	२	९३	२७	२
९	प्रा.स./ता.प्र.स. सेवाकालीन तालीम	जवान	१			१	
१०	वार्षिक प्रगति तथा अध्ययन प्रतिवेदन प्रकाशन	पटक	१	१	३०	१	१
११	प्रयोगशाला संचालन तथा दिगो भू व्यवस्थापन	जवान					

क्र. सं.	कार्यक्रम	इकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती	
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत
	तालिम मा सहभागि पठाउने						
१२	क्षेत्रीय स्तर योजना तर्जुमा तथा समीक्षा गोष्ठीमा सहभागि हुने	पटक	३	१	२४	३	१
१३	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा तयार	जिल्ला					
१४	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा उपयोग गोष्ठी	जिल्ला					
१५	प्रयोगशाला सञ्चालन तालिम (प्राविधिक तालिम)	पटक	२	०	१७	२	०
१६	मिनी ल्याब लाइ रसायन तथा प्राविधिक सहयोग	जिल्ला					
१७	माटो तथा मलखाद व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तथा अन्य सरोकारवालाहरुको गोष्ठी	पटक					
१८	कृषि चुन प्रयोग अभियान	जिल्ला					
१९	माटो जाँच कस चेक	पटक					
२०	जैविक मल उत्पादन परीक्षण	पटक					
२१	प्रयोगशाला उपकरण मर्मत सँभार करा	प्रतिशत					
२२	ईन्टरनेट जडान (१) तथा टि.भी. कार्यक्रम उत्पादन प्रसारण (१)	पटक	२	१	३२	२	१
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा			३३	१४०२		
३. कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२				१००	४२६२		
४. अन्य चालु खर्च (उपभोग तथा कार्यालय सञ्चालन)					२६७८		
५. कूल जम्मा खर्च ३+४				१००	६९४०		१००

#### २.४ क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्रयोगशाला, पोखरा, कास्की

क्र. सं.	कार्यक्रम	इकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती	
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत
१	उपकरण खरीद (स्पेक्ट्रो फोटो मिटर १)	संख्या	१	४.६	९५	१	४.६
२	फर्निचर खरीद (दराज १, टेबल १, टुल २, सोफा १, टि टेबल २)	संख्या	७	२.१७९	४५	७	२.१७९
३	भवन निर्माण (पेटि,रेलिड आदि)	प्रतिशत	१००	९.६८५	२००	१००	९.६८५
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा			१६.४६	३४०		
ख. चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु							
१	माटो नमुना विश्लेषण	संख्या	६००	११.८६	२४५	६००	११.८६
१.१	माटो जाँचको लागि रसायन तथा ग्लासवयर खरिद	पटक	३	७.७९७	१६१	३	७.७९७
१.४	कार्यक्रम सञ्चालन खर्च			४.०६८	८४		४.०६८



क्र. सं.	कार्यक्रम	इकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती	
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत
२	माटो परीक्षण शिविर	संख्या	३४	२७.६	५७०	३४	२७.६
२.१	माटो परीक्षण तालिम/शिविर को लागि रसायन तथा ग्लासबयर र तालिम सामग्री खरिद	पटक	१	१५.५४	३२१	१	१५.५४
२.२	माटो परीक्षण शिविर को लागि समन्वय तथा अनुगमन भ्रमण	पटक	१	०.३८७	८	१	०.३८७
२.३	कार्यक्रम सञ्चालन खर्च			११.६७	२४१		११.६७
३	रासायनिक मलको गुणस्तर विश्लेषण	संख्या	१६५	४.७९ ४	९९	१६५	४.७९ ४
३.१	रासायनिक मल विश्लेषणको लागि रसायन तथा ग्लासबयर खरिद	पटक	३	२.९०६	६०	३	२.९०६
३.२	रासायनिक मलको नमुना सँकलन तथा अनुगमन भ्रमण	पटक	२	०.६७८	१४	२	०.६७८
३.३	कार्यक्रम सञ्चालन खर्च			१.२११	२५		१.२११
४	माटो र विरुवाको नमुना संकलन तथा सुक्ष्म तत्व विश्लेषण	संख्या	१००	४.५० ४	९३	१००	४.५० ४
४.१	सुक्ष्मतत्व विश्लेषणको लागि रसायन तथा ग्लासबयर खरिद	पटक	३	२.९०६	६०	३	२.९०६
४.२	सुक्ष्म तत्व विश्लेषणको लागि नमुना सँकलन तथा अनुगमन भ्रमण	पटक	२	०.४८ ४	१०	२	०.४८ ४
४.३	कार्यक्रम सञ्चालन खर्च			१.११४	२३		१.११४
५	जिल्लाहरुमा सञ्चालित माटो सेवा कार्यक्रमको अनुगमन	पटक	३	१.६४६	३४	३	१.६४६
६	एकिकृत खाद्य तत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला	संख्या	१	२.१७९	४५	१	२.१७९
७	विरुवाको खाद्यतत्व समस्या अध्ययन	पटक	१	३.८२६	७९	१	३.८२६
७.१	अध्ययन परीक्षण तथा माटो र विरुवाको तन्तु विश्लेषण	पटक	१	०.९२	१९	१	०.९२
७.२	कृषक भेटघाट तथा प्रश्नावली गर्ने	पटक	२	१.०६५	२२	२	१.०६५
७.३	प्रश्नावली तथा रिपोर्ट छपाई	पटक	२	१.८४	३८	२	१.८४
८	प्राङ्गारिब खेती प्रवर्द्धनको लागि दिगो माटो व्यवस्थापन प्रविधि प्रदर्शन	संख्या	१८	३.६८	७६	१८	३.६८
८.१	सन्तुलित मलखाद प्रयोग प्रदर्शन	संख्या	२	०.३८७	८	२	०.३८७
८.२	हरियो मल प्रदर्शन	संख्या	५	०.७२६	१५	५	०.७२६
८.३	भकारो सुधार	संख्या	९	२.२२८	४६	९	२.२२८
८.४	कोशे वाली प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	२	०.३३९	७	२	०.३३९
१०	वार्षिक प्रगति तथा अध्ययन प्रतिवेदन प्रकाशन	पटक	१	१.४५३	३०	१	१.४५३
१२	क्षेत्रीय स्तर योजना तर्जुमा तथा समीक्षा गोष्ठीमा सहभागि हुने	पटक	३	०.४८ ४	१०	३	०.४८ ४
१३	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा तयार	पतिशत	१००	१६.५६	३४२	१००	१६.५६

क्र. सं.	कार्यक्रम	इकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती	
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत
१३.१	रसायन तथा अन्य सामग्री खरिद (२), नक्शा खरिद र छपाई	पटक	२	६.७८	१४०	२	६.७८
१३.२	नमुना संकलन तथा अनुगमन	पटक	३	६.५३८	१३५	३	६.५३८
१३.३	उर्वराशक्ति नक्शा तयारी तथा छपाई	प्रतिशत	१००	३.२४५	६७	१००	३.२४५
१५	प्राविधिकहरुको भ्रमण गोष्ठी/तालीममा सहभागि पठाउने	जवान	२	०.८२३	१७	२	०.८२३
१८	कृषि चुन प्रयोग अभियान	जिल्ला	१	२.५१८	५२	१	२.५१८
१८.१	माटो परिक्षण		१	०.५८१	१२	१	०.५८१
१८.२	कृषि चुन प्रदर्शन		१०	०.९६९	२०	१०	०.९६९
१८.२	कार्यक्रम संचालन खर्च			०.९६९	२०		०.९६९
२२	ईन्टरनेट जडान (१) तथा टि.भी. कार्यक्रम उत्पादन प्रसारण (१)	पटक	२	१.५९८	३३	२	१.५९८
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा			८३.५४	१७२५		
३. कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२				१००	२०६५		
४. अन्य चालु खर्च (उपभोग तथा कार्यालय सञ्चालन)					२३१८		
५. कूल जम्मा खर्च ३+४				१००	४३८३		१००

## २.४ क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्रयोगशाला, खजुरा, बाँके

क्र. सं.	कार्यक्रम	इकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती	
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु							
१	प्रयागशाला उपकरण खरीद (ब्लक ड्राईजेक्टर १, नाईट्रोजन डिस्टिलेसन १)	संख्या	२	२.७६	४०	२	२.७६
२	फर्निचर खरिद (टेबुल २ दराज२ , पलङ्ग २,, टि टेबुल २, कुर्चि ५, सोफा १)	संख्या	०	०.००	०	०	०.००
३	प्रयेगशालाा भवन तला थप	संख्या	०	०.००	०	०	०.००
४	पूँजीगत सुधार ( )	संख्या	०	०.००	०	०	०.००
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा			२.७६	४०		२.७६
ख.चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु							
१	माटो नमुना विश्लेषण	संख्या	५५०	२२.०८	३२०	५५०	२२.०८
२	माटो परीक्षण शिविर	सँख्या	२२	३३.८२	४९०	२२	३३.८२
३	रासायनीक मलको गुणस्तर विश्लेषण	संख्या	१६५	८.३५	१२१	१६५	८.३५
४	माटो र विरुवाको नमुना संकलन तथा सुक्ष्म तत्व विश्लेषण	संख्या	६०	५.८०	८४	६०	५.८०

क्र. सं.	कार्यक्रम	इकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती	
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत
५	जिल्लाहरुमा सञ्चालित माटो सेवा कार्यक्रमको अनुगमन	पटक	४	१.६६	२४	४	१.६६
६	एकिकृत खाद्य तत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला	संख्या	१	३.१७	४६	१	३.१७
७	बिरुवाको खाद्यतत्व समस्या अध्ययन	पटक	१	२.८३	४१	१	२.८३
८	प्राङ्गारिब खेती प्रवर्द्धनको लागि दिगो माटो व्यवस्थापन प्रविधि प्रदर्शन	संख्या	१९	३.६६	५३	१९	३.६६
९	कम्प्यूटर तालिम	जवान	०	०.००	०	०	०.००
१०	वार्षिक प्रगति तथा अध्ययन प्रतिवेदन प्रकाशन	पटक	१	२.०७	३०	१	२.०७
११	प्रयोगशाला संचालन तथा दिगो भू व्यवस्थापन तालिम मा सहभागि पठाउने	जवान	०	०.००	०	०	०.००
१२	क्षेत्रीय स्तर योजना तर्जुमा तथा समीक्षा गोष्ठीमा सहभागि हुने	पटक	३	३.१७	४६	३	३.१७
१३	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा तयार	जिल्ला	०	०.००	०	०	०.००
१४	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा उपयोग गोष्ठी	जिल्ला	०	०.००	०	०	०.००
१५	प्रयोगशाला सञ्चालन तालिम (प्राविधिक तालिम)	पटक	२	१.३१	१९	२	१.३१
१६	मिनी ल्याब लाइ रसायन तथा प्राविधिक सहयोग	जिल्ला	०	०.००	०	०	०.००
१७	माटो तथा मलखाद व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तथा अन्य सरोकारवालाहरुको गोष्ठी	पटक	१	६.९०	१००	१	६.९०
१८	कृषि चुन प्रयोग अभियान	जिल्ला	०	०.००	०	०	०.००
१९	माटो जाँच कस चेक	पटक	०	०.००	०	०	०.००
२०	जैविक मल उत्पादन परीक्षण	पटक	०	०.००	०	०	०.००
२१	प्रयोगशाला उपकरण मर्मत सँभार करा	प्रतिशत	०	०.००	०	०	०.००
२२	टि.भी. कार्यक्रम उत्पादन प्रसारण	पटक	२	२	३५	२	२
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा			९७.२४	१४०९		
३. कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२				१००.०	१४४९		
४. कार्यालय सञ्चालन खर्च					२६६५		
५. कूल जम्मा खर्च ३+४+५				१००	४११४		१००

## २.५ क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्रयोगशाला, सुन्दरपुर, कञ्चनपुर

क्र. सं.	कार्यक्रम	इकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती	
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु							
१	प्रयागशाला उपकरण खरीद (म्याग्नेटिक स्टिरर १)	संख्या					

क्र. सं.	कार्यक्रम	इकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती	
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत
२	फर्निचर खरिद (टेबुल १, कुर्ची १, माटो च्याक १)	संख्या	३	१	३५	३	१
३	प्रयोगशाला भवन तला थप	प्रतिशत	१००	५७	१६००	१००	५७
४	पूँजीगत सुधार	संख्या					
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा			५९	१६३५		५९
<b>ख. चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु</b>							
१	माटो नमुना विश्लेषण	संख्या	५००	९	२५१.०	५००	९
२	माटो परीक्षण शिविर	संख्या	१८	१५	४१५.०	१८	१५
३	रासायनीक मलको गुणस्तर विश्लेषण	संख्या	४०	३	७१.०	४०	३
४	माटो र विरुवाको नमुना संकलन तथा सुक्ष्म तत्व विश्लेषण	संख्या	२०	२	५७.०	२०	२
५	जिल्लाहरुमा सञ्चालित माटो सेवा कार्यक्रमको अनुगमन	पटक	४	१	२८.०	४	१
६	एकिकृत खाद्य तत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला	संख्या	२	३	९७.०	२	३
७	विरुवाको खाद्यतत्व समस्या अध्ययन	पटक	१	३	७०.०	१	३
८	प्राङ्गारिब खेती प्रवर्द्धनको लागि दिगो माटो व्यवस्थापन प्रविधि प्रदर्शन	संख्या	१५	२	५६	१५	२
९	कम्प्युटर तालिम	जवान	१	०	५	१	०
१०	वार्षिक प्रगति तथा अध्ययन प्रतिवेदन प्रकाशन	पटक	१	१	३०	१	१
११	प्रयोगशाला संचालन तथा दिगो भू व्यवस्थापन तालिम मा सहभागि पठाउने	जवान					
१२	क्षेत्रीय स्तर योजना तर्जुमा तथा समीक्षा गोष्ठीमा सहभागि हुने	पटक	३	१	२०	३	१
१३	माटोको उर्बराशक्ति नक्शा तयार	जिल्ला					
१४	माटोको उर्बराशक्ति नक्शा उपयोग गोष्ठी	जिल्ला					
१५	प्रयोगशाला सञ्चालन तालिम (प्राविधिक तालिम)	पटक	२	१	१७	२	१
१६	मिनी ल्यब लाइ रसायन तथा प्राविधिक सहयोग	जिल्ला					
१७	माटो तथा मलखाद व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तथा अन्य सरोकारवालाहरुको गोष्ठी	पटक					
१८	कृषि चुन प्रयोग अभियान	जिल्ला					
१९	माटो जाँच क्रस चेक	पटक					
२०	जैविक मल उत्पादन परीक्षण	पटक					
२१	प्रयोगशाला उपकरण मर्मत सँभार करा	प्रतिशत					
२२	ईन्टरनेट जडान (१) तथा टि.भी. कार्यक्रम उत्पादन प्रसारण (१)	पटक	२	१	३२	२	१
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा			४१	११४९		४१

क्र. सं.	कार्यक्रम	इकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती	
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत
३.	कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२			१००	२७८४		
४.	अन्य चालु खर्च (उपभोग तथा कार्यालय सञ्चालन)				२३२४		
५.	कूल जम्मा खर्च ३+४			१००	५१०८		१००

## २.६ माटो परिक्षण प्रयोगशाला, सुरूङ्गा, भापा

क्र. सं.	कार्यक्रम	इकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती	
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू							
१	प्रयागशाला उपकरण खरीद (ओभेन १)	संख्या	१	७.४४	५०	१	७.४४
२	फर्निचर खरिद (टेबुल २ कुर्चि २)	संख्या	४	२.२३	१५	४	२.२३
३	प्रयेगशाला भवन तला थप	संख्या					
४	पूँजीगत सुधार ( )	प्रतिशत					
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा			९.६७	६५		९.६७
ख. चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू							
१	माटो नमुना विश्लेषण	संख्या	१७५	१८.३०	१२३	१७५	१८.३०
२	माटो परीक्षण शिविर	संख्या	९	२२.६२	१५२	९	२२.६२
३	रासायनीक मलको गुणस्तर विश्लेषण	संख्या	२५	४.६१	३१	२५	४.६१
४	माटो र विरुवाको नमुना संकलन तथा सुक्ष्म तत्व विश्लेषण	संख्या	१५	४.४६	३०	१५	४.४६
५	जिल्लाहरूमा सञ्चालित माटो सेवा कार्यक्रमको अनुगमन	पटक	३	२.२३	१५	३	२.२३
६	एकिकृत खाद्य तत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला	संख्या	१	६.८५	४६	१	६.८५
७	विरुवाको खाद्यतत्व समस्या अध्ययन	पटक	१	७.५९	५१	१	७.५९
८	प्राङ्गारिब खेती प्रवर्द्धनको लागि दिगो माटो व्यवस्थापन प्रविधि प्रदर्शन	संख्या	१३	६.९९	४७	१३	६.९९
९	कम्प्युटर तालिम	जवान					
१०	वार्षिक प्रगति तथा अध्ययन प्रतिवेदन प्रकाशन	पटक	१	४.४६	३०	१	४.४६
११	प्रयोगशाला संचालन तथा दिगो भू व्यवस्थापन तालिममा सहभागि पठाउने	जवान					
१२	क्षेत्रीय स्तर योजना तर्जुमा तथा समीक्षा गोष्ठीमा सहभागि हुने	पटक	३	४.४६	३०	३	४.४६
१३	माटोको उर्वराशक्ति नक्सा तयार	जिल्ला					
१४	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा उपयोग गोष्ठी	जिल्ला					

क्र. सं.	कार्यक्रम	इकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती	
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत
१५	प्रयोगशाला सञ्चालन तालीम (प्राविधिक तालिम)	पटक	१		१०	१	
१६	मिनी ल्याबलाई रसायन तथा प्राविधिक सहयोग	जिल्ला					
१७	माटो तथा मलखाद व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तथा अन्य सरोकारवालाहरुको गोष्ठी	पटक					
१८	कृषि चुन प्रयोग अभियान	जिल्ला					
१९	माटो जाँच कस चेक	पटक					
२०	जैविक मल उत्पादन परीक्षण	पटक					
२१	प्रयोगशाला उपकरण मर्मत सँभार करा	प्रतिशत					
२२	ईन्टरनेट जडान (१) तथा टि.भी. कार्यक्रम उत्पादन प्रसारण (१)	पटक	२	६	४२	२	६
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा			९०.३३	६०७		
३. कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२				१००.०	६७२		
४. कार्यालय सञ्चालन खर्च					१०६१		
५. कूल जम्मा खर्च ३+४+५				१००	१७३३		१००

### ३. आर्थिक प्रगति प्रतिवेदन (आ.व. २०६८/७०)

#### ३.१ जम्मा बजेट निकासा र खर्च

##### ३.१.१ माटो परीक्षण तथा सेवा सुधार कार्यक्रम (३१२११८-३/४)

रु. हजारमा

कार्यालय	वार्षिक बजेट	वार्षिक निकासा	वार्षिक खर्च
माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, हरिहरभवन	८६०९०००	८२८६१७३.४३	८२८६१७३.४३
क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, सुरुङ्गा	१७३३०००	१५३२७४३.३३	१५३२७४३.३३
क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, भुम्का	४४५१०००	४४३४०८७.३७	४४३४०८७.३७
क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, हेटौँडा	६९४००००	६९३५०९०.५३	६९३५०९०.५३
क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, पोखरा	४३८३०००	५१००४८४.१	५१००४८४.१०
क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, खजुरा	४११४०००	४१५६३०६.५	४१५६३०६.५०
क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, सुन्दरपुर	५१०८०००	५२०९२१७.४१	५२०९२१७.४१
कुल जम्मा	३५३३८०००	३५६५४१०२.६७	३५६५४१०२.६७

### ३.२ बेरुजु विवरणः

क्र.सं.	कार्यालय	आ.व.को शुरुमा कायम	फछ्यौट रकम	बांकी बेरुजु रकम
१	माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, हरिहरभवन	२६२१५९	०	१८५०००
२	क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, सुरुङ्गा	३७६७६	३७६७६	०
३	क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, भुम्का	१७९७९४	०	१७९७९४
४	क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, हेटौँडा	२५००	०	०
५	क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, पोखरा	०	३३६०५८.५	०
६	क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, खजुरा	०	०	०
७	क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, सुन्दरपुर	४६०००	४६०००	०
	कुल जम्मा	५२८१२९	४१९७३५	३६४७९४

वार्षिक बेरुजु फछ्यौट प्रतिशत : ७९.४७

### ३.३ राजश्व विवरण

कार्यालय	राजश्व संकलन रु.
माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, हरिहरभवन	८१२४९.७७
क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, सुनसरी	४७०००
क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, मकवानपुर	१५३९६९
क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, कास्की	९७७०६.३४
क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, वाके	५६७४२
क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, कञ्चनपुर	१३१३७०
माटो परीक्षण प्रयोगशाला, भापा	१२९४०
कुल जम्मा	५८०९७७.११

## ४. प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाको प्रगति विवरण

### ४.१ माटो परीक्षण तथा सुधार सेवा कार्यक्रम

४.१.१ आयोजना नाम : माटो परीक्षण तथा सुधार सेवा कार्यक्रम

४.१.२ मन्त्रालय/विभाग/संस्था : कृषि विकास मन्त्रालय, कृषि विभाग

४.१.३ स्थान (जिल्ला) : माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशालाहरू र माटो परीक्षण प्रयोगशाला

४.१.४ आयोजनाको अवधि : सालवसाली

विवरण	आयोजना शुरू भएको मिति	आयोजना पुरा हुने मिति
क) आयोजना प्रस्ताव अनुसार:	२०४९।५०	सालवसाली
ख) खास आयोजना शुरू भएको:	२०५०।५१	सालवसाली

४.१.५ आयोजनाको मुख्य उद्देश्य

- समय सापेक्ष मल तथा माटो व्यवस्थापन प्रविधि विकास गर्ने र कृषक स्तरसम्म पुऱ्याइ कृषि उत्पादन बढाउने ।
- विविध बालीमा माटोको उर्वराशक्ति तथा सो सम्बन्धी समस्याको पहिचान/निराकरणमा सहयोग पुऱ्याउने ।
- भौगोलिक विशेषताको आधारमा नेपालको माटोको समस्या पहिचान गरि दिगो भु-व्यवस्थापन प्रति जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने ।
- सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूसँग समन्वय गरी माटो व्यवस्थापन कार्यक्रम तथा सेवालाई व्यापक गर्ने ।

४.१.६ आयोजनाको मुख्य काम (परिणात्मक उपलब्धी सूचक/लाभान्वितवर्ग समेत):

- माटो विश्लेषण तथा मलखाद सिफारिश
- मलखाद विश्लेषण
- सूक्ष्मतत्व विश्लेषण
- जैविक मल उत्पादन, परीक्षण तथा प्रदर्शन
- माटोको उर्वराशक्ति नक्सा तयार (जिल्लाहरूको)
- माटो जाँच शिविर सञ्चालन
- अनुगमन, अध्ययन



४.१.७ आयोजनाको कुल लागत (रु. हजारमा)

नेपाल सरकार	वैदेशिक		कुल जम्मा
	ऋण	अनुदान	
आ.व. २०४९/५०			०.००
आ.व. २०५०/५१			५४.००
आ.व. २०५१/५२			१२००.००
आ.व. २०५२/५३			३३८३.००
आ.व. २०५३/५४			३३९९.००
आ.व. २०५४/५५			२७८४.००
आ.व. २०५५/५६			१४५६.००
आ.व. २०५६/५७			३९९५.००
आ.व. २०५७/५८			१३०५३.००
आ.व. २०५८/५९			६०४४.००
आ.व. २०५९/६०			२७८९.००
आ.व. २०६०/६१			२३२७.२५
आ.व. २०६१/६२			२७५५.००
आ.व. २०६२/६३			१४४४७.००
आ.व. २०६३/६४			१५११५.००
आ.व. २०६४/६५			२४१३४.००
आ.व. २०६५/६६			२२५०४.००
आ.व. २०६६/६७			२२६४२.००
आ.व. २०६७/६८			३१३२१.००
आ.व. २०६८/६९			३५३३८.००
कुल जम्मा			२०८७४०.२५

४.१.८ आयोजनाको उपलब्धी (आ.व. २०६८/६९)

क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य	वार्षिक प्रगति
१	माटोको नमूना विश्लेषण	संख्या	३५७५	३६२६
२	रसायनिक मल विश्लेषण	संख्या	७१५	८३०
३	माटो परीक्षण शिविर	पटक	१२७	१४०
४	सुक्ष्मत्व विश्लेषण	संख्या	५१५	५१५
५	माटोको उर्वराशक्ति नक्सा तयार	जिल्ला	२	२

४.१.९ आयोजनाको प्रगति : ३१२११८-३/४ (रु. हजारमा)

	कुल बजेट	निकासा	यथार्थ खर्च
आयोजनाको शुरू देखि आ.व. २०६७/६८ सम्म	१७३४०२.२५		
कुल लागतको तुलनामा शुरू देखि आ.व. २०६७/६८ सम्मको खर्च प्रतिशत			

४.१.१० आयोजनाको वार्षिक वित्तीय प्रगति : आ.व. २०६७/६८ (रु. )

कुल बजेट	निकासा	यथार्थ खर्च
३१३२१०००	२८६८७१२६	२८६८७१२६

४.१.११ यस आ.व.मा आयोजनाको स्थलगत निरीक्षण भए/नभएको, भएको भए निरीक्षण गर्नेको नाम, दर्जा र कार्यालय

यस आयोजना अन्तर्गत सञ्चालित क्रियाकलापहरूको स्थलगत निरीक्षण माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयका निमित्त प्रमुख माटो विज्ञ, वरिष्ठ माटो विज्ञ, माटो विज्ञहरू, कृषि प्रसार अधिकृत एवम् अन्य सहयोगी कर्मचारीहरूबाट समय-समयमा गरिएको थियो । निरीक्षण क्रममा पाइएका समस्याहरूलाई समय सापेक्ष समाधान गर्ने प्रयासहरू भएका थिए ।

४.१.१२ आयोजनाको कामको गुणस्तरबारे आयोजना प्रमुखको मन्तव्य

हालसम्म सञ्चालन गरिएका कार्यक्रम अनुगमनको आधारमा सन्तोषजनक पाईएको ।

४.१.१३ आयोजना प्रमुखको नाम र सम्पर्क फोन नं.

श्री तेज बहादुर सुवेदी, फोन नं.: ०१-५५२०३१४

## ४.२ दिगो भू-व्यवस्थापन कार्यक्रम

४.२.१ आयोजना नाम : दिगो भू-व्यवस्थापन कार्यक्रम

४.२.२ मन्त्रालय/विभाग/संस्था : कृषि विकास मन्त्रालय, कृषि विभाग

४.२.३ स्थान (जिल्ला) : माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, माटो परीक्षण प्रयोगशाला (१), क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशालाहरू (५) र जिल्ला कृषि विकास कार्यालयहरू (७) साथै विभिन्न जिल्लाका गैरसरकारी संस्थाहरू

४.२.४ आयोजनाको अवधि : आयोजनाको अवधिभर

विवरण	आयोजना शुरू भएको मिति	आयोजना पुरा हुने मिति
क) प्रथम चरण	ई.स. १९९९	ई.स. २००३
ख) दोश्रो चरण	ई.स. २००४	ई.स. २००७
ग) तेश्रो चरण	ई.स. २००८	ई.स. २०१०
घ) चौथो चरण	ई.स. २०११	ई.स. २०१४

४.२.५ आयोजनाको मुख्य उद्देश्य

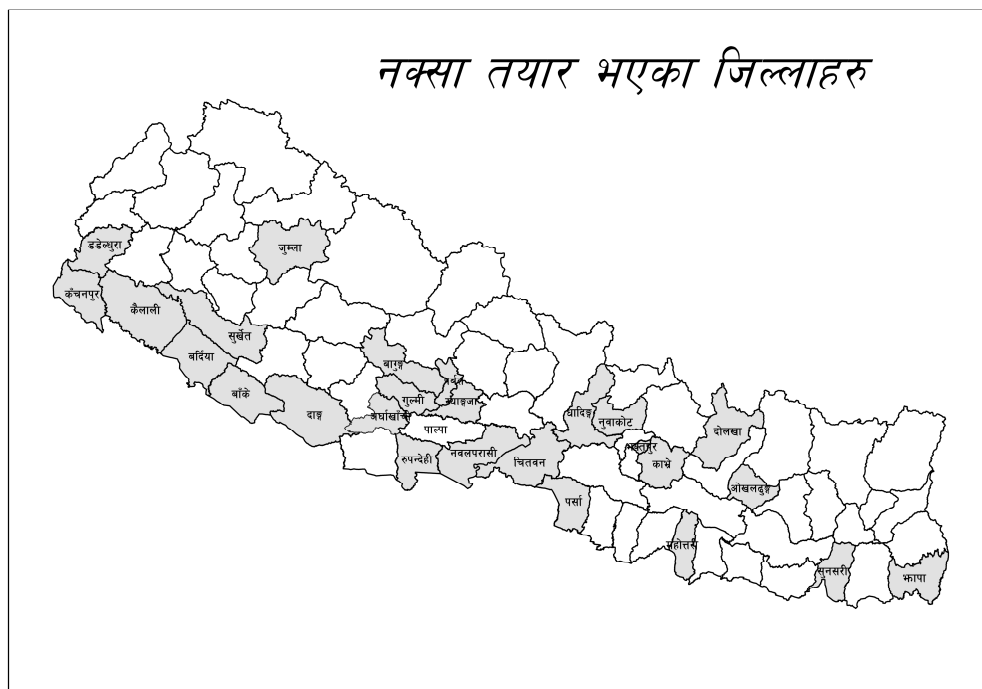
दिगो भू-व्यवस्थापन सम्बन्धी उन्नत तथा स्थानियस्तरमा उपयुक्त प्रविधिहरूको कृषक परिवारको सहभागितामा प्रवर्द्धन गरि माटोको उर्वराशक्ति कायम राख्दै कृषि व्यवसाय (खेतीपाति, पशुपालन आदि) को उत्पादकत्व वृद्धि गर्दै कृषक परिवारको जीवनस्तर सुधार्न टेवा पुर्‍याउने ।

४.२.६ आयोजनाको मुख्य काम (परिणात्मक उपलब्धि सूचक/लाभान्वितवर्ग समेत)

- ☐ प्राङ्गारिक पदार्थको व्यवस्थापन
- ☐ उत्पादकत्व वृद्धि तथा भू-संरक्षणका लागि मिश्रित बाली प्रणाली
- ☐ डाले घाँस तथा भूइँघाँस खेती, बँधुवा पशुपालन तथा खेर जाने प्राङ्गारिक पदार्थको पुन प्रयोग
- ☐ एकवर्षे तथा बहुवर्षे विभिन्न कोसे बालीलाई खेती प्रणालीमा समावेश
- ☐ नगदे बालीहरू (तरकारी, फलफुल, अदुवा, वदाम आदि) को दिगो भू-व्यवस्थापनमुखी खेती प्रवर्द्धन
- ☐ माटोको सिंचाइ व्यवस्थापन र वैकल्पिक सिंचाइ
- ☐ स्थानीय तहमा हुने कृषि उपजको प्रशोधन तथा बजार व्यवस्थापन

**५. आ.व. २०६८/६९ मा भएका मुख्य क्रियाकलापहरूको विश्लेषण**

### ५.१ माटोको सर्भेक्षण (Soil Survey)



माटोको उर्वराशक्ति नक्सा तयार भएका जिल्लाहरूको माटोको उर्वराशक्ति स्थिति यस प्रकार छ ।

क्र. स.	जिल्ला	खाद्यतत्व				
		नाईट्रोजन	फस्फोरस	पोटास	प्राङ्गारिक पदार्थ	पी.एच.
१	भापा	-	-	-	-	अम्लीय
२	सुनसरी	कम-मध्यम	कम-अधिक	मध्यम	धेरैकम-कम	अम्लीय
३	नुवाकोट	मध्यम	मध्यम	मध्यम-अधिक	मध्यम	अम्लीय
४	कञ्चनपुर	कम	मध्यम-अधिक	कम	कम	हलुका अम्लीय
५	बर्दिया	कम	कम	मध्यम	कम	तटस्थ-क्षारीय
६	कैलाली	कम	मध्यम	मध्यम	कम	तटस्थ-क्षारीय
७	पर्वत	मध्यम	मध्यम	मध्यम-अधिक	मध्यम	अम्लीय
८	बाँके	कम	कम-मध्यम	मध्यम	कम	तटस्थ
९	पर्सा	कम	मध्यम	कम	कम	हलुका अम्लीय-तटस्थ
१०	स्याङ्जा	मध्यम	कम-मध्यम	मध्यम	मध्यम	अम्लीय
११	महोत्तरी	कम	कम	कम	कम	हलुका अम्लीय

क्र. स.	जिल्ला	खाद्यतत्व				
		नाईट्रोजन	फस्फोरस	पोटास	प्राङ्गारिक पदार्थ	पी.एच.
१२	नवलपरासी	कम	कम	कम-मध्यम	कम	अम्लीय
१३	काभ्रे	कम-मध्यम	कम	मध्यम	कम-मध्यम	हल्का-अम्लीय-तटस्थ
१४	चितवन	कम	कम	कम	कम	हल्का अम्लीय-तटस्थ
१५	ओखलढुंगा	मध्यम-अधिक	अधिक	मध्यम	मध्यम	अम्लीय
१६	सुर्खेत	मध्यम-अधिक	अधिक	अधिक	मध्यम	तटस्थ-अम्लीय
१७	भक्तपुर	-	-	-	-	तटस्थ-हल्का अम्लीय
१८	धादिङ	मध्यम	मध्यम	मध्यम	मध्यम	हल्का अम्लीय
१९	गुल्मी	मध्यम-अधिक	अधिक	मध्यम	मध्यम	अम्लीय
२०	रूपन्देही	कम	कम	मध्यम-कम	कम	तटस्थ
२१	दोलखा	अत्याधिक	अत्याधिक	मध्यम	मध्यम	अम्लीय
२२	दाङ	धेरै कम	मध्यम-धेरै	मध्यम	मध्यम	हल्का अम्लीय
२३	सिन्धुली	कम	मध्यम-अधिक	कम-मध्यम	कम	अम्लीय
२४	बागलुङ	मध्यम	अत्याधिक	धेरै-मध्यम	मध्यम	हल्का अम्लीय
२५	जुम्ला	अधिक	मध्यम	अधिक	मध्यम	अम्लीय
२६	अर्घाखाँची	मध्यम	मध्यम	मध्यम	मध्यम	तटस्थ
२७	डडेलधुरा	मध्यम	मध्यम	अधिक	मध्यम	हल्का अम्लीय-तटस्थ
२८	पाल्पा	कम	मध्यम-अधिक	कम-मध्यम	कम	अम्लीय
२९	पाँचथर	कम	मध्यम-अधिक	मध्यम-अधिक	कम	हल्का अम्लीय-तटस्थ

माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय हरिहरभवनले माटो व्यवस्थापन सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमहरू जस्तै माटोको नमूना विश्लेषण, विश्लेषणका आधारमा मलखाद सिफारिश गर्ने र रसायनिक मल विश्लेषण गरी मलको गुणस्तर नियन्त्रणमा टेवा पुऱ्याउने, एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापनमा कृषक पाठशालाको अनुगमन, निरीक्षण र सञ्चालनमा समेत सहयोग गरि दिगो माटो व्यवस्थापनमा टेवा पुऱ्याउँदै आउनुको साथै विभिन्न जिल्लाको माटोको उर्वराशक्ति नक्सा तयार गर्दै आइरहेको छ । यसै अनुरूप यस आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार सुदुर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र अर्न्तगत डडेलधुरा जिल्लाको माटोको उर्वराशक्ति नक्सा तयार गरिएको छ । सो समेत हालसम्म २७ वटा जिल्लाको माटो उर्वराशक्ति नक्सा तयार भएको छ ।

## ६. माटो परीक्षण

### ६.१ आ.व. २०६७/६८ मा जाचिएका माटोको नतिजा

क) प्रयोगशालामा माटो विश्लेषण:

आ.व. २०६८/६९ मा प्रयोगशालाहरु बाट कुल ३६२६ नमूना जाँच गरी कृषक, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, विद्यार्थी तथा विभिन्न सँघ सँस्थाहरुलाई सेवा पुऱ्याइएको थियो । उक्त सेवा प्राप्त गर्ने कृषकहरुले आफ्नो माटोको उचित व्यवस्थापनको साथै सन्तुलित मलखाद प्रयोगबाट बाली उत्पादन बढाउनुको साथै अन्य कृषकहरुलाई पनि माटो जाँच सेवा तथा यसको महत्व बारे बुझाउन सहयोगि भएको पाईएको छ । जसको फलस्वरूप विगतमा निशुल्क माटो जाँच गर्दा पनि कृषकहरु माटो जाँचाउन अनिच्छुक देखिन्थे भने हाल स्वयम् कृषकहरु पैसा तिरेर समेत माटो जाँच गराउन प्रयोगशालामा आउने गरेको पाईन्छ । हुन त हाल सम्म सँस्थागत तथा व्यक्तिगत रुपमा प्रयोगशालामा माटो जाँच गराउन आउने सेवाग्राहिको संख्या हेर्‍यो भने व्यक्तिगत रुपमा आउने कृषकहरु मुस्किलले १० देखि १५ प्रतिशत पाईन्छ भने अन्य सबै जिल्ला कृषि विकास कार्यालय तथा अन्य सँस्थामार्फत आएको पाईन्छ । जे होस व्यक्तिगत कृषकको सहभागिता बढ्दौ रुपमा नै भएको पाईएको छ । तर, समस्या के छ भने व्यक्तिगत रुपमा आउने कृषकहरु ब्यवसायिक कृषकहरु हुने र उनीहरुको समस्या तथा सेवाको माग पनि अलि उच्च स्तरको हुने तर प्रयोगशालाहरुको हालको भौतिक तथा जनशक्तिको अवस्थाबाट विशिष्टकृत सेवा दिन कठिनाई भएको कारण कर्मचारी तथा प्रयोगशालाको क्षमता अभिवृद्धी तथा भौतिक सुविधा विस्तारमा समेत ध्यान दिई कृषकको मागलाई सम्बोधन गर्नुपर्ने अवस्था छ ।

आ.व. २०६८/६९ मा गरिएका माटो जाँचको कार्यालयगत विवरण :

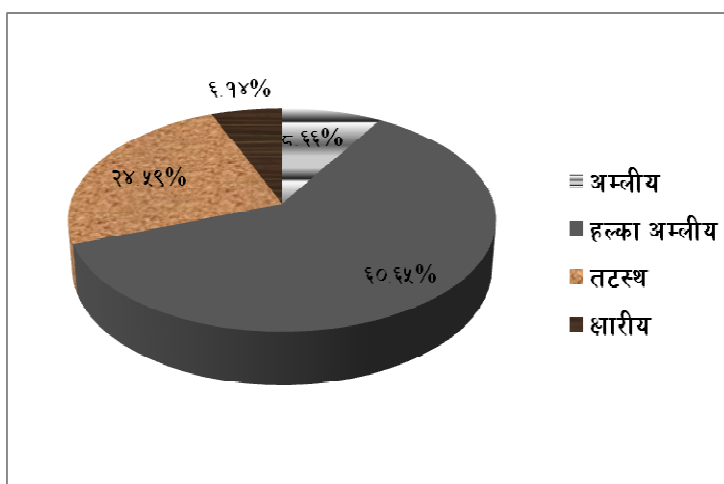
माटोको अवस्था		प्रयोगशाला							जम्मा	प्रतिशत
		काठमाण्डौ	पोखरा	कँचनपुर	खजुरा	हेटौँडा	भुम्का	सुरुङ्गा		
पि.एच	अम्लिय	१६९	४३१	५१	२९८	९८२	२७५	१४७	२०७८	६०.४७
	तटस्थ	६०	१५३	२८२	११६	१५४	२२५	३	९९३	२८.८
	क्षारीय	१५	१११	१७०	२	४७	०	२०	३६५	१०.६
प्राँगाारिक पदार्थ	कम	१३७	२५६	३८७	२५१	८२०	३१०	७८	२२३९	५९.८
	मध्यम	९४	२५०	११२	२५७	३७९	१३७	७१	१३००	३४.७५
	अधिक	५	६३	४	६१	१६	२४	१२	२०१	५.३
नाईट्रोजन	कम	११८	१९९	३३९	१८१	६५८	२८४	३८	१८१७	४६.९९
	मध्यम	१०८	२४७	९५	२६४	४९०	१४२	१२२	१४६८	३७.९७
	अधिक	१९	१२३	६९	१२४	४३	१९०	१३	५८१	१५.०२
फस्फोरस	कम	६८	३००	३२०	९४	४२९	३१४	८०	१५७५	४४.८२
	मध्यम	३६	८०	११९	११४	२०८	४८	६८	६५३	१८.५८

माटोको अवस्था	प्रयोगशाला							जम्मा	प्रतिशत
	काठमाण्डौ	पोखरा	कञ्चनपुर	खजुरा	हेटौंडा	भुमिका	सुरुङ्गा		
अधिक	१०७	१८९	६४	३६१	५४४	४	१७	१२८६	३६.५९
कम	८१	२३८	२६०	३	३८५	२४०	१००	१३०७	३६.७
मध्यम	६७	२११	१७९	३४	४१६	६३	३२	१००२	२८.१३
अधिक	७३	१२०	६४	५३२	३८४	४६	३३	१२५२	३५.१५

उक्त विश्लेषण नतिजाहरुको जिल्लागत तथा गा.वि.स. स्तरको प्रस्तुति सम्बन्धित प्रयोगशालाहरुबाट प्रकाशन भईसकेको छ । माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय बाट आ.व. २०६८/६९ मा प्रयोगशालामा गरिएको माटो विश्लेषण र विभिन्न तत्वहरुको अवस्थाहरुको बारेमा तल विस्तृत रुपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

#### ६.१.१ माटोमा पि.एच. को अवस्था

माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय बाट २४ जिल्ला बाट विभिन्न कृषि विकास कार्यालय तथा कृषकहरुबाट प्राप्त २४४ वटा माटोको नमुना विश्लेषण गरिएकोमा ८.६६ प्रतिशत माटो अम्लीय, ६०.६५ प्रतिशत माटो हल्का अम्लीय, २४.५९ प्रतिशत तटस्थ तथा ६.१४ प्रतिशत माटो क्षारीय प्रकारको पाईएको थियो । सबैभन्दा बढी माटोको नमुना काठमाडौं जिल्लाबाट ल्याइएको र धेरैजसो नमुनाको पि.एच. हल्का अम्लीय पाइएको थियो ।



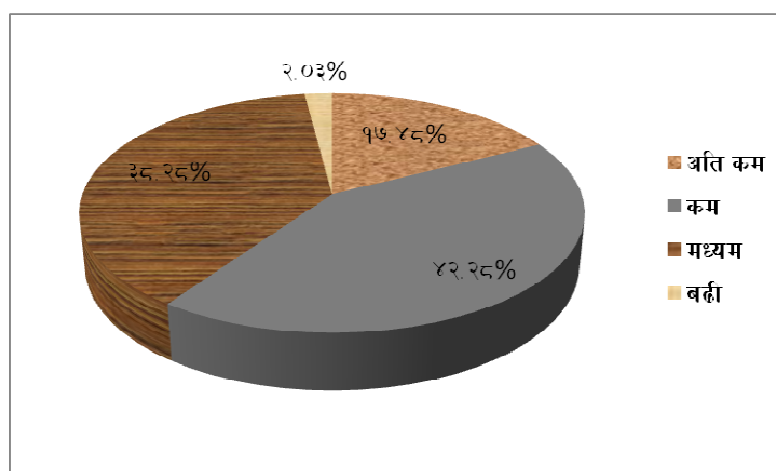
#### माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयमा जाँच भएका माटोको नमुनामा पि.एच. स्थिति

जिल्ला	अम्लिय	हल्का अम्लिय	तटस्थ	क्षारीय	जम्मा
ललितपुर	६	२३	८	१	३८
बागलुङ्ग	१	२१	५		२७
चितवन	५	२७	७	२	४१
काठमाडौं	७	३०	९	११	५७
रुपन्देही			४	३	७

जिल्ला	अम्लिय	हल्का अम्लिय	तटस्थ	क्षारीय	जम्मा
रामेछाप			२		२
भक्रपा		४			४
सुनसरी		७	११		१८
भक्तपुर		१	३		४
ओखलढुङ्गा		३		१	४
नुवाकोट	१	८	२		११
तनहुँ		२			२
अर्घाखाँची			२		२
सिन्धुपाल्चोक		२			२
नवलपरासी	१	३		२	६
सोलुखुम्बु		२			२
कञ्चनपुर				१	१
स्याङ्गजा		१	२		३
धादिङ्ग	४	४	१		९
सर्लाही			२	१	३
मोरङ्ग		१	१		२
काभ्रे		२			२
कपिलवस्तु				२	२
धनुषा	१				१
अन्य	१	६	१		
जम्मा	२१	१४८	६०	१५	२४४

#### ६.१.२ प्रागरिक पदार्थको अवस्था:

प्रयोगशालामा प्राप्त माटोको नमुना मध्य २४६ वटाको मात्र प्राँगरिक पदार्थको जाँच गरिएको थियो । अधिकाँश नमुनामा प्राँगरिक पदार्थको मात्रा कम देखि मध्यम पाईएको थियो । जाँच गरिएको नमुना मध्य २.०३ प्रतिशत नमुनामा मात्र बढी प्राँगरिक पदार्थ पाईएको थियो





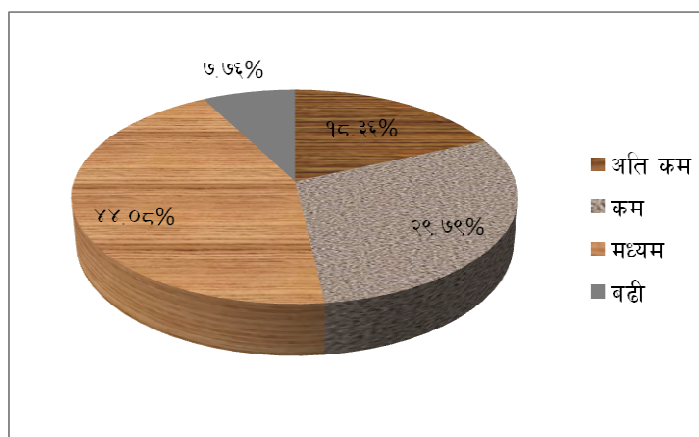
भने १७.४८ प्रतिशत नमुनामा अति कम प्राँगारिक पदार्थ पाईएको थियो ।

माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयमा जाँच भएका माटोको नमुनामा प्राँगारिक पदार्थको स्थिति

जिल्ला	अति कम	कम	मध्यम	बढी	जम्मा
ललितपुर		१६	१८	२	३६
बागलुङ्ग		१	२५		२६
चितवन	२०	१३	९		४३
काठमाडौँ	८	२३	१६		४७
रुपन्देही	४		३		७
रामेछाप	१		१		२
भापा		४			४
सुनसरी		१८			१८
भक्तपुर	१	३			४
ओखलढुङ्गा		१	३		४
नुवाकोट	१	८	२		११
तनहुँ			२		२
अर्घाखाँची				२	२
सिन्धुपाल्चोक	२				२
नवलपरासी		१	५		६
सोलुखुम्बु			१	१	२
कञ्चनपुर		१			१
स्याङ्गजा		२	१		३
धादिङ्ग	१	६	२		९
सर्लाही	१	२			३
मोरङ्ग			२		२
काभ्रे			२		२
कपिलवस्तु	१	१			२
धनुषा	१				१
अन्य	२	४	२		८
जम्मा	४३	१०४	९४	५	२४६

### ६.१.३ माटोमा नाईट्रोजनको अवस्था :

जाँच गरिएको २४५ माटोको नमुनामध्ये अधिकांशमा नाईट्रोजनको मात्रा कम देखि मध्यम पाईएको थियो । तसर्थ बाली लगाउँदा माटोमा नाईट्रोजन मलको प्रयोगमा विशेष ध्यान दिनपर्ने देखिन्छ । नाईट्रोजन मलको व्यवस्थापन गर्न पिना, बाली प्रणालीमा कोशे बालीको प्रयोग,



इपिल इपिल जस्ता डाले घाँस लगाउने, राम्ररी पाकेको गोबर मल, कम्पोष्ट वा गँड्यौला मल र गहुँत वा पिसावको प्रयोग पनि गर्न सकिन्छ । तर व्यवसायिक खेती गर्दा र बढी खाद्यतत्व आवश्यक पर्ने बालीमा युरिया तथा अन्य रासायनिक मलबाट नाईट्रोजन दिने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ ।

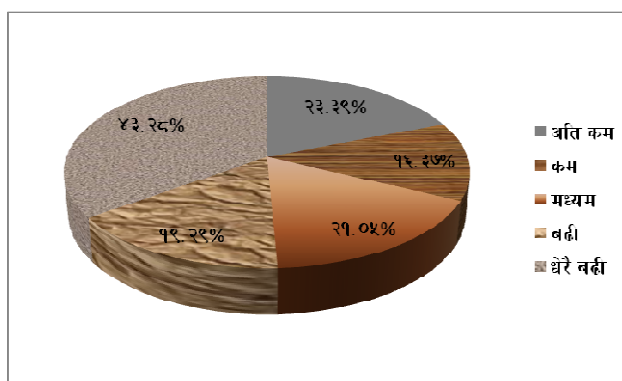
माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयबाट जाँच गरिएको माटोको नमुनामा कुल नाईट्रोजनको अवस्था

जिल्ला	अति कम	कम	मध्यम	बढी	जम्मा
ललितपुर	१	६	१६	२	३५
बागलुङ्ग			२०	६	२६
चितवन	२०	८	१४	१	४३
काठमाडौँ	८	२४	१२	४	४८
रुपन्देही	४		३		७
रामेछाप	१		१		२
भापा	१	२	१		४
सुनसरी		१६	२		१८
भक्तपुर	१	१	२		४
ओखलढुङ्गा		१	१		२
नुवाकोट	१	५	४	१	११
तनहुँ			२		२
अर्घाखाँची				२	२
सिन्धुपाल्चोक	२				२
नवलपरासी			६		६
सोलुखुम्बु				२	२
कञ्चनपुर		१			१

जिल्ला	अति कम	कम	मध्यम	बढी	जम्मा
स्याङ्गजा		१	२		३
धादिङ्ग	१	५	३		९
सर्लाही	१	१	१		३
मोरङ्ग			२		२
काभ्रे		१	१		२
कपिलवस्तु	१		१		२
धनुषा	१				१
अन्य	२	२	४		८
जम्मा	४५	७३	१०८	१९	२४५

#### ६.१.४ माटोमा फस्फोरसको अवस्था:

प्रयोगशालामा दर्ता भएका जम्मा माटोको नमुनामध्ये १७१ वटा माटोमा फस्फोरस जाँच भएको थियो । अधिकांश माटोमा फस्फोरस मध्यम देखि बढी पाईएको थियो । २३.३९ प्रतिशत नमुनामा फस्फोरस अति कम थियो भने १६.३७ प्रतिशतमा कम पाईएको थियो । अधिकांश कृषकहरुले डि.ए.पी. को प्रयोग गर्ने गर्दछन । मलको रुपमा प्रयोग भएको १० देखि १५ प्रतिशत फस्फोरस मात्र तत्काल विरवालाई प्राप्त हुन्छ भने बाँकी माटोमा जम्मा भएर रहन्छ । तसर्थ माटोमा बढी फस्फोरस पाईनु मलको प्रयोगको कारण हुन सक्छ भने पैतृक पदार्थमा फस्फोरस बढी भएको कारण पनि यस्तो हुन सक्छ जे होस यस्तो माटोमा कम फस्फोरस प्रयोग गर्दा पनि राम्रो उत्पादन लिन सकिन्छ ।



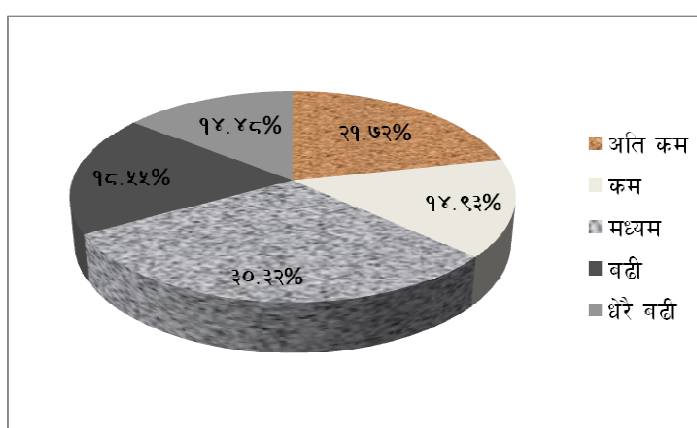
माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयमा जाँच भएका माटोको नमुनामा उपलब्ध फस्फोरसको स्थिति

जिल्ला	अति कम	कम	मध्यम	बढी	धेरै बढी	जम्मा
ललितपुर	२	२		६	२०	३०
बागलुङ्ग		२	९	१०	५	२६
चितवन	७	३	४	२	५	२१
काठमाडौँ	१८	७	१	३	१०	३९
रुपन्देही		१	४	३	४	१२
रामेछाप					२	२

जिल्ला	अति कम	कम	मध्यम	बढी	धेरै बढी	जम्मा
भापा					१	१
सुनसरी		७	९		२	१८
भक्तपुर	१			१	२	४
ओखलढुङ्गा					४	४
नुवाकोट		१	१	१	८	११
तनहुँ		१		१		२
अर्घाखाँची					२	२
सिन्धुपाल्चोक		२				२
नवलपरासी	२		४			६
सोलुखुम्बु	१		१			२
कञ्चनपुर	१					१
स्याङ्गजा	३					३
धादिङ्ग	३	२	१	१	२	९
सर्लाही	१				२	३
मोरङ्ग					२	२
काभ्रे					२	२
कपिलवस्तु	१			१		२
धनुषा				१		१
अन्य			२	३	३	८
जम्मा	४०	२८	३६	३३	७४	१७१

#### ६.१.५ माटोमा पोटासको अवस्था:

जाँच गरिएको माटोको नमुनामा अधिकांश माटोमा पोटासको मात्र मध्यम देखि बढी पाईएको थियो । फस्फोरसको जस्तै पोटास पनि माटोमा राम्रै पाईयो । तसर्थ बाली लगाउँदा पोटास मलको सिफारिस मात्राको आधा मात्रा मात्रै प्रयोग गरे पनि पुग्ने देखिन्छ । तर आलु, उखु तथा फल खाने तरकारी हरुमा भने प्रशस्त पोटासको आवश्यक पर्ने हुँदा



सिफारिस मात्रामा प्रयोग गर्नु पर्दछ ।

माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयमा जाँच भएका माटोको नमुनामा उपलब्ध पोटासको स्थिति

जिल्ला	अति कम	कम	मध्यम	बढी	धेरै बढी	जम्मा
ललितपुर	४	३	८	१०	६	३१
बागलुङ्ग		२	११	१०	३	२६
चितवन	७	६	९		१	२३
काठमाडौँ	१०	१०	१६	३	१४	५३
रुपन्देही	३	१		३	१	८
रामेछाप		१				१
भापा			१			१
सुनसरी	१२	४	१	१		१८
भक्तपुर			४			४
ओखलढुङ्गा				१	३	४
नुवाकोट	३	३	३	२		११
तनहुँ		१		१		२
अर्घाखाँची				२		२
सिन्धुपाल्चोक	१				१	२
नवलपरासी	२		४			६
सोलुखुम्बु					२	२
कञ्चनपुर	१					१
स्याङ्गजा	२	१				३
धादिङ्ग	१	१	५	२		९
सर्लाही	१	१			१	३
मोरङ्ग			२			२
काभ्रे			१	१		२
कपिलवस्तु			१	१		२
धनुषा		१				१
अन्य	१		३	४		८
जम्मा	४८	३३	६७	४१	३२	२२१

## ६.२ स्थलगत माटो शिवीर तथा शिवीरमा जाँच गरिएको माटो विश्लेषणको नतिजा:

आ.ब. २०८०/८१ मा १२७ वटा माटो परीक्षण शिवीर सञ्चालन गर्ने लक्ष भएकोमा जम्मा १२७ वटै शिवीर सञ्चालन गरिएको थियो । उक्त शिवीरमा विभिन्न प्रयोगशालाबाट जम्मा ४९३९१ माटोको नमूना सँकलन तथा जाँच गरिएको थियो । नियमित कार्यक्रमको साथै कृषि विभाग अन्तर्गत सिञ्चाई तथा जलश्रोत व्यवस्थापन आयोजना, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, स्थानीय निकायहरू तथा गैरसरकारी संस्थाहरू समेतको सहकार्यमा माटो परीक्षण शिवीरहरू सञ्चालन भएका थिए । स्थलगत माटो परीक्षण शिवीर हरूको नतिजा र प्रयोगशालामा जाँच भएका नतिजाहरूको प्रकृति एकै खालको पाईएको छ । यसले के अनुमान गर्न सकिन्छ भने सबै प्रकृया पुरा गरी सञ्चालन गर्न सके स्थलगत माटो शिवीरहरूमा जाँच भएको माटोको नतिजा बाट पनि माटो तथा मलखाद व्यवस्थापनमा उल्लेखनिय उपलब्धि हासिल गर्न सकिन्छ । साथै नियमित कार्यक्रम बाट लक्षित भन्दा धेरै बढी प्रगति हुनुले यदि श्रोत साधन उपलब्ध भएमा मौजुदा जनशक्ति तथा भौतिक साधन बाट पनि धेरै काम समेत गर्न सकिन्छ ।

प्रयोगशाला	माटो शिवीरमा माटो जाँचको विवरण												जम्मा
	पि.एच			नाईट्रोजन			फस्फोरस			पोटास			
	अम्लिय	तटस्थ	क्षारीय	कम	मध्यम	अधिक	कम	मध्यम	अधिक	कम	मध्यम	अधिक	
माटो व्य. निर्देशनालय	२२१	१०३	९	२३०	५१	३४	१९९	१०३	२५	२००	८२	४०	३३२
क्षे.मा.प.प्र. हेटौँडा	2080	197		1488	407	305	1243	659		1483			२३३५
क्षे.मा.प.प्र. कंचनपुर	३३१	१३९६	६७९	१८०५	४१३	१८८	१३२६	७३६	३४४	१३७४	६०७	४३६	२४०६
क्षे.मा.प.प्र. खजुरा	१२८५	८३०	१३९	८११	९७९	४६४	६६२	८५६	७३६	४२४	७१६	१११४	२२५४
क्षे.मा.प.प्र. पोखरा	२०१२	१२९२	२८२	५९३	१६४१	११५२	१०६७	१२७९	१०५७	४२१	२२०२	७७३	३५७५
क्षे.मा.प.प्र. भुमिका	५६७	३९७	१७०	८८४	२०४	४६	८२८	२८४	२३	९६४	१३६	३४	११३३
क्षे.मा.प.प्र. सुरुङ्गा	२४३	२९५	१	४५४	१३१	१४	३६५	१३०	३४	४०८	८७	४४	५३९
जम्मा	६७३९	४५१०	१३०८	६२६५	३८२६	२२०३	५६९०	४०४७	२५२९	५२७४	४३५४	२६४६	४९३९१
प्रतिशत	५३.६६	३५.९९	१०.४१	५०.५९	३१.१२	१७.९०	४६.३८	३२.९९	२०.६१	४२.९६	३५.४	२१.५५	१००.०

## ६.५ तालिम तथा प्रदर्शन कार्यक्रम :

माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयको आयोजनामा सञ्चालित विभिन्न किसिमका तालिमहरू तथा प्रदर्शन कार्यक्रमहरूमा निम्न अनुसारको सहभागिता रहेको थियो ।

- गोठेमल व्यवस्थापन गर्हुत संकलन तथा दिगो माटो व्यवस्थापन तालिम (प्रा.स./ना. प्रा.स.स्तर ) मिति २०६९ असार १४ देखि १९ गतेसम्म
- एकिकृत बाली खाद्यतत्व व्यवस्थापन पद्धति (IPNS) तालिम (अधिकृत स्तर) मिति २०६९ जेष्ठ ७ देखि १२ गतेसम्म

क्र.सं.	नाम थर	पद	कार्यालय
१	शुनिल पाण्डे	माटो बिज्ञ	क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, पोखरा
२	दानालाल साह	माटो बिज्ञ	क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, पोखरा
३	परशुराम शर्मा	माटो बिज्ञ	क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, खजुरा
४	निशार अहमद खाँ	माटो बिज्ञ	क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, खजुरा
५	हेमन्त कुमार महतो	माटो बिज्ञ	क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, हेटौडा
६	राम मिलन यादव	माटो बिज्ञ	क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, हेटौडा
७	बामदेव पनेरु	माटो बिज्ञ	क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, शुन्दरपुर
८	सुरेश कुमार चौधरी	माटो बिज्ञ	क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, शुन्दरपुर
९	नाथु प्रसाद चौधरी	माटो बिज्ञ	क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला, भुम्का
१०	दिगम्बर यादव	माटो बिज्ञ	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, दाङ्ग
११	बिपिन खनाल	योजना अधिकृत	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, रोल्पा
१२	नरेश धिताल	बा.सं. अधिकृत	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, जाजरकोट
१३	कूलदीप घिमिरे	बा.सं. अधिकृत	केन्द्रिय बागवानी केन्द्र, कीर्तिपुर
१४	द्रोण बहादुर बुढाथोकी	बा.सं. अधिकृत	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, अछाम
१५	गोविन्द ब. बराकोटी	बा.सं. अधिकृत	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, रामेछाप
१६	रमीन्द्र सुवाल	योजना अधिकृत	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, ओखलढुङ्गा
१७	लेष बहादुर के.सी.	कृ. प्र. अधिकृत	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, ललितपुर
१८	मनोज सिंह	कृ. प्र. अधिकृत	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, कालीकोट

#### भकारो सुधार कार्यक्रम (२०६८/६९)

सि.नं.	सहभागीहरुको नाम	ठेगाना
१	केदार भण्डारी	बालुवा २ काठमाडौं
२	बिष्णु प्रसाद पराजुली	बालुवा २ काठमाडौं
३	कृष्ण प्रसाद पंडित	नयाँपाटी ८ काठमाडौं
४	दिपक मानन्धर	गोठार ३ काठमाडौं
५	अम्बिका आचार्य	गोठार ९ काठमाडौं
६	पवित्रा लामिछाने	मुलपानी २ काठमाडौं
७	रमिला थापा	गोठार ९ काठमाडौं

सि.नं.	सहभागीहरुको नाम	ठेगाना
८	गंगा प्रसाद पौडेल	चौघडा ८ नुवाकोट
९	राजु श्रेष्ठ	चौघडा ८ नुवाकोट
१०	राम बाबु राई	खानीगाउँ ५ नुवाकोट
११	माधव लामिछाने	खानीगाउँ ५ नुवाकोट
१२	शिवराम ढकाल	खानीगाउँ ५ नुवाकोट
१३	हिमान्वल नेपाली	देविस्थान ६ पर्वत
१४	नारायण प्रसाद भुषाल	देविस्थान ७ पर्वत
१५	डिल्लीराम अधिकारी	देविस्थान ४ पर्वत
१६	मधु गौडेल	देविस्थान ९ पर्वत
१७	हिमान्वल नेपाली	देविस्थान ९ पर्वत
१८	नारायण प्रसाद भुषाल	देविस्थान ७ पर्वत
१९	डिल्लीराम अधिकारी	चैनपुर ८ चितवन
२०	मधु गौडेल	चैनपुर ८ चितवन
२१	बालकृष्ण खनियाँ	चैनपुर ८ चितवन
२२	सिता श्रेष्ठ	चैनपुर ८ चितवन
२३	विष्णु प्रसाद भण्डारी	चैनपुर ८ चितवन
२४	नन्दमाया श्रेष्ठ	चैनपुर ८ चितवन
२५	बिरेन्द्र न्यौपाने	चैनपुर ८ चितवन
२६	रविचन्द्र न्यौपाने	चैनपुर ८ चितवन
२७	रामेश्वर नेपाल	फुल्पिडडाडा ८ सिन्धुपाल्चोक
२८	तारा प्रसाद नेपाल	फुल्पिडडाडा ८ सिन्धुपाल्चोक

#### कृषिचुन प्रदर्शन कार्यक्रम (२०६८/६९)

सि.नं.	सहभागीहरुको नाम	ठेगाना
१	लक्ष्मी वस्नेत	पिप्ले ४ चितवन
२	केदार खरेल	पिप्ले ४ चितवन
३	भगवती कडेल	पिप्ले ४ चितवन
४	गिता खरेल	पिप्ले ४ चितवन
५	देवकी आचार्य	पिप्ले ४ चितवन
६	यम बहादुर लामा	पिप्ले ४ चितवन
७	पार्वती कडेल	पिप्ले ४ चितवन
८	शान्ती लामा	पिप्ले ४ चितवन



सि.नं.	सहभागीहरुको नाम	ठेगाना
९	रामजी कडेल	पिप्ले ४ चितवन
१०	विष्णु गौडेल	मुडीकुवा ३ पर्वत
११	अनिता सुवेदी	मुडीकुवा ३ पर्वत
१२	नरेश कुमार श्रेष्ठ	देवीस्थान ७ पर्वत
१३	देवी प्रसाद भुषाल	देवीस्थान ७ पर्वत
१४	ताराखर कुंवर	मुडीकुवा ३ पर्वत
१५	वित्रान श्रेष्ठ	देवीस्थान ७ पर्वत
१६	हिमान्वल नेपाली	देवीस्थान ६ पर्वत
१७	डिलु कुंवर	देवीस्थान ६ पर्वत
१८	शिव प्रसाद भुषाल	शंकरपोखरी ९ पर्वत
१९	भोला नाथ तिवारी	मुडीकुवा ३ पर्वत
२०	उद्वव पोखरेल	वालुवा २ काठमाडौं
२१	उमेश पौडेल	वालुवा २ काठमाडौं
२२	शान्त लाल श्रेष्ठ	वालुवा २ काठमाडौं
२३	राजेन्द्र श्रेष्ठ	वालुवा २ काठमाडौं
२४	ज्ञानी पंडित	वालुवा २ काठमाडौं
२५	विष्णु माया तमाङ.	सुन्दरीजल ६ काठमाडौं
२६	सुनिता तमाङ.	वालुवा २ काठमाडौं
२७	सुर्यमाया श्रेष्ठ	वालुवा २ काठमाडौं
२८	माया श्रेष्ठ	वालुवा २ काठमाडौं
२९	नानी मैया वाईवा	सुन्दरीजल ६ काठमाडौं
३०	कृष्ण लाल श्रेष्ठ	चौघडा ६ नुवाकोट
३१	शान्तलाल श्रेष्ठ	चौघडा ६ नुवाकोट
३२	विष्णु प्रसाद राई	खानीगाउँ ५ नुवाकोट
३३	मोद प्रसाद पौडेल	चौघडा ८ नुवाकोट
३४	शान्ता श्रेष्ठ	चौघडा ६ नुवाकोट

#### हरियोमल प्रदर्शन (२०६८/६९)

सि.नं.	सहभागीहरुको नाम	ठेगाना
१	पार्वती कडेल	पिप्ले ४ चितवन
२	यम बहादुर लामा	पिप्ले ४ चितवन
३	लक्ष्मी वस्नेत	पिप्ले ४ चितवन

सि.नं.	सहभागीहरुको नाम	ठेगाना
४	कृष्ण प्रसाद रिजाल	पिप्ले ४ चितवन
५	शान्ती लामा	पिप्ले ४ चितवन
६	लाल कुमार श्रेष्ठ	देविस्थान ७ पर्वत
७	देवी प्रसाद भुषाल	देविस्थान ७ पर्वत
८	वालिका भुषाल	देविस्थान ८ पर्वत
९	रुद्र प्रसाद भुषाल	देविस्थान ८ पर्वत
१०	भीम प्रसाद तिवारी	देविस्थान ९ पर्वत
११	मोहन लाल श्रेष्ठ	चौघडा ६ नुवाकोट
१२	राम माया श्रेष्ठ	चौघडा ६ नुवाकोट
१३	शान्तमान राई	खानीगाउँ ५ नुवाकोट
१४	कुल प्रसाद भट्टराई	खानीगाउँ ५ नुवाकोट
१५	ज्ञान ब. श्रेष्ठ	गणेशस्थान २ नुवाकोट

## ७. माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयबाट अनुदान प्राप्त प्राङ्गारिक मल कारखाना

माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयले प्राङ्गारिक मल कारखाना स्थापना गर्ने फर्महरुको लागि को लागि उपकरण खरिदमा ५०५ अनुदान दिँदै आएको छ । हालसम्म अनुदान प्राप्त गरेका फर्म र कम्पनीहरुको नाम र अनुदान रकम निम्नानुसार छ ।

क्र.सं.	कम्पनीको नाम	खरिद गरिएको उपकरण	संख्या	अनुदानित रकम(रु.)
आ.ब. २०६७/६८				
१	बनसुन एग्रो अर्गानिक्स प्रा.लि., जुगेडी, चितवन	कुकर मेसिन	१	८,८९,५००/-
		व्वाइलर मेसिन	१	
		मिक्सचर मेसिन	१	
		ग्राइन्डर मेसिन	२	
		कटर मेसिन	२	
		नेटिङ्ग मेसिन	१	
		सिलिङ्गमेसिन	२	
		वर्डिङ्ग मेसिन	१	

क्र.सं.	कम्पनीको नाम	खरिद गरिएको उपकरण	संख्या	अनुदानित रकम(रु.)
		वर्कसप टुल सेट	१	
२	त्रिवेणी बायो रिसर्च एण्ड डेभलपमेन्ट सेन्टर प्रा.लि., रामपुरटोकनी-३, बारा	ग्राइन्डर लम्प	१	८,५२,६६४।-
		मिक्सचर मेसिन	१	
		चाफ कटर विथ १५ एच.पी. मोटर	१	
३	प्राकृतिक शक्षम जिवाणु मल उद्योग, कोठीहवा, रुपन्देही	मिक्सचर मेसिन	१	३,१०,०००।-
		ग्राइन्डर मेसिन	१	
		छाटी मेसिन	१	
		कन्भेयर	१	
		चालिन	१	
		डायर मेसिन	१	
आ.ब. २०६८/६९				
१	बनसुन एग्रो अर्गानिक्स प्रा.लि., जुगेडी, चितवन	बकेट एलेभेटर नं १	१	२५,८५,२८४।-
		ब्याच होल्डिङ्ग होपर	१	
		बकेट एलेभेटर नं २	१	
		ब्याच होल्डिङ्ग होपर नं २	१	
		मिक्सचर सेट	१	
		लिक्वीड डेलिभरी पम्पीङ्ग सिस्टम	१	
		इलेक्ट्रिक प्यानेल बोर्ड	१	
		ग्राइन्डर १० एच.पी.	१	
		ग्राइन्डर ५ एच.पी.	१	
		६३ के.भि.ए. जेनेरेटर	१	
वर्किङ्ग स्टेसन विथ कन्भेयर	१			
२	साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि., धनुषा	मिक्सचर मेसिन	१	१३,४७,००० ।-
		ग्राइन्डर लम्प	१	
		चाफ कटर	१	
		छाटी मेसिन	१	
		व्हील ब्यारो	३	
		डायर	१	
		फर्क सिभर	५	
		स्पेड	५	
		वर्डिङ्ग मेसिन	२	
	मिक्सचर मेसिन	१		

क्र.सं.	कम्पनीको नाम	खरिद गरिएको उपकरण	संख्या	अनुदानित रकम(रु.)
३	सहयोगी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था, बसन्तीपट्टी- ७ रौताहट	ग्राइन्डर लम्प	१	१६,८४,५०० ।-
		चाफ कटर	१	
		छाटी मेसिन	१	
		व्हील ब्यारो	३	
		डायर	१	
		फर्क सिभर	५	
		स्पेड	५	
		वर्डिङ मेसिन	२	
		जेनेरेटर	१	
४	प्राज्ञारिक कृषि उत्पादन केन्द्र, फूलबारी- ३, चितवन	कन्भेयर मेसिन टु मिक्स्चर	१	३९,०७,५०० ।-
		मिक्स्चर मेसिन	१	
		कन्भेयर टु फिडर	१	
		फिडर वीथ कन्भेयर	१	
		स्किनिङ मेसिन	१	
		कन्भेयर फ्रम स्किनिङ टु प्याकेजिङ	१	
		स्केल १००० के जी	१	
		स्केल ५० के जी	१	
		स्वीङ मेसिन	१	
		सिलिङ मेसिन	१	
		ब्याक होइ वीथ लोडर	१	
५	लुम्बिनी एगो प्रोडक्ट्स एण्ड रिसर्च सेन्टर, भैरहवा	मिक्सिङ सिस्टम	१	४०,७५,०७०।-
		सुपर ब्याक होइ वीथ लोडर	१	
		स्प्रे ट्याङ्कर	१	
		जेनेरेटर	१	
		प्याकेजिङ युनिट ( १ र २ के जी)	१	
		प्याकेजिङ युनिट ( ५ र १० केजी)	१	
६	जनकपुर फर्टिलाइजर्स इण्डस्ट्रिज, जनकपुर, धनुषा	टर्निङ मेसिन	१	१८,८३,०००।-
		क्रसर मेसिन	१	
		मिक्स्चर मेसिन	१	
		ग्रानुलेटिङ मेसिन	२	
		डायर मेसिन	१	

क्र.सं.	कम्पनीको नाम	खरिद गरिएको उपकरण	संख्या	अनुदानित रकम(रु.)
		कुलर मेसिन	१	
		स्क्रीनिङ मेसिन	१	
		कोटिङ मेसिन	१	
		प्याकिङ मेसिन	१	
७	बुद्ध प्राङ्गारिक मल उद्योग, जनकपुर, धनुषा	टर्निङ मेसिन	१	१८,८३,०००/-
		क्रसर मेसिन	१	
		मिक्सचर मेसिन	१	
		ग्रानुलेटिङ मेसिन	२	
		डायर मेसिन	१	
		कुलर मेसिन	१	
		स्क्रीनिङ मेसिन	१	
		कोटिङ मेसिन	१	
		प्याकिङ मेसिन	१	

## ८. माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय र अन्तर्गतका प्रयोगशालाहरुको

### आ.ब. २०६८/७० को स्वीकृत बजेट तथा कार्यक्रम

#### ८.१ माटो परीक्षण तथा सुधार सेवा कार्यक्रम : (एकमुष्ट)

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	उपकरण खरीद (E हाजिरी मेशिन, ब्लक डाइजेष्टर, डिष्टील वाटर प्लाण्ट, कम्प्युटर, प्रिन्टर, यु.पि.एस.)	संख्या	१९	३४०९			३	३५०	१६	३०५९
२	फर्निचर खरिद (टेबुल २ दराज २ , पलङ्ग २,, टि टेबुल २, कुर्चि ५, सोफा १)	संख्या	३५	१३५					३५	१३५
३	प्रयोगशाला भवन तला थप	प्रतिशत	२००	१४८०			५०	४३०	१५०	१०५०
४	पूँजीगत सुधार (पुरानो भवन मर्मत सुधार)	प्रतिशत	३००	११२८			१००	५७८	२००	५५०
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा			६१५२			५३	१३५८	५०	४७९४
ख. चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	माटो नमुना विश्लेषण	संख्या	२०००	११९७	४२५	२७६	८४५	५१५	७३०	४०६
२	माटो परीक्षण शिविर	संख्या	६७	१५१२	७	१९०	३७	८१९	२४	५०३
३	रासायनीक मलको गुणस्तर विश्लेषण	संख्या	४९५	५३५	१३४	२४७	२०५	१५३	१५६	१३५
४	माटो र विरुवाको नमुना संकलन तथा सुक्ष्मतत्व विश्लेषण	संख्या	११२	२४४	८७	१९९	१३	२३	१२	२२
५	जिल्लाहरुमा सञ्चालित माटो सेवा कार्यक्रमको अनुगमन	पटक	२१	१७१	७	७५	७	५०	७	४७
६	एकिकृत खाद्य तत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला	संख्या	७	२२८	४	१३५	२	४८	२	४५
७	विरुवाको खाद्यतत्व समस्या अध्ययन	पटक	७	१९२	५	११८	१	३७	१	३७
८	भकारी सुधार	संख्या	८०	५०२	५३	३५५	१७	९०	१०	५७

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
९	कम्प्यूटर तालिम	जवान	१	१०			१	१०		
१०	वार्षिक प्रगति तथा अध्ययन प्रतिवेदन प्रकाशन	पटक	७	३३५	७	३३५				
११	प्रयोगशाला संचालन तालिम (निजीस्तर)	जवान								
१२	क्षेत्रीय स्तर योजना तर्जुमा तथा समीक्षा गोष्ठीमा सहभागि हुने	पटक	२४	२३९	५	१३७	९	५३	८	४९
१३	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा तयार	पतिशत	३००	२५९	१३०	२१९	९०	२०	८०	२०
१४	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा उपयोग गोष्ठी	जिल्ला	५	३१०	५	३१०				
१५	माटो तथा प्राँगारिक मलखाद उत्पादन/व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तथा अन्य सरोकारवालाहरुको भ्रमण गोष्ठी	पटक	१२	२६४	१२	२६४				
१६	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय स्थित मिनी ल्याब सञ्चालनमा प्राविधिक सहयोग तथा अनुगमन	जिल्ला	३	४५			२	३०	१	१५
१७	माटो तथा प्राँगारिक मलखाद उत्पादन/व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तथा अन्य सरोकारवालाहरुको राष्ट्रिय गोष्ठी	पटक								
१८	माटो परीक्षण तालिम तथा अन्तर्कृया र कृषि चुन प्रयोग अभियान	जिल्ला								
१९	माटो जाँच कस चेक	पटक	१०	६५	५	२५	३	२०	२	२०
२०	जैविक मल उत्पादन परीक्षण	पटक	१	२०	१	१०	१	१०		
२१	प्रयोगशाला उपकरण मर्मत सँभार करार	पटक	३	७०	१	५०	१	१०	१	१०
२२	ईन्टरनेट जडान	पटक	६	९१			६	९१		
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा			६२८९		२९४५		१९७९		१३६६
३. कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२				१२४४१		२९४५		३३३७		६१६०
४. कार्यालय संचालन खर्च				१९००३		५९४५		६५३२		६५२६
५. कूल जम्मा खर्च ३+४				३१४४४		८८८९		९८६८		१२६८६

८.१.१ माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, हरिहरभवन

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	उपकरण खरीद (E - हाजिरी मेशिन, कम्प्युटर प्रिन्टर युपीएस समेत)	संख्या	४	३५०			३	३५०		
२	फर्निचर खरिद	संख्या								
३	प्रयोगशाला भवन तला थप	प्रतिशत								
४	पूँजीगत सुधार (पुरानो भवन मर्मत सुधार)	प्रतिशत	१००	६५३			५०	३५३	५०	३००
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा			१००३			५३	७०३	५०	३००
ख. चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	माटो नमुना विश्लेषण	संख्या	१५०	२३७	५०	४६	५०.०	९६.०	५०.०	९५.०
२	माटो परीक्षण शिविर	सँख्या								
३	रासायनीक मलको गुणस्तर विश्लेषण	संख्या	१००	१३४	३०	९०	३५.०	२२.०	३५.०	२२.०
४	माटो र विरुवाको नमुना संकलन तथा सुक्ष्म तत्व विश्लेषण	संख्या	६५	१४६	४०	१०१	१३.०	२३.०	१२.०	२२.०
५	जिल्लाहरुमा सञ्चालित माटो सेवा कार्यक्रमको अनुगमन	पटक	३	३०	१	१५	१.०	७.५	१.०	७.५
६	एकिकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला	संख्या								
७	विरुवाको खाद्यतत्व समस्या अध्ययन	पटक	१	६३	०.२	१५	०.४	२४.०	०.४	२४.०
८	भकारी सुधार	संख्या	२०	१२०	६	४०	७.०	४०.०	७.०	४०.०
९	कम्प्युटर तालिम	जवान	१	१०			१.०	१०.०		
१०	वार्षिक प्रगति तथा अध्ययन प्रतिवेदन प्रकाशन	पटक	१	८०	१	८०				
११	प्रयोगशाला संचालन तालिम (निजीस्तर)	पटक								



क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
१२	क्षेत्रीय स्तर योजना तर्जुमा तथा समीक्षा गोष्ठीमा सहभागि हुने	पटक	६	१२०	१	९०	३.०	१५.०	२.०	१५.०
१३	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा तयार	प्रतिशत	१००	१६७	२०	१२७	४०.०	२०.०	४०.०	२०.०
१४	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा उपयोग गोष्ठी	जिल्ला	१	१३०	१	१३०				
१५	प्राविधिकहरुको भ्रमण गोष्ठी/तालीम	पटक	१	१६८	१	१६८				
१६	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय स्थित मिनी ल्याब संचलनमा प्राविधिक सहयोग तथा अनुगमन	जिल्ला	३	४५			२.०	३०.०	१.०	१५.०
१७	माटो तथा प्रांगारिक मलखाद उत्पादन/व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तथा अन्य सरोकारवालाहरुको भ्रमण गोष्ठी	पटक								
१८	माटो परीक्षण तालीम तथा अन्तर्कृया र कृषि चुन प्रयोग अभियान	जिल्ला								
१९	माटो जाँच कस चेक	पटक	५	४०			३.०	२०.०	२.०	२०.०
२०	जैविक मल उत्पादन परीक्षण	पटक	१	२०	१	१०	१.०	१०.०		
२१	प्रयोगशाला उपकरण मर्मत सँभार करार	पटक	३	७०	१	५०	१.०	१०.०	१.०	१०.०
२२	ईन्टरनेट जडान	पटक	१	३०			१.०	३०.०		
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा			१६१०		९६२		३५८		२९१
३.	कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२			२६१३		९६२		१०६१		५९१
४.	कार्यालय संचालन खर्च			४१६१		११७८		१४९२		१४९१
५.	कूल जम्मा खर्च ३+४			६७७४		२१४०		२३१७		२३१७

८.१.२ क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला भुम्का, सुनसरी

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	प्रयागशाला उपकरण खरीद (बेलम फोटोमिटर, कलरीमिटर, डिप्टील वाटर प्लाण्ट, ब्यालेन्स, कम्प्युटर प्रिन्टर युपीएस)	संख्या	७	११००					७	११००
२	फर्निचर खरिद	संख्या								
३	प्रयोगशाला भवन तला थप	प्रतिशत								
४	पूँजीगत सुधार	प्रतिशत								
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा			११००						११००
ख. चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु										
१	माटो नमुना विश्लेषण	संख्या	३००	१५३	५०	३९	१५०	८०	१००	३४
२	माटो परीक्षण शिविर	सँख्या	१२	२८६	१	३३	७	१७०	४	८३
३	रासायनीक मलको गुणस्तर विश्लेषण	संख्या	५०	५०	१३	३४	२०	९	१७	७
४	माटो र विरुवाको नमुना संकलन तथा सुक्ष्म तत्व विश्लेषण	संख्या								
५	जिल्लाहरुमा सञ्चालित माटो सेवा कार्यक्रमको अनुगमन	पटक	३	२०	१	१०	१	५	१	५
६	एकिकृत खाद्य तत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला	संख्या	१	३०	१.०	३०				
७	विरुवाको खाद्यतत्व समस्या अध्ययन	पटक	१	२०	१.०	२०				
८	भकारो सुधार	संख्या	१६	९९	१६	९९				
९	कम्प्यूटर तालिम	जवान								
१०	वार्षिक प्रगति तथा अध्ययन प्रतिवेदन प्रकाशन	पटक	१	४०	१	४०				

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
११	प्रयोगशाला संचालन तथा दिगो भू व्यवस्थापन तालिम मा सहभागि पठाउने	जवान								
१२	क्षेत्रीय स्तर योजना तर्जुमा तथा समीक्षा गोष्ठीमा सहभागि हुने	पटक	३	२१	१	७	१	७	१	७
१३	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा तयार	प्रतिशत								
१४	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा उपयोग गोष्ठी	जिल्ला	१	५०	१	५०				
१५	प्राविधिकहरुको भ्रमण गोष्ठी/तालीममा सहभागि पठाउने	जवान	२	१७	२	१७				
१६	मिनी ल्याब लाइ रसायन तथा प्राविधिक सहयोग	जिल्ला								
१७	माटो तथा मलखाद व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तथा अन्य सरोकारवालाहरुको गोष्ठी	पटक								
१८	कृषि चुन प्रयोग अभियान	जिल्ला								
१९	माटो जाँच कस चेक	पटक	१	५	१	५				
२०	जैविक मल उत्पादन परीक्षण	पटक								
२१	प्रयोगशाला उपकरण मर्मत सँभार करा	प्रतिशत								
२२	ईन्टरनेट जडान	पटक								
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा			७९१		३८४		२७१		१३६
३. कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२				१८९१		३८४		२७१		१२३६
४. कार्यालय संचालन खर्च				२५९८		८५०		८७४		८७४
५. कूल जम्मा खर्च ३+४				४४८९		१२३४		११४५		२११०

८.१.३ क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला हेटौडा, मकवानपुर

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	प्रयागशाला उपकरण खरीद (ब्लक डाईजेष्टर १, ब्यालेन्स १)	संख्या	२	१०५०					२	१०५०.०
२	फर्निचर खरिद	संख्या								
३	माटो सुकाउने टहरा निर्माण पेटी मिर्माण समेत	प्रतिशत	१००	५५०.०					१००	५५०.०
४	पूँजीगत सुधार (भ्यालमा गिल राख्ने)	प्रतिशत	१००	५०.०					१००	५०.०
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा			१६५०.०						१६५०.०
ख. चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	माटो नमुना विश्लेषण	संख्या	४५०	१४८	१५०	४६	१५०	५१	१५०	५१
२	माटो परीक्षण शिविर	सँख्या	१२	२८४			६	१४२	६	१४२
३	रासायनीक मलको गुणस्तर विश्लेषण	संख्या	१००	९०	३८	४६	३१	२२	३१	२२
४	माटो र विरुवाको नमुना संकलन तथा सुक्ष्म तत्व विश्लेषण	संख्या	२०	४१	२०	४१				
५	जिल्लाहरुमा सञ्चालित माटो सेवा कार्यक्रमको अनुगमन	पटक	३	२४	१	१०	१	७	१	७
६	एकिकृत खाद्य तत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला	संख्या	१	४५	०.२	२४	०.५	११	०.४	१०
७	विरुवाको खाद्यतत्व समस्या अध्ययन	पटक	१	१५	१.०	१५				
८	भकारो सुधार	संख्या	११	६०			८	४३	३	१७
९	कम्प्यूटर तालिम	जवान								
१०	वार्षिक प्रगति तथा अध्ययन प्रतिवेदन प्रकाशन	पटक	१	३०	१	३०				
११	प्रयोगशाला संचालन तालिम (निजीस्तर)	जवान								
१२	क्षेत्रीय स्तर योजना तर्जुमा तथा समीक्षा गोष्ठीमा सहभागि हुने	पटक	३	२४	१	१०	१	७	१	७

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
१३	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा तयार	पुतिशत	१००	३७	१०	३७	५०		४०	
१४	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा उपयोग गोष्ठी	जिल्ला	१	५०	१	५०				
१५	माटो तथा प्राँगाँरिक मलखाद उत्पादन/व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तथा अन्य सरोकारवालाहरुको भ्रमण गोष्ठी	पटक	२	१६	२	१६				
१६	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय स्थित मिनी ल्याब संचलनमा प्राविधिक सहयोग तथा अनुगमन	जिल्ला								
१७	माटो तथा प्राँगाँरिक मलखाद उत्पादन/व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तथा अन्य सरोकारवालाहरुको राष्ट्रिय गोष्ठी	पटक								
१८	माटो परीक्षण तालीम तथा अन्तर्कृया र कृषि चुन प्रयोग अभियान	जिल्ला								
१९	माटो जाँच कस चेक	पटक								
२०	जैविक मल उत्पादन परीक्षण	पटक								
२१	प्रयोगशाला उपकरण मर्मत सँभार करार	पटक								
२२	ईन्टरनेट जडान	पटक	१	१०			१	१०		
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा			८७४.०		३२५.०		२९३.०		२५६.०
३. कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२				२५२४.०		३२५.०		२९३.०		१९०६.०
४. अन्य चालु खर्च (उपभोग तथा कार्यालय सञ्चालन)				२७९८.०		९१९		९४१.०		९३८
५. कूल जम्मा खर्च ३+४				५३२२.०		१२४४.०		१२३४.०		२८४४.०

८.१.४ क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला पोखरा, कास्की

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	प्रयागशाला उपकरण खरीद ( पिएच मिटर )	संख्या	१	१२५					२	१२५
२	फर्निचर खरिद (कुर्ची १०, माटो राख्ने ज्याक १)	संख्या	११	३५					११	३५
३	प्रयेगशाला भवन तला थप	प्रतिशत								
४	पूँजीगत सुधार (टहरा मर्मत)	प्रतिशत	१००	४२५			५०	२२५	५०	२००
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा			५८५				२२५		३६०
ख. चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु										
१	माटो नमुना विश्लेषण	संख्या	४००	१७६	५०	३९	२००	९०	१५०	४७
२	माटो परीक्षण शिविर	संख्या	१५	३२७	२	५७	८	१७०	५	१००
३	रासायनीक मलको गुणस्तर विश्लेषण	संख्या	१००	८२	२५	२५	५०	३५	२५	२२
४	माटो र विरुवाको नमुना संकलन तथा सुक्ष्म तत्व विश्लेषण	संख्या	१५	२५	१५	२५				
५	जिल्लाहरुमा सञ्चालित माटो सेवा कार्यक्रमको अनुगमन	पटक	३	२४	१	११	१	७	१	६
६	एकिकृत खाद्य तत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला	संख्या	२	८५	०.२	२८	०.९	२९	०.९	२८
७	विरुवाको खाद्यतत्व समस्या अध्ययन	पटक	१	१५	१.०	१५				
८	भकारो सुधार	संख्या	८	६०	८	६०				
९	कम्प्यूटर तालिम	जवान								
१०	वार्षिक प्रगति तथा अध्ययन प्रतिवेदन प्रकाशन	पटक	१	५०	१	५०				
११	प्रयोगशाला संचालन तथा दिगो भू व्यवस्थापन तालिम मा सहभागि पठाउने	जवान								

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
१२	क्षेत्रीय स्तर योजना तर्जुमा तथा समीक्षा गोष्ठीमा सहभागि हुने	पटक	३	१०	१	५	१	३	१	२
१३	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा तयार	पतिशत	१००	५५	१००	५५				
१४	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा उपयोग गोष्ठी	जिल्ला	२	८०	२	८०				
१५	प्राविधिकहरुको भ्रमण गोष्ठी/तालीममा सहभागि पठाउने	जवान	२	१७	२	१७				
१६	मिनी ल्याब लाइ रसायन तथा प्राविधिक सहयोग	जिल्ला								
१७	माटो तथा मलखाद व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तथा अन्य सरोकारवालाहरुको गोष्ठी	पटक								
१८	कृषि चुन प्रयोग अभियान	जिल्ला								
१९	माटो जाँच कस चेक	पटक	१	५	१	५				
२०	जैविक मल उत्पादन परीक्षण	पटक								
२१	प्रयोगशाला उपकरण मर्मत सँभार करार	पटक								
२२	ईन्टरनेट जडान	पटक	१	१८			१	१८		
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा			१०२९		४७२		३५२		२०५
३	कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२			१६१४		४७२		५७७		५६५
४	कार्यालय सचालन खर्च			३०६२		९८४		१०३९		१०३९
५	कूल जम्मा खर्च ३+४			४६७६		१४५६		१६१६		१६०४

८.१.५ क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला खजुरा, बाँके

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	प्रयागशाला उपकरण खरीद (डिष्टील वाटर प्लाण्ट, )	संख्या	१	१३०					१	१३०
२	फर्निचर खरिद (टेबुल १, कुर्ची १०, फ्युम हुड १)	संख्या	१२	५०					१२	५०
३	प्रयेगशलाा भवन तला थप	प्रतिशत	१००	९३०			५०.०	४३०	५०	५००
४	पूँजीगत सुधार ( फलेम फोटोमिटर मर्मत)	प्रतिशत								
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा			१११०				४३०		६८०
ख। चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु										
१	माटो नमुना विश्लेषण	संख्या	३५०	२१५	५०	४७	१५०	८४	१५०.०	८४.०
२	माटो परीक्षण शिविर	संख्या	१५	३१५	१	२७	१०.०	२१३	४.०	७५.०
३	रासायनीक मलको गुणस्तर विश्लेषण	संख्या	१००	८०	१५	२०	५०.०	३०	३५.०	३०.०
४	माटो र विरुवाको नमुना संकलन तथा सुक्ष्म तत्व विश्लेषण	संख्या	१२	३२.०	१२	३२				
५	जिल्लाहरुमा सञ्चालित माटो सेवा कार्यक्रमको अनुगमन	पटक	३	३०.०	१	८	१.०	१२	१.०	१०.०
६	एकिकृत खाद्य तत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला	संख्या	१	४५.०	०.२	३०	०.४	८	०.४	७.०
७	विरुवाको खाद्यतत्व समस्या अध्ययन	पटक	१	४६	०.१	२०	०.५	१३	०.४	१३.०
८	भकारो सुधार	संख्या	१२	८५	१२	८५				
९	कम्प्यूटर तालिम	जवान								
१०	वार्षिक प्रगति तथा अध्ययन प्रतिवेदन प्रकाशन	पटक	१	५०	१	५०				
११	प्रयोगशाला संचालन तालिम (निजीस्तर)	जवान								
१२	क्षेत्रीय स्तर योजना तर्जुमा तथा समीक्षा गोष्ठीमा सहभागि हुने	पटक	३	३४	१	११	१.०	१२	१.०	११.०
१३	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा तयार	पतिशत								



क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
१४	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा उपयोग गोष्ठी	जिल्ला								
१५	प्राविधिकहरुको भ्रमण गोष्ठी/तालीममा सहभागि पठाउने	जवान	२	१९	२	१९				
१६	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय स्थित मिनी ल्याब संचालनमा रसायन, ग्लासवयर तथा प्राविधिक सहयोग तथा अनुगमन	जिल्ला								
१७	माटो तथा मलखाद व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तथा अन्य सरोकारवालाहरुको गोष्ठी	पटक								
१८	माटो परीक्षण तालीम तथा अन्तर्कृया र कृषि चुन प्रयोग अभियान	जिल्ला								
१९	माटो जाँच क्रस चेक	पटक	१	५	१	५				
२०	जैविक मल उत्पादन परीक्षण	पटक								
२१	प्रयोगशाला उपकरण मर्मत सँभार करार	पटक								
२२	ईन्टरनेट जडान	पटक	१	१३			१	१३		
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा			९६९.०		३५४.०		३८५.०		२३०.०
३ कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२						३५४		८१५		९१०
४ कार्यालय सचालन खर्च						८९८		९१८		९१७
५ कूल जम्मा खर्च ३+४						१२५२		१७३३		१८२७

८.१.६ क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशाला सुन्दरपुर, कञ्चनपुर

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	प्रयागशाला उपकरण खरीद (डिप्टील वाटर प्लाण्ट, कलरीमिटर)	संख्या	२	२५०					२	२५०
२	फर्निचर खरिद (टेबुल १, कुर्ची १०, माटो राख्ने च्याक १)	संख्या	१२	५०					१२	५०
३	प्रयोगशाला भवन तला थप	प्रतिशत								
४	पूँजीगत सुधार ( )	प्रतिशत								
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा			३००						३००
ख. चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	माटो नमुना विश्लेषण	संख्या	२५०	१७३	४०	३५	१०५	६९	१०५	६९
२	माटो परीक्षण शिविर	संख्या	९	२१०	२	४७	४	८२	४	८१
३	रासायनीक मलको गुणस्तर विश्लेषण	संख्या	२५	६७	८	१७	९	२५	८	२५
४	माटो र विरुवाको नमुना संकलन तथा सुक्ष्म तत्व विश्लेषण	संख्या								
५	जिल्लाहरुमा सञ्चालित माटो सेवा कार्यक्रमको अनुगमन	पटक	३	२८	२	१६	१	६	१	६
६	एकिकृत खाद्य तत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला	संख्या	१	१५	१.०	१५				
७	विरुवाको खाद्यतत्व समस्या अध्ययन	पटक	१	२०	१.०	२०				
८	भकारो सुधार	संख्या	८	५३	८	५३				
९	प्रयोगशाला संचालन तथा माटो र मलखाद बिश्लेषण तालिम	जवान								
१०	वार्षिक प्रगति तथा अध्ययन प्रतिवेदन प्रकाशन	पटक	१	५०	१	५०				

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
११	प्रयोगशाला संचालन तथा दिगो भू व्यवस्थापन तालिम मा सहभागि पठाउने	जवान								
१२	क्षेत्रीय स्तर योजना तर्जुमा तथा समीक्षा गोष्ठीमा सहभागि हुने	पटक	३	२०	१	७	१	७	१	६
१३	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा तयार	जिल्ला								
१४	माटोको उर्वराशक्ति नक्शा उपयोग गोष्ठी	जिल्ला								
१५	प्राविधिकहरुको भ्रमण गोष्ठी/तालीममा सहभागि पठाउने	पटक	२	१७	२	१७				
१६	मिनी ल्याब लाई रसायन तथा प्राविधिक सहयोग	पटक								
१७	माटो तथा मलखाद व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तथा अन्य सरोकारवालाहरुको गोष्ठी	पटक								
१८	माटो परिक्षण शिबीर तथा तालिम र कृषि चुन प्रयोग अभियान	जिल्ला								
१९	माटो जाँच क्रस चेक	पटक	१	५	१	५				
२०	जैविक मल उत्पादन परीक्षण	पटक								
२१	प्रयोगशाला उपकरण मर्मत सँभार करार	प्रतिशत								
२२	ईन्टरनेट जडान	पटक	१	१५			१	१५		
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा			६७३		२८२		२०४		१८७
३ कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२				९७३		२८२		२०४		४८७
४ कार्यालय संचालन खर्च				२४३२		८२४		८०४		८०४
५ कूल जम्मा खर्च ३+४				३४०५		११०६		१००८		१२९१

८.१.७ माटो परीक्षण प्रयोगशाला सुरुङ्गा, भापा

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	प्रयोगशाला उपकरण खरीद फ्लेम फोटोमिटर, डिष्टील वाटर प्लाण्ट)	संख्या	२	४०४					२	४०४
२	फर्निचर खरिद	संख्या								
३	प्रयोगशाला भवन तला थप	प्रतिशत								
४	पूँजीगत सुधार	प्रतिशत								
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा			४०४						४०४
खा चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु										
१	माटो नमुना विश्लेषण	संख्या	१००	९५	३५	२४	४०	४५	२५	२६
२	माटो परीक्षण शिविर	संख्या	४	९०	१	२६	२	४२	१	२२
३	रासायनीक मलको गुणस्तर विश्लेषण	संख्या	२०	३२	५	१५	१०	१०	५	७
४	माटो र विरुवाको नमुना संकलन तथा सुक्ष्म तत्व विश्लेषण	संख्या								
५	जिल्लाहरुमा सञ्चालित माटो सेवा कार्यक्रमको अनुगमन	पटक	३	१५	१	५	१	५	१	५
६	एकिकृत खाद्य तत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला	संख्या	१	८	१.०	८				
७	विरुवाको खाद्यतत्व समस्या अध्ययन	पटक	१	१३	१.०	१३				
८	भकारो सुधार	संख्या	५	२५	३	१८	२	७		
९	कम्प्यूटर तालिम	जवान								
१०	वार्षिक प्रगति तथा अध्ययन प्रतिवेदन प्रकाशन	पटक	१	३५	१	३५				
११	प्रयोगशाला संचालन तालिम (निजीस्तर)	जवान								

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
१२	क्षेत्रीय स्तर योजना तर्जुमा तथा समीक्षा गोष्ठीमा सहभागि हुने	पटक	३	१०	१	७	१	२	१	१
१३	माटोको उर्बराशक्ति नक्शा तयार	पृतिशत								
१४	माटोको उर्बराशक्ति नक्शा उपयोग गोष्ठी	जिल्ला								
१५	प्राविधिकहरुको भ्रमण गोष्ठी/तालीममा सहभागि पठाउने	पटक	१	१०	१	१०				
१६	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय स्थित मिनी ल्याब संचालनमा रसायन, ग्लासवयर तथा प्राविधिक सहयोग तथा अनुगमन	जिल्ला								
१७	माटो तथा मलखाद व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तथा अन्य सरोकारवालाहरुको राष्ट्रिय गोष्ठी	पटक								
१८	माटो परीक्षण तालीम तथा अन्तर्कृया र कृषि चुन प्रयोग अभियान	जिल्ला								
१९	माटो जाँच कस चेक	पटक	१	५	१	५				
२०	जैविक मल उत्पादन परीक्षण	पटक								
२१	प्रयोगशाला उपकरण मर्मत सँभार करार	पटक								
२२	ईन्टरनेट जडान	पटक	१	५			१	५		
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा			३४३		१६६		११६		६१
३.कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२				७४७		१६६		११६		४६५
४. कार्यालय संचालन खर्च				१२१९		२९२		४६४		४६३
५. कूल जम्मा खर्च ३+४				१९६६		४५८		५८०		९२८

८.२ दिगो भू-व्यवस्थापन कार्यक्रम (२०६९/७०) :

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	पूँजीगत कार्यक्रमको जम्मा									
ख। चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु										
१	दिगो भूव्यवस्थापन कार्यक्रम अनुगमन/रिपोर्टिङ	पटक	१४	३६६	३	७३	६	१४६	६	१४६
२	दिगो भूव्यवस्थापन कार्यक्रम प्रगति कम्प्राईल तथा प्रतिवेदन प्रकाशन	पटक	२	७५	०	१५	१	३०	१	३०
३	कृषि प्रसार कार्यक्रमको निक्षेपण र गा.वि.स. स्तरमा कृषि विकास समिति गठन तथा कृषि पसार कार्यक्रम सञ्चालन सम्बन्धि अन्तर्कृया गोष्ठी	पटक	५	५०१	१	१००	२	२००	२	२००
४	प्रचार प्रसार सामाग्री तयारी तथा वितरण	किसिम	४	१८१	१	३६	२	७२	२	७२
५	गोठेमल व्यवस्थापन, गहुँत सँकलन तथा दिगो माटो व्यवस्थापन तालिम र तरकारी खेती तालीम ( प्रा.स./ना.प्रा.स),	पटक	२	२०१	०	४०	१	८०	१	८०
६	आई.पि.एन. एस. कृषक पाठशाला तालीम (अधिकृत स्तर)	सँख्या	२	३२६	०	६५	१	१३०	१	१३०
७	प्रा.स/ना.प्रा.स. तालिम ( २०जना)	पटक	७	२४२	१	४८	३	९७	३	९७
८	दिगो भूव्यवस्थापन सम्बन्धि कर्मचारी तालिम (SSMP बाट)	पटक	१४	६४	३	१३	६	२६	६	२६
९	प्लष्टिक घरमा गोलभेंडा खेती प्रदर्शन	सख्या	२८	२८०	६	५६	११	११२	११	११२
१०	गोठेमल प्रवर्द्धन र सुधार (भकारो)	सख्या	१७५	१०८९	३५	२१८	७०	४३६	७०	४३६
११	कृषि विकास समिति तथा गा.वि.स. पदाधिकारी गोष्ठी	सख्या	२८	१८४	६	३७	११	७४	११	७४
१२	कृषि विकास समिति तथा गा.वि.स. पदाधिकारी अभिमुखीकरण तालीम	सख्या	२८	२७६	६	५५	११	११०	११	११०

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
१३	महिला, दलित, जनजाति र विपन्न वर्गबाट अनुभवी अगुवा कृषकहरुको विकास - परीक्षण प्रदर्शन सहयोग	सख्या	११२	२८०	२२	५६	४५	११२	४५	११२
१४	आई.पि.एन एस कृषक पाठशाला सञ्चालन	सख्या	५	२७६	१	५५	२	११०	२	११०
१५	खाद्य सुरक्षा सम्बन्धि विषय तथा दिगो भू-व्यवस्थापनका प्रविधिहरुमा सरोकारवालाहरुको अन्तरक्रिया	सख्या	७	१७६	१	३५	३	७०	३	७०
१६	अनुगमन भ्रमण	पटक	३५	२३०	७	४६	१४	९२	१४	९२
१७	रेडियो प्रसारण कार्यक्रम हप्तामा तीन पटक	प्याकेज	४	९४	१	१९	२	३८	२	३८
१८	सुन्तला बगैँचा व्यवस्थापन अभियान	सँख्या	१	१८	०	४	०	७	०	७
१९	सुन्तला खेती तथा व्यवस्थापन सम्बन्धि पुस्तिका विकास तथा प्रकाशन	प्रति	५००	२७	१००	५	२००	११	२००	११
२०	होर्डिंग बोर्ड राख्ने	सँख्या	३	१८	१	४	१	७	१	७
२१	बाली उत्पादन सर्भेक्षण	सख्या	१	१०	०	२	०	४	०	४
२२	कार्यक्रम सञ्चालन खर्च	प्याकेज	०	११२०	०	२२४	०	४४८	०	४४८
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा		५०४	६०३४		८७७		१७५४		१७५४
३.	कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२		५०४	६०३४		८७७		१७५४		१७५४
४.	अन्य चालु खर्च (उपभोग तथा कार्यालय सञ्चालन)			०		०		०	०	०
५	कूल जम्मा खर्च ३+४		५०४	६०३४	०	८७७	०	१७५४	०	१७५४

८.२.१ दिगो भू-व्यवस्थापन कार्यक्रम समन्वय सचिबलाय, कृषि विभाग, हरिहरभवन

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा									
ख. चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु										
१	दिगो भूव्यवस्थापन कार्यक्रम अनुगमन/रिपोर्टिङ	पटक	८	२५५	२	५१	३	१०२	३	१०२
२	दिगो भूव्यवस्थापन कार्यक्रम प्रगति कम्पाईल तथा प्रतिवेदन प्रकाशन	पटक	१	७५	०	१५	०	३०	०	३०
३	कृषि प्रसार कार्यक्रमको निक्षेपण र गा.वि.स. स्तरमा कृषि विकास समिति गठन तथा कृषि पसार कार्यक्रम सञ्चालन सम्बन्धि अन्तर्कृया गोष्ठी	पटक	२	३७०	०	७४	१	१४८	१	१४८
२२	कार्यक्रम सञ्चालन खर्च	प्याकेज	०	५०						
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा		०	७५०	२	१४०	४	२८०	४	२८०
३. कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२			०	७५०	२.२	१४०	४.४	२८०	४.४	२८०
४. अन्य चालु खर्च (उपभोग तथा कार्यालय सञ्चालन)										
५ कूल जम्मा खर्च ३+४			०	७५०		१४०		२८०		२८०

८.२.२ माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, हरिहरभवन

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा									



क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
ख। चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु										
५	दिगो भूव्यवस्थापन कार्यक्रम समन्वय तथा अनुगमन भ्रमण र रिपोर्टिङ	पटक	५	१११	१	२२	२	४४	२	४४
६	जि.कृ.वि.का. को समन्वयमा सफल दिगो भुव्यवस्थापन प्रविधिको बिस्तार	जिल्ला	२	१३१	०	२६	१	५२	१	५२
१	प्रचार प्रसार सामाग्री तयारी तथा बितरण	किसिम	३	१८१	१	३६	१	७२	१	७२
२	आई.पि.एन. एस. तालीम (अधिकृत स्तर १)	पटक	१	३२६	०	६५	०	१३०	०	१३०
३	गोठेमल व्यवस्थापन, गहुँत सँकलन तथा दिगो माटो व्यवस्थापन तालिम (प्रा.स./ना.प्रा.स)	पटक	१	२०१	०	४०	०	८०	०	८०
४	प्रयोगशाला उपकरण तथा अन्य मर्मत सम्भार २	सँख्या	२	७०	२	७२				
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा		१४	१०२०	४	२६२	५	३८०	५	३८०
३. कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२			१४	१०२०	४.४	२६२	४.८	३८०	४.८	३८०
४. अन्य चालु खर्च (उपभोग तथा कार्यालय सञ्चालन)										
५. कूल जम्मा खर्च ३+४			१४	१०२०		२६२		३८०		३८०

**द.२.३ जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, ओखलढुंगा**

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा									

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
खा चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु										
७	प्रा.स/ना.प्रा.स. तालिम ( २०जना)	पटक	१	३४	०	७	०	१४	०	१४
८	दिगो भूव्यवस्थापन सम्बन्धि कर्मचारी तालिम	पटक	२	१०	०	२	१	४	१	४
९	प्लष्टिक घरमा गोलभेंडा खेती प्रदर्शन	सख्या	४	४०	१	८	२	१६	२	१६
१०	गोठेमल प्रवर्द्धन र सुधार (भकारो)	सख्या	२५	१४७	५	२९	१०	५९	१०	५९
११	कृषि विकास समिति तथा गा.वि.स. पदाधिकारी गोष्ठी	सख्या	४	२८	१	६	२	११	२	११
१२	कृषि विकास समिति तथा गा.वि.स. पदाधिकारी अभिमुखीकरण तालीम	सख्या	४	४०	१	८	२	१६	२	१६
१३	महिला, दलित, जनजाति र विपन्न वर्गबाट अनुभवी अगुवा कृषकहरुको विकास - परीक्षण प्रदर्शन सहयोग	सख्या	१६	४०	३	८	६	१६	६	१६
१४	आई.पि.एन एस कृषक पाठशाला सञ्चालन	सख्या	१	४६	०	९	०	१८	०	१८
१५	खाद्य सुरक्षा सम्बन्धि विषय तथा दिगो भू-व्यवस्थापनका प्रविधिहरुमा सरोकारवालाहरुको अन्तरक्रिया	सख्या	१	२४	०	५	०	१०	०	१०
१६	अनुगमन भ्रमण	पटक	५	३५	१	७	२	१४	२	१४
१७	रेडियो प्रसारण कार्यक्रम हप्तामा तीन पटक	प्याकेज	१	३१	०	६	०	१२	०	१२
२१	बाली उत्पादन सर्भेक्षण	सख्या	०	०	०.२	६	०.४	१२	०.४	१३
२२	कार्यक्रम सञ्चालन खर्च	सँख्या	०	०						
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा			४७५	१३	१०१	२६	२०२	२६	२०३
३. कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२				४७५	१३	१०१	२६	२०२	२६	२०३
४. अन्य चालु खर्च (उपभोग तथा कार्यालय सञ्चालन)										
५ कूल जम्मा खर्च ३+४				४७५		१०१		२०२		२०३

८.२.४ जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, रामेछाप

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा									
ख। चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु										
७	प्रा.स/ता.प्रा.स. तालिम ( २०जना)	पटक	१	३४	०	७	०	१४	०	१४
८	दिगो भूव्यवस्थापन सम्बन्धि कर्मचारी तालिम	पटक	२	१०	०	२	१	४	१	४
९	प्लष्टिक घरमा गोलभेंडा खेती प्रदर्शन	सख्या	४	४०	१	८	२	१६	२	१६
१०	गोठेमल प्रवर्द्धन र सुधार (भकारो)	सख्या	२५	१४७	५	२९	१०	५९	१०	५९
११	कृषि विकास समिति तथा गा.वि.स. पदाधिकारी गोष्ठी	सख्या	४	२४	१	५	२	१०	२	१०
१२	कृषि विकास समिति तथा गा.वि.स. पदाधिकारी अभिमुखीकरण तालीम	सख्या	४	३६	१	७	२	१४	२	१४
१३	महिला, दलित, जनजाति र विपन्न वर्गबाट अनुभवी अगुवा कृषकहरुको विकास - परीक्षण प्रदर्शन सहयोग	सख्या	१६	३८	३	८	६	१५	६	१५
१४	आई.पि.एन एस कृषक पाठशाला सञ्चालन	सख्या	१	४६	०	९	०	१८	०	१८
१५	खाद्य सुरक्षा सम्बन्धि विषय तथा दिगो भू-व्यवस्थापनका प्रविधिहरुमा सरोकारवालाहरुको अन्तरक्रिया	सख्या	१	२४	०	५	०	१०	०	१०
१६	अनुगमन भ्रमण	पटक	५	३५	१	७	२	१४	२	१४
१७	रेडियो प्रसारण कार्यक्रम हप्तामा तीन पटक	प्याके ज	१	३१	०	६	०	१२	०	१२
२०	होर्डिंग बोर्ड राख्ने	सँख्या	३	१८						
२१	बाली उत्पादन सर्भेक्षण	सख्या	०	०			३	१८		
२२	कार्यक्रम सञ्चालन खर्च	सँख्या	०	१४०						

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा		६६	६२३	१३	९३	२९	२०४	२६	१८६
३.	कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२			६२३		९३		२०४		१८६
४.	अन्य चालु खर्च (उपभोग तथा कार्यालय सञ्चालन)									
५	कूल जम्मा खर्च ३+४		०	६२३		९३		२०४		१८६

#### ८.२.५ जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, खोटांग

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा									
ख. चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु										
७	प्रा.स/ना.प्रा.स. तालिम ( २०जना)	पटक	१	३४	०	७	०	१४	०	१४
८	दिगो भूव्यवस्थापन सम्बन्धि कर्मचारी तालिम	पटक	२	४	०	१	१	२	१	२
९	प्लष्टिक घरमा गोलभेंडा खेती प्रदर्शन	सख्या	४	४०	१	८	२	१६	२	१६
१०	गोठेमल प्रबर्द्धन र सुधार (भकारी)	सख्या	२५	१४७	५	२९	१०	५९	१०	५९
११	कृषि विकास समिति तथा गा.वि.स. पदाधिकारी गोष्ठी	सख्या	४	२६	१	५	२	१०	२	१०
१२	कृषि विकास समिति तथा गा.वि.स. पदाधिकारी अभिमुखीकरण तालीम	सख्या	४	४०	१	८	२	१६	२	१६
१३	महिला, दलित, जनजाति र विपन्न वर्गबाट अनुभवी अगुवा कृषकहरुको विकास - परीक्षण प्रदर्शन सहयोग	सख्या	१६	४०	३	८	६	१६	६	१६
१४	आई.पि.एन एस कृषक पाठशाला सञ्चालन	सख्या	०	०	०	०	०	०	०	०

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
१५	खाद्य सुरक्षा सम्बन्धि विषय तथा दिगो भू-व्यवस्थापनका प्रविधिहरूमा सरोकारवालाहरूको अन्तरक्रिया	सख्या	१	२६	०	५	०	१०	०	१०
१६	अनुगमन भ्रमण	पटक	५	३५	१	७	२	१४	२	१४
१७	रेडियो प्रसारण कार्यक्रम हप्तामा तीन पटक	प्याकेज	१	३२	०	६	०	१३	०	१३
१८	सुन्तला बगैँचा व्यवस्थापन अभियान	सँख्या	१	१८	०	४	०	७	०	७
१९	सुन्तला खेती तथा व्यवस्थापन सम्बन्धि पुस्तिका विकास तथा प्रकाशन	प्रति	५००	२७	०.२	६	०.४	१३	०.४	१३
२ चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा				४६९	१३	९४	२६	१९०	२६	१९०
३. कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२				४६९		९४		१९०		१९०
४. अन्य चालु खर्च (उपभोग तथा कार्यालय सञ्चालन)										
५ कूल जम्मा खर्च ३+४				४६९		९४		१९०		१९०

#### ८.२.६ जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, अछाम

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा									
खा चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु										
१	दिगो भूव्यवस्थापन कार्यक्रम अनुगमन/रिपोर्टिङ	पटक	१	०	०	०	०	०	०	०
२	दिगो भूव्यवस्थापन कार्यक्रम प्रगति कम्पाईल तथा प्रतिवेदन प्रकाशन	पटक	१	०	०	०	०	०	०	०
३	कृषि प्रसार कार्यक्रमको निक्षेपण र गा.वि.स. स्तरमा कृषि विकास समिति गठन तथा कृषि पसार कार्यक्रम	पटक	१	०	०	०	०	०	०	०

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
	सञ्चालन सम्बन्धि अन्तर्कृया गोष्ठी									
४	प्रचार प्रसार सामाग्री तयारी तथा बितरण	किसिम	१	०	०	०	०	०	०	०
५	गोठेमल व्यवस्थापन, गहुँत सँकलन तथा दिगो माटो व्यवस्थापन तालिम र तरकारी खेती तालीम ( प्रा.स./ना.प्रा.स),	पटक	१	०	०	०	०	०	०	०
६	आई.पि.एन. एस. कृषक पाठशाला तालीम (अधिकृत स्तर)	संख्या	१	०	०	०	०	०	०	०
७	प्रा.स/ना.प्रा.स. तालिम ( २०जना)	पटक	१	३४	०	७	०	१४	०	१४
८	दिगो भूव्यवस्थापन सम्बन्धि कर्मचारी तालिम (SSMP बाट)	पटक	२	१०	०	२	१	४	१	४
९	प्लष्टिक घरमा गोलभेंडा खेती प्रदर्शन	सख्या	४	४०	१	८	२	१६	२	१६
१०	गोठेमल प्रबर्द्धन र सुधार (भकारो)	सख्या	२५	१७७	५	३५	१०	७१	१०	७१
११	कृषि विकास समिति तथा गा.वि.स. पदाधिकारी गोष्ठी	सख्या	४	२४	१	५	२	१०	२	१०
१२	कृषि विकास समिति तथा गा.वि.स. पदाधिकारी अभिमुखीकरण तालीम	सख्या	४	४०	१	८	२	१६	२	१६
१३	महिला, दलित, जनजाति र विपन्न वर्गबाट अनुभवी अगुवा कृषकहरुको विकास - परीक्षण प्रदर्शन सहयोग	सख्या	१६	४२	३	८	६	१७	६	१७
१४	आई.पि.एन एस कृषक पाठशाला सञ्चालन	सख्या	१	४६	०	९	०	१८	०	१८
१५	खाद्य सुरक्षा सम्बन्धि विषय तथा दिगो भू-व्यवस्थापनका प्रविधिहरुमा सरोकारवालाहरुको अन्तरक्रिया	सख्या	१	२८	०	६	०	११	०	११
१६	अनुगमन भ्रमण	पटक	५	४०	१	८	२	१६	२	१६
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा			४८१	१४	९६	२८	१९२	२८	१९२

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
३.	कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२			४८१		९६		१९२		१९२
४।	अन्य चालु खर्च (उपभोग तथा कार्यालय सञ्चालन)									
५	कूल जम्मा खर्च ३+४			४८१		९६		१९२		१९२

८.२.७ जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, दैलेख

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा									
ख। चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु										
७	प्रा.स/ना.प्रा.स. तालिम ( २०जना)	पटक	१	३६	०	७	०	१४	०	१४
८	दिगो भूव्यवस्थापन सम्बन्धि कर्मचारी तालिम	पटक	२	१०	०	२	१	४	१	४
९	प्लष्टिक घरमा गोलभेंडा खेती प्रदर्शन	सख्या	४	४०	१	८	२	१६	२	१६
१०	गोठेमल प्रबर्द्धन र सुधार (भकारो)	सख्या	२५	१४७	५	२९	१०	५९	१०	५९
११	कृषि विकास समिति तथा गा.वि.स. पदाधिकारी गोष्ठी	सख्या	४	२८	१	६	२	११	२	११
१२	कृषि विकास समिति तथा गा.वि.स. पदाधिकारी अभिमुखीकरण तालीम	सख्या	४	४०	१	८	२	१६	२	१६
१३	महिला, दलित, जनजाति र विपन्न वर्गबाट अनुभवी अगुवा कृषकहरुको विकास - परीक्षण प्रदर्शन सहयोग	सख्या	१६	४०	३	८	६	१६	६	१६
१४	आई.पि.एन एस कृषक पाठशाला सञ्चालन	सख्या	१	४६	०	९	०	१८	०	१८
१५	खाद्य सुरक्षा सम्बन्धि विषय तथा दिगो भू-व्यवस्थापनका प्रविधिहरुमा सरोकारवालाहरुको अन्तरक्रिया	सख्या	१	२४	०	५	०	१०	०	१०

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
१६	अनुगमन भ्रमण	पटक	५	३५	१	७	२	१४	२	१४
२२	कार्यक्रम सञ्चालन खर्च	प्याकेज	०	१४०						
२ चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा			२७	५८६	१३	८९	२५	१७८	२५	१७८
३. कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२				५८६		८९		१७८		१७८
४. अन्य चालु खर्च (उपभोग तथा कार्यालय सञ्चालन)										
५ कूल जम्मा खर्च ३+४			०	५८६		८९		१७८		१७८

#### ८.२.८ जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, जाजरकोट

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा									
ख। चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु										
७	गा.वि.स. स्तरमा कृषि विकास समिति गठन तथा कृषि पसार कार्यक्रम सञ्चालन सम्बन्धि अन्तर्कृया गोष्ठी	जिल्ला	१	३६	०	७	०	१४	०	१४
८	दिगो भूव्यवस्थापन कार्यक्रम संचालनका लागि प्राविधिक सहयोग तथा अनुगमन भ्रमण	सँख्या	२	१०	०	२	१	४	१	४
९	प्रयोगशाला उपकरण मर्मत	पटक	४	४०	१	८	२	१६	२	१६
१०	प्रागारिक खेती प्रवर्द्धनको लागि दिगो भुव्यवस्थापन प्रविधिको विस्तार	जिल्ला	२५	१४७	५	२९	१०	५९	१०	५९
११	गोठेमल प्रवर्द्धन र सुधार (भकारो)	सँख्या	४	२८	१	६	२	११	२	११
१२	कृषि विकास समितिहरुको अभिमुखीकरण गोष्ठी	सँख्या	४	४०	१	८	२	१६	२	१६



क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
१३	कृषि विकास समितिका पदाधिकारीहरुको क्षमता विकास तालीम	सँख्या	१६	४०	३	८	६	१६	६	१६
१४	महिला दलित जनजाती र विपन्नहरुको लागि विभिन्न प्रविधि प्रदर्शन गर्न सहयोग	सँख्या	१	४६	०	९	०	१८	०	१८
१५	जिल्लामा खाद्य सुरक्षा सम्बन्धि विषयमा सरोकारवालाहरुको अन्तरक्रिया गोष्ठी	पटक	१	२४	०	५	०	१०	०	१०
१६	आई.पि.एन.एस. कृषक पाठशाला सञ्चालन	सँख्या	५	१०	१	२	२	४	२	४
१७	सुन्तला बगैँचा व्यवस्थापन अभियान	पटक	१	०	०	०	०	०	०	०
२१	प्लाष्टिक घरमा गोलभेंडा खेती प्रवर्द्धन, प्रदर्शन	सँख्या	१	१०	०.५	५	०.५	५		
२२	कार्यक्रम सञ्चालन खर्च	प्याकेज	०	१४०						
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा		६५	५७१	१३	८९	२६	१७३	२६	१६८
३.	कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२			५७१		८९		१७३		१६८
४.	अन्य चालु खर्च (उपभोग तथा कार्यालय सञ्चालन)									
५	कूल जम्मा खर्च ३+४		०	५७१		८९		१७३		१६८

#### ८.२.९ जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, कालीकोट

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
क. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु :										
१	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा									
ख। चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु										
७	गा.वि.स. स्तरमा कृषि विकास समिति गठन तथा कृषि पसार कार्यक्रम सञ्चालन सम्बन्धि अन्तर्क्या गोष्ठी	जिल्ला	१	३४	०	७	०	१४	०	१४

क्र. सं.	कार्यक्रम र क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		प्रथम चौमासिक		दोस्रो चौमासिक		तेस्रो चौमासिक	
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
८	दिगो भूव्यवस्थापन कार्यक्रम संचालनका लागि प्राविधिक सहयोग तथा अनुगमन भ्रमण	संख्या	२	१०	०	२	१	४	१	४
९	प्रयोगशाला उपकरण मर्मत	पटक	४	४०	१	८	२	१६	२	१६
१०	प्राकारिक खेती प्रवर्द्धनको लागि दिगो भूव्यवस्थापन प्रविधिको विस्तार	जिल्ला	२५	१७७	५	३५	१०	७१	१०	७१
११	गोठेमल प्रवर्द्धन र सुधार (भकारो)	संख्या	४	२६	१	५	२	१०	२	१०
१२	कृषि विकास समितिहरुको अभिमुखीकरण गोष्ठी	संख्या	४	४०	१	८	२	१६	२	१६
१३	कृषि विकास समितिका पदाधिकारीहरुको क्षमता विकास तालीम	संख्या	१६	४०	३	८	६	१६	६	१६
१४	महिला दलित जनजाती र विपन्नहरुको लागि विभिन्न प्रविधि प्रदर्शन गर्न सहयोग	संख्या	०	४६	०	९	०	१८	०	१८
१५	जिल्लामा खाद्य सुरक्षा सम्बन्धि विषयमा सरोकारवालाहरुको अन्तरक्रिया गोष्ठी	पटक	१	२६	०	५	०	१०	०	१०
१६	आई.पि.एन.एस. कृषक पाठशाला सञ्चालन	संख्या	५	४०	१	८	२	१६	२	१६
२२	कार्यक्रम सञ्चालन खर्च	प्याकेज	०	१६०						
२	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा		६२	६३९	१२	९६	२५	१९२	२५	१९२
३.	कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा १+२			६३९	१२	९६	२५	१९२	२५	१९२
४.	अन्य चालु खर्च (उपभोग तथा कार्यालय सञ्चालन)									
५	कूल जम्मा खर्च ३+४			६३९	१२	९६	२५	१९२	२५	१९२

**८. माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय तथा मातहतका प्रयोगशालाहरुबाट  
प्रदान गरिने प्रमुख कार्यहरुको विवरण**

सि. नं.	कार्य विवरण	उद्देश्य	सेवाग्राही व्यक्ति	सेवा उपलब्ध हुने प्रकृया	लाग्ने शुल्क	काम सम्पन्न गर्न लाग्ने समय	जिम्मेवारी व्यक्ति	गुनासो सुन्ने व्यक्ति
१	माटो, विरूवा, मलको गुणस्तर विश्लेषण गर्ने र मल तथा माटो सुधारको सिफारिश गर्ने	गुणस्तर पत्ता लगाउने	कृषक जि.कृ.वि.का. र अन्य संस्था	जि.कृ.वि.का. मार्फत तथा सोभै नमूना प्रयोगशालामा पठाउने	शुल्क लाग्ने	महिना दिन भित्र प्रतिवेदन दिनु पर्ने	प्रयोगशाला प्रमुख	कार्यालय प्रमुख
२	क्षेत्रीय, जिल्ला स्तरमा सञ्चालित प्रयोगशालाहरुको अनुगमन गर्ने	कार्यक्रम सञ्चालनमा देखा परेका बाधा-व्यवधान हटाइ कार्यक्रम को कार्यान्वयनमा गतिशिलता ल्याउने	कृषक जि.कृ.वि.का. सेवा केन्द्र, कृषक	स्थलगत भ्रमण, नमूना सङ्कलन, प्राविधिक सुझाव दिने	निःशुल्क	एक आर्थिक वर्ष	शाखा प्रमुख र तोकिएको व्यक्ति	कार्यालय प्रमुख
३	योजना तर्जुमा, अनुगमन तथा प्रगति प्रतिवेदन	कार्यक्रम सञ्चालन तथा प्रभावकारी रूपमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	क्षे.मा.प.प्रयोगशाला जि.वि.का. सेवा केन्द्र, कृषक	वार्षिक कार्यक्रम गोष्ठीबाट छलफल भै रा.यो.आ.बाट स्वकृती प्राप्त भै कार्यान्वयन हुने	निःशुल्क	एक आर्थिक वर्ष	योजना शाखा प्रमुख र सम्बन्धित निकायहरु	कार्यालय प्रमुख
४	शिविर, अभियान, सप्ताह परिचालन	जन जागरण स्थलगत सेवा प्रदान गर्ने	कृषक, सेवा केन्द्र, जि.कृ.वि.का. र क्षे.मा.प. प्रयोगशाला	जिल्लाले पकेट क्षेत्रमा प्रचार प्रसार र स्थान तोकन प्रयोगशालाहरुले कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	निःशुल्क	७-१० दिनमा	प्रयोगशाला प्रमुख	कार्यालय प्रमुख
५	IPNS कृषक पाठशाला सञ्चालन	आफैले गरेर निर्णय लिने क्षमता बढाउन	कृषक, जि.कृ.वि.का., गैर सरकारी संस्था, प्रयोगशाला	जिल्ला तथा संस्थाले लक्ष्य तोकने	निःशुल्क	बाली अवधि	कार्यालयले तोकेको व्यक्ति	कार्यालय प्रमुख
६	प्रेङ्गारिक कल कारखाना स्थापनाको लागि प्राविधि सल्लाह तथा अनुदान सहयोग							

## १०. प्रविधि प्रसारण

### १०.१ माटोको नमूना सङ्कलन गर्ने तरिका

माटोको नमूना सङ्कलन गर्ने भन्ने वित्तिकै, किन सङ्कलन गर्ने, के को लागि सङ्कलन गर्ने, कसरी सङ्कलन गर्ने र सङ्कलन गरिसके पछि के गर्ने आदि प्रश्नहरू अगाडी आउनु स्वभाविकै हो । माटोको नमूना सङ्कलन किन गर्ने भन्ने तर्कमा जाँदा माटो परीक्षण गर्न र माटो परीक्षण गर्दा माटोको उर्वराशक्ति पत्ता लगाउन सकिने भएकाले माटोको नमूना सङ्कलन गर्नु परेको हो । माटो परीक्षण पश्चात विरूवालाई चाहिने खाद्यतत्वहरू कुन कुन कति मात्रामा छ भनि पत्ता लगाउन सकिन्छ । यो एउटा सजिलो तरिका हो । यो संसार भरि नै लागु छ । माटोको नमूना सङ्कलन गर्नु भन्दा पहिला माटो परीक्षणको उद्देश्य प्रस्ट हुनु पर्दछ ।

माटोको नमूना कसरी लिने ?

माटोको नमूना कसरी लिने भन्ने प्रश्नमा पनि धेरै उत्तरहरू पाइन्छन् । माटोको नमूना सङ्कलन गर्ने उद्देश्य प्रस्ट थाहा हुनु पर्दछ । माटोको सर्वेक्षणको लागि हो या मल या माटो सुधार सामग्री प्रयोग के कति मात्रामा आवश्यक पर्दछ भनि जानकारी लिन हो या समस्यायुक्त जग्गाको समस्या पत्ता लगाउनको लागि हो या फलफूल बगैँचा स्थापनाको लागि हो प्रस्ट हुनु पर्दछ ।

आ-आ<sup>नो</sup> उद्देश्य अनुरूप माटोको नमूना सङ्कलन प्रक्रिया पनि फरक पर्दछ । यहाँ फलफूल, तरकारी बाली र अन्न बालीको लागि माटोको नमूना सङ्कलन गर्ने विधि उल्लेख गरिएको छ ।

सर्वप्रथम माटोको नमूना सङ्कलन गर्दा बढीभन्दा बढी ध्यान दिनु पर्दछ । माटोको परीक्षण नतिजा सम्पूर्ण माटोको नमूना सङ्कलनमा निर्भर रहनेछ । त्यसो हुँदा माटोको नमूना सङ्कलन गर्दा त्यस क्षेत्र (जग्गा) को पूर्ण प्रतिनिधित्व हुने गरी गर्नु पर्दछ । किनकी माटोको नमूना सङ्कलन गर्दा नै ध्यान दिइएन भने त्यो विश्लेषणको कुनै अर्थ रहँदैन । नमूना सङ्कलनमा त्यो जग्गाको बाली रूखो, मलिलो, पहिला बाली लगाएको वा नलगाएको, मल प्रयोग गरेको वा नगरेको अथवा चून या जिप्सम आदिको प्रयोग भएको वा नभएको प्रस्ट पारेर लिनु पर्दछ । अर्थात् जग्गाको इतिहास छाड्न हुँदैन । यी चीजको जानकारी लिएर मात्र नमूना सङ्कलन गर्नु पर्दछ । नमूना सङ्कलन गर्दा उद्देश्य प्राप्त गर्ने गरी माटोको नमूना सङ्कलन गर्नुपर्दछ ।

नमूना लिने जग्गाको छनौट

यो प्रस्ट छ कि माटोको उर्वराशक्ति सबै ठाउँको एकै प्रकारको हुँदैन । माटोको नमूना सङ्कलन गर्ने स्थानको माटोबारे कृषकस्तरबाटै पनि केही जानकारी लिन सकिन्छ । कृषकले रूखो माटो र मलिलो माटोको नामाकरण गरेको पाइन्छ । यस्तो फरक जग्गाहरूबाट नमूना सङ्कलन गर्दा अलग-अलग रूपमा गर्नु पर्दछ । रङ्गको आधारमा पनि नमूना सङ्कलन स्थान (ठाउँ) लाई हामीले अलग्याउन सकिन्छ । माटोको रङ्गले प्राङ्गारिक पदार्थको अवस्था र माटोको प्रतिक्रियामा फरकपना दर्शाउँदछ । कालो माटो, रातो माटो, सेतो माटो, फुस्रो (खैरो) माटोको आ-आ<sup>नै</sup> गुणहरू हुन्छन् । सतहको माटोको उर्वराशक्ति र उपसतहको उर्वराशक्ति पनि फरक फरक हुन्छ । जमिनको मोहडा, जमिनको भुकाऊ (ढलान) अर्थात् पानीको निकास, माटोको प्रकार

(मसिनो कण या खस्रो कण) आदिको आधारमा २ देखि ८ हेक्टर अथवा त्यो भन्दा बढी जग्गाबाट समानताको आधारमा एउटा मिश्रित नमूना मिसाएर मिश्रित नमूना तयार पार्न सकिन्छ। नमूना सङ्कलन गर्दा सानो क्षेत्रबाट लिँदा पनि ७/८ ठाउँबाट प्रतिनिधित्व हुने गरी गर्नु पर्दछ अर्थात् कति जग्गाको माटोको नमूना लिने भन्ने कुरामा पनि निर्भर रहन्छ। जग्गाको एक रूपतालाई भूलनु हुँदैन। विषम जग्गाको नमूना मिसाउनु हुँदैन। जग्गाको प्रकृतिको आधारमा सानो/ठूलो क्षेत्र अलग्गिएर नमूना सङ्कलन गर्न सकिन्छ।

नमूना सङ्कलन गर्ने औजारहरू

औजारको छनौट गर्दा सतहदेखि आवश्यक दूरीसम्म एकैनासको नमूना सङ्कलन गर्न सक्ने खालको हुनु पर्दछ। नमूना सङ्कलन एकरूपतामा माटो पाउन सकियोस् (सबै ठाउँको माटोको कणहरू बराबरी पाउन सकियोस् भनि माटोको नमूना सङ्कलन दाँ सुइरो प्रयोग गर्नु पर्दछ।) सुइरो नभएको खण्डमा माटो भित्र अग्र, खुपी, कोदालो आदिको सहायताले पनि नमूना सङ्कलन गर्न सकिन्छ।

नमूनाको गहिराइ र सङ्ख्या

नमूना सङ्कलन गर्दा कति गहिरोसम्म जाने कुराको निक्कै गर्दा बालीको जराको लम्बाईमा ध्यान दिनु पर्ने हुन्छ। केही बालीहरूको जरा सतहमा नै निर्भर रहन्छन् भने कुनै बालीको जरा धेरै गहिराइसम्म जान्छन्। सतह खन्नुवा जराहरूको लागि हलोको सियोको गहिराइसम्म बाट नमूना सङ्कलन गर्न सकिन्छ। यस्तो नमूना हामीले १५-२० से.मी. अर्थात् ६ देखि ९ इञ्चसम्मको गहिराइबाट सङ्कलन गर्न सकिन्छ। गहिरो जरा जाने बालीहरूको लागि नमूना सङ्कलन गर्दा हामीले ३ फीट गहिराइसम्मको लिने गर्दछौं। फलफूल र वृक्षारोपण गर्ने स्थानको माटोको नमूना सङ्कलन गर्दा सतहदेखि ६ इञ्चसम्म सबै खाँडलको लागि एक नमूना सङ्कलन गरिन्छ। ६ इञ्च देखि १२ इञ्चसम्म दोस्रो नमूना १२ इञ्च देखि २४ इञ्चसम्म तेस्रो नमूना २४ इञ्च देखि ३६ इञ्चसम्म चौथो नमूना सङ्कलन गर्ने गरी नमूना लिनु पर्दछ। यसरी नमूना सङ्कलन गर्दा कुनै पनि तहमा चट्टान परेको खण्डमा फलफूल विरूवा लगाउन उपयुक्त देखिँदैन। यसरी ४ तहको नमूनाहरू आवश्यकता अनुरूपको सम (एकरूपको) ठाउँको नमूना ४ वटा मिश्रित रूपमा तयार पार्न सकिन्छ।

माथि उल्लेख गरी सकिएको छ कि नमूना सङ्कलनको खास उद्देश्य अनुरूप नमूनाहरूको गहिराइ हुन्छ। घाँसे मैदान अथवा चउरहरूको नमूना सङ्कलन गर्दा हामीले सतह देखि २ इञ्चसम्म एक नमूना र सतह देखि ८ इञ्चसम्मको अर्को नमूना सङ्कलन गरिन्छ।

समस्यायुक्त स्थानको नमूना सङ्कलनको लागि ०-१० से.मी.को लिइएको पाइन्छ। यसरी नै नाइट्रेट परीक्षण गर्नको लागि सतह देखि एक फीट (०-१ फीट) र (१-२ फीट) गरी दुई वटा नमूना सङ्कलन गर्ने सिफारिश गरेको पाइन्छ। जति गहिराइसम्म नमूना सङ्कलन गर्ने प्रयास गरिन्छ, त्यति नै सावधानी अपनाउनु पर्दछ। किनकी जति गहिराइमा गयो त्यति नमूना राम्रोसँग सङ्कलन भएको पाइँदैन र नतिजा उपयुक्त निस्कन गाह्रो पर्दछ। हाल सतहदेखि ३० से.मी.को गहिराइबाट नमूना सङ्कलन गर्ने सुझाव पनि दिइएको पाइँन्छ।

#### नमूना सङ्कलन समयको अन्तर र उपयुक्त समय (Time interval for soil sampling)

नमूना सङ्कलन कुन समयमा गर्न उपयुक्त हुन्छ भन्ने गर्दा प्रायः नमूना जहिले पनि सङ्कलन गर्न सकिन्छ। तर बाली लगाउनु भन्दा करिब १ महिनाभित्रमा नमूना सङ्कलन गरी माटो जाँच गराई विश्लेषणको सिफारिशको आधारमा मलको प्रयोग गर्न सकेमा विरूवालाई आवश्यकता अनुरूप खाद्यतत्व प्रदान गरी उत्पादन बढाउन सकिन्छ। माटोको नमूना सङ्कलन गर्दा जग्गा खाली भएको समयमा गर्नु उपयुक्त हुन्छ। बाली लगाएको ठाउँबाट नमूना सङ्कलन गर्नु आवश्यक परेको खण्डमा दुई लाइनको बीचबाट लिन उपयुक्त हुन्छ। एकपटक माटो परीक्षण गराई सकेपछि पुनः अर्को पटकको माटो परीक्षणको लागि कहिले नमूना सङ्कलन गर्ने भन्ने कुरामा बालीको सघनता, बालीको स्वभाव, जमिनमा प्रयोग गरिने रसायनिक र प्राङ्गारिक मलको मात्रा आदिले प्रभाव पारेको पाइन्छ। माटोको नमूनाहरू सघन बाली लगाएको ठाउँमा हरेक वर्ष बाली लगाउनु अगावै सङ्कलन गराई माटो जाँच गराइ मल प्रयोग पनि गर्न सकिन्छ। तर हरेक ३/३ वर्षमा माटोको उर्वराशक्ति पत्तालगाउन माटो परीक्षण गराइराख्नु आवश्यक हुन्छ। जमिन खाली भएको ठाउँबाट नमूना सङ्कलन गर्दा त्यो जग्गाले अर्को बालीलाई कति खाद्यतत्व दिन सक्दछ भन्ने जानकारी लिन सकिन्छ भने बाली लगाएको ठाउँबाट नमूना सङ्कलन गर्दा विरूवाले माटोबाट खाद्यतत्वहरू लिइरहेको हुने हुँदा अर्को बालीलाई यति खाद्यतत्व प्रदान गर्दछ भनि जानकारी लिन सकिँदैन।

#### नमूना सङ्कलन गर्दा अपनाउनु पर्ने सावधानी (Precaution for sampling)

- ❑ नमूनाले त्यस जग्गाको पूर्ण प्रतिनिधित्व हुनेगरी लिने।
- ❑ मिश्रित नमूना तयार गर्दा, विषम स्थानको नमूना मिसाउनु हुँदैन। फरक माटोको गुण भए फरक नमूना तयार पार्ने।
- ❑ बाली लगाएको अवस्थामा नमूना सङ्कलन गर्दा बालीभन्दा टाढा अथवा दुई लाइनको बीचबाट (माझबाट) लिने, मल प्रयोग क्षेत्र हटाएर लिनु पर्दछ।
- ❑ ठिक्क बाली लगाउने बेलामा नमूना सङ्कलन गरी परीक्षण गराउन उपयुक्त हुन्छ।
- ❑ नमूना लिने गहिराईको छनौट गर्दा प्रयोगशालाको सुझाव, बालीको प्रकृति, खनजोतकै आधारमा गहिराई निर्धारण गर्नु बेश हुन्छ।
- ❑ जमिनको अवस्था पत्ता लगाउन वर्षेपिच्छे माटो परीक्षण गराउनु उपयुक्त हुन्छ।
- ❑ आलीबाट नमूना सङ्कलन गर्न हुँदैन।
- ❑ सिमखेत, ढाप खेतको नमूना अलगगै सङ्कलन गर्ने।
- ❑ धेरै उप-नमूनाहरूलाई एउटा मिश्रित नमूनामा परिणत गर्दा ४ भाग लगाएर विपरित दिशाको फालेर करिब १ के.जी. नमूना राम्ररी मिसाएर तयार पार्नु पर्दछ।
- ❑ माटोको नमूना तयार गर्दा घाममा सुकाउनु हुँदैन।

## १०.२ रसायनिक मलको नमूना सङ्कलन गर्ने तरिका

(यो तरिका रसायनिक मल नियन्त्रण आदेश, २०५५ को दफा २६ को उपदफा १ सँग सम्बन्धित छ र यसलाई उक्त आदेशको अनुसूची ९ मा उल्लेख गरिएको छ)

१. रासायनिक मल परीक्षण गर्न निरीक्षकले नमूना लिँदा गर्नुपर्ने सामान्य कार्यविधि देहाय बमोजिम छ :

- (क) घाम/पानी भएको ठाउँको नमूना लिनु हुँदैन ।
- (ख) नमूना लिने सामग्री/औजार एकउपलिन क्षतचक्रभलत० सफा र सुख्खा हुनु पर्छ ।
- (ग) नमूना लिइएको वस्तु, नमूना राख्ने भाँडा वा बोरा (ब्याग) मा अन्य कुनै बाहिरी वस्तु हुनुहुँदैन ।
- (घ) प्रतिनिधि एकउचभकभलतवतष्वभ० नमूना लिँदा नमूना निकाल्न छानिएका प्रत्येक बोराको सामान उपयुक्त तरिकाले राम्ररी मिलाई नमूना लिनु पर्दछ ।
- (ङ) करिब ४०० ग्राम अटाउने कस्सिएको बिको लगाउन सकिने हावा नछिर्ने पोलिथिनको बट्टा वा पोलिथिनको बाक्लो थैलोमा नमूना राख्नु पर्छ । नमूना राखेको बट्टा वा थैलोमा निरीक्षकले सिलबन्दी गरेको बट्टा वा थैलोलाई छुट्टै पोका पार्नु पर्छ ।
- (च) प्रकरण (ङ) बमोजिमको पोकालाई मलको किसिम र ब्राण्ड, बिक्रेता/उत्पादक/निकासीकर्ता र नमूना लिने निरीक्षकको नाम समेत उल्लेख गरी नमूना सम्बन्धी विवरण सहित हावा नछिर्ने गरी सिलबन्दी गरी आ०ने नम्बर राखी अनुसूची १० बमोजिम विवरण भरी सो को विवरण साथ सिलबन्दी गरेको बट्टा वा थैलोलाई छुट्टै पोका पार्नु पर्दछ । र जाँचाको लागि सावधानी पूर्वक सम्बन्धित प्रयोगशालामा पठाउनु पर्दछ ।

२. बोरा (ब्याग) बाट नमूना लिने विधि

(अ) नमूनाको आकार (साइज)

(क) लट कायम गर्नु पर्ने (डिलरको लागि मात्र):-

यस अनुसूचीको प्रयोजनका लागि "लट" भन्नाले कुनै निश्चित ठाउँमा एकसय टनसम्मको परिमाणमा राखिएका एकै किसिमको रसायनिक मलको कुनै खास परिमाण सम्भन्धनु पर्छ । बन्द गरेको बोराको देखिने भाग, त्यसको प्याकिङ तथा राखेको ठाउँमा अवस्थाको आधारमा निरीक्षकले "लट" निर्धारण गर्नु पर्छ । कुनै डिलरले एकसय टनभन्दा कम परिमाणमा कुनै रसायनिक मल राखेको भए त्यस्तो मल विभिन्न स्रोत र ब्राण्डका भएमा सोको परिमाणलाई पनि एक वा एकभन्दा बढी लट मानिनेछ ।

**(ख) नमूनाको लागि बोरा छनौट गर्ने विधि**

कुनै नमूनाको लागि बोराको संख्या छान्नु पर्दा लटको आकारको आधारमा देहाय बमोजिम छान्नु पर्दछः

लटको आकार (बोराको सङ्ख्या)	नमूनाको लागि छनौट गर्नु पर्ने बोराको सङ्ख्या
१० थानसम्म	१
११ देखि १०० थानसम्म	२
१०१ देखि २०० थानसम्म	३
२०१ देखि ४०० थानसम्म	४
४०१ देखि ६०० थानसम्म	५
६०१ देखि ८०० थानसम्म	६
८०१ देखि १००० थानसम्म	७
१००१ देखि १३०० थानसम्म	८
१३०१ देखि १६०० थानसम्म	९
१६०१ देखि २००० थानसम्म	१०

एक लटका सम्पूर्ण बोराहरू सिलसिला मिलाएर राख्नु पर्छ। कुनै बोराबाट १,२,३,.... गर्दै शुरू गरी अन्तिम बोरा बराबर हुने बोरा "क" कायम गरी गन्दै जानु पर्छ। प्रत्येक "क" बोरा छान्नु पर्छ र त्यसैबाट नमूना लिनु पर्छ। उदाहरणः कुनै लटमा ३० वटा बोराहरू भएमा त्यसलाई दुईले भाग गर्दा १५ हुन्छ। तसर्थ, नमूनाको लागि प्रत्येक १५ औं बोरा छान्नु पर्छ र त्यसैबाट नमूना फिक्नु पर्छ।

**(आ) सानो गोदामबाट नमूना लिने**

प्रत्येक उत्पादनकर्ताबाट भिन्न-भिन्न मितिमा भएका एकै खालका एकै किसिमका सम्पूर्ण बोराहरूलाई अलग-अलग छुट्टयाई थुपार्नु पर्छ। भिन्न-भिन्न कारखानाबाट उत्पादन भएका एकै खालका र एकै किसिमका रसायनिक मलका सम्पूर्ण बोराहरूलाई त्यस्ता बोराको भौतिक अवस्थाको आधारमा छुट्टा-छुट्टै लट मान्न सकिने छ। प्रकरण २(१) को (ख) (लटकायम गर्ने कति बोरा छ) र ४ अनुसार (सुइरोद्वारा अथवा खन्याएर) नमूना फिक्नु पर्छ।

**(इ) क्षती भएको बोराबाट नमूना लिने विधि**

(क) च्यातिएका, डल्ला परेका, क्षती भएको वा धुलोमूलो भएको रसायनिक मल भएको बोराबाट नमूना लिँदा रसायनिक मलको मौज्जातलाई निर्धारित लटको आधारमा राख्नु पर्छ। प्रत्येक लटको बोराको सङ्ख्याबाट प्रकरण २ (१) को (ख) बमोजिम नमूना लिनु पर्छ। सुइरो घुसाई बोराबाट नमूना लिने विधि अपनाउन सकिने भएमा सुइरो घुसाएर नमूना लिनु पर्छ।

(ख) सुइरो घुसाएर नमूना लिने विधि अपनाउन सम्भव नभएमा बोरा खोल्न सकिने छ र रसायनिक मल डल्ला फोरी उपयुक्त उपकरण प्रयोग गरी नमूना लिनु पर्छ।



### ३. सुइरोद्वारा नमूना लिने विधि

- (क) नमूना सङ्कलन गर्नको लागि निरीक्षकले प्रयोग गर्ने नमूना लिने उपयुक्त साधनलाई सुइरोद्वारा नमूना लिने विधि भनिन्छ । एउटा नलीमा स्टेनलेश स्टील वा पीतलबाट बनेको खँदिलो एकातिर ढल्केको टुप्पो भएको नलीबाट यो विधि प्रयोग गर्नु पर्छ । सुइरोको लम्बाई करिब ४० देखि ६५ से.मी. सम्म र त्यसको व्यास करिब १.५ से.मी. हुनु पर्छ । रसायनिक मल राखेको ठाउँको स्थिति तथा प्याकिङ्ग गरिएको वस्तु सो अनुकुल भएमा सुइरोबाट नमूना निकाल्ने विधि अपनाउनु पर्छ ।
- (ख) हाइडेन्सिटीको पोलिथिनबाट प्याकिङ्ग गरिएको तथा रसायनिक मल सजिलैसँग नभर्ने अवस्थामा सुइरोबाट नमूना निकाल्ने विधि प्रयोग गर्नु हुँदैन । त्यस्तो अवस्थामा छानिएका बोराहरू खोली नमूना लिनु पर्छ र सफा तथा सुख्खा ठाउँमा फिजाउनु पर्छ । यसरी नमूना लिँदा नमूना निकाल्ने उपयुक्त उपकरणको सहायता लिनुपर्छ र उपकरण स्टेनलेश स्टील वा पीतलको कचौरा जस्तै भाँडो हुनुपर्छ ।

### ४. बोराबाट नमूना लिने विधि

- (१) रसायनिक मल भर्ने गरी बोराको एउटा कुनाबाट छड्के पारेर अर्को कुनासम्म सुइरो घुसाएर र बोराबाट प्लाष्टिकको कचौरा जस्तो भाँडोमा मल जम्मा गरी खाली भाँडोमा वा पोलिथिन सीटमा वा सफा भूँईमा राखी नमूनाको मिश्रण बनाउनु पर्छ ।
- (२) सुईराको प्रयोगबाट बोराबाट नमूना लिन नसकिने भएमा बोराबाट रसायनिक मल सफा पोलिथिन सीट वा भूँईमा खसाल्नु पर्छ र प्रकरण ५ मा उल्लेख भए (मिश्रित नमूना तैयार पार्ने) बमोजिमको प्रक्रियाबाट चार भाग लगाई मिश्रित नमूना भिक्नु पर्छ ।

### ५. मिश्रित नमूना तयार गर्ने विधि

- (क) छानिएका विभिन्न बोराहरूबाट निकालिएको मिश्रित नमूनाको तौल १.५ किलो ग्रामभन्दा बढी भएमा, खण्ड (ख) को विधि अपनाई चार भाग लगाई यसको परिमाण घटाउनु पर्छ ।
- (ख) सफा तथा कडा भाग भूँईमा मिश्रित नमूना फिँजाई त्यसलाई चार बराबर भाग लगाउनु पर्छ र छड्के परेका दुई भाग हटाई बाँकी रहेका दुई छेउबाट दुई भाग मिसाउनु पर्छ । यही विधि अपनाउँदै मिश्रित नमूनाको मात्रा १.५ किलोग्राम कायम गर्नु पर्छ ।

### ६. परीक्षण वा सान्दर्भिक नमूनाको तयारी

- (१) प्रकरण ५ (मिश्रित नमूना बनाउने तरिका) बमोजिम प्राप्त भएका मिश्रित नमूनालाई सफा मसिनो तथा कडा सतह भएको भूँई वा कुनै वस्तुमाथि फिँजाई करिब ४०० ग्रामका ३ वटा बराबर भाग लगाउनु पर्छ । यसरी ३ भाग लगाइएका प्रत्येक नमूनालाई परीक्षण नमूना भनिन्छ ।
- (२) प्रत्येक नमूनालाई तत्कालै प्रकरण १ (घ) मा उल्लेख गरिएको (प्रतिनिधि नमूनालाई हावा नपस्ने गरी) उपयुक्त भाँडोमा राख्नु पर्दछ । डिलरलाई सो कुराको जानकारी गराई निजले बुझ्नेको भरपाई साथ राख्नु पर्छ ।
- (३) नमूना राखेको भाँडो आधिकारिक रूपमा सिलबन्दी गर्नु पर्छ ।

### १०.३ परीक्षणका लागि पठाउने नमूनासँग संलग्न रहने विवरणको ढाचा

(यो ढाँचा रसायनिक मल नियन्त्रण आदेश, २०५५ को दफा २७ को उपदफा २ सँग  
सम्बन्धित छ र यसलाई उक्त आदेशको अनुसूची १० मा उल्लेख गरिएको छ)

श्री आधिकारिक विश्लेषक,  
रसायनिक मल विश्लेषण प्रयोगशाला

.....

देहायको विवरण भएको रसायनिक मलको नमूना परीक्षणको लागि त्यस प्रयोगशालामा पठाइएको  
छ। सो नमूना यथाशीघ्र परीक्षण गरी सो को दुई प्रति प्रतिवेदन पठाउनु हुन अनुरोध गर्दछु।

१. पदार्थ, ग्रेड र ब्राण्डको नाम :
२. नमूना लिइएको मिति :
३. नमूना लिइएको ठाउँको नाम र ठेगाना :
४. कारोबारको किसिम :
५. नमूना लिँदाको पदार्थको भौतिक स्थिति :
६. नमूनाको कोड नम्बर :
७. अन्य कुनै कुरा भए सो को विवरण :

निरीक्षकको नाम :

सही :

मिति :

१०.४ विभिन्न बालीहरूको लागि सिफारिश मलखादको मात्रा

बाली	प्राङ्गारिक मल मे.टन/हे.	नाईट्रोजन कि.ग्रा./हे.	फस्फोरस कि.ग्रा./हे.	पोटास कि.ग्रा./हे.
धान: सिंचित	६	१००	३०	३०
असिंचित		६०	२०	२०
गहुँ: सिंचित	६	१००	५०	२५
असिंचित		५०	५०	२०
मकै वर्षे+ हिउँदे	६	६०	३०	३०
जौ, उवा, फापर	६	३०	२०	१०
कोदो	६	२०	१०	१०
उखु मुख्य बाली	१०	१२०	६०	६०
उखु खुट्टी बाली	१०	१५०	६०	४०
अदुवा	२४	३०	३०	६०
आलु	३०	७०	५०	४०
सुर्ति	१०	३५	२३	६०
तोरी, रायो, कपास	६	६०	४०	२०
सूर्यमुखी	६	६०	४०	२०
तरकारी बाली	३२	७०	५०	४०
मास, मसुरो, मुंग	४-६	२०	२०	२०
बोडी, रहर	४-६	२०	४०	३०
चना	४-६	२०	४०	२०
केराउ	४-६	१५	४०	१०
भटमास	४-६	१०	४०	३०
बदाम	६	४०	६०	२०
किम्बु				
तराई: सिंचित	-	३००	१४०	१८०
असिंचित	-	१५०	७०	९०
पहाड: सिंचित	-	२००	८०	१२०
असिंचित	-	१००	४०	६०

### १०.५ अम्लीय माटो सुधार गर्न कृषि चुनको सिफारिश

माटोको पि.एच.मान	कृषि चुनको सिफारिश मात्रा (किलोग्राम प्रति रोपनी)					
	पहाड			तराई		
	बलौटे दोमट	दोमट	चिम्ट्याइलो दोमट	बलौटे दोमट	दोमट	चिम्ट्याइलो दोमट
६.५	१५	२०	२४	८	१४	२२
६.३	२९	४०	४८	१५	२४	४४
६.२	४३	६०	७२	२३	३४	६४
६.१	५८	७८	९८	२०	४४	८६
६.०	७१	९२	१२०	३८	५२	१०६
५.९	८५	११०	१४६	४५	६२	१२८
५.८	९७	१२८	१६६	५२	७२	१४६
५.७	१०८	१४२	१८८	५८	८२	१६६
५.६	११९	१५८	२०८	६४	९०	१८४
५.५	१३०	१७०	२३०	७०	१००	२००
५.४	१४०	१८८	२५२	७६	११०	२२०
५.३	१५०	२०४	२७४	८१	११८	२३८
५.२	१६०	२१८	२९४	८६	१२६	२५४
५.१	१६९	२२८	३१४	९१	१३६	२७०
५.०	१७६	२४०	३३४	९६	१४२	२८६
४.९	१८४	२५२	३५४	१०१	१५०	३०२
४.८	१९१	२६२	३७४	१०६	१५८	३१६
४.७	१९९	२७२	३९०	१११	१६६	३३०
४.६	२०५	२८०	४०६	११५	१७४	३५०
४.५	२१०	२९०	४२०	१२०	१८०	

### १०.६ विरूवाको एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन

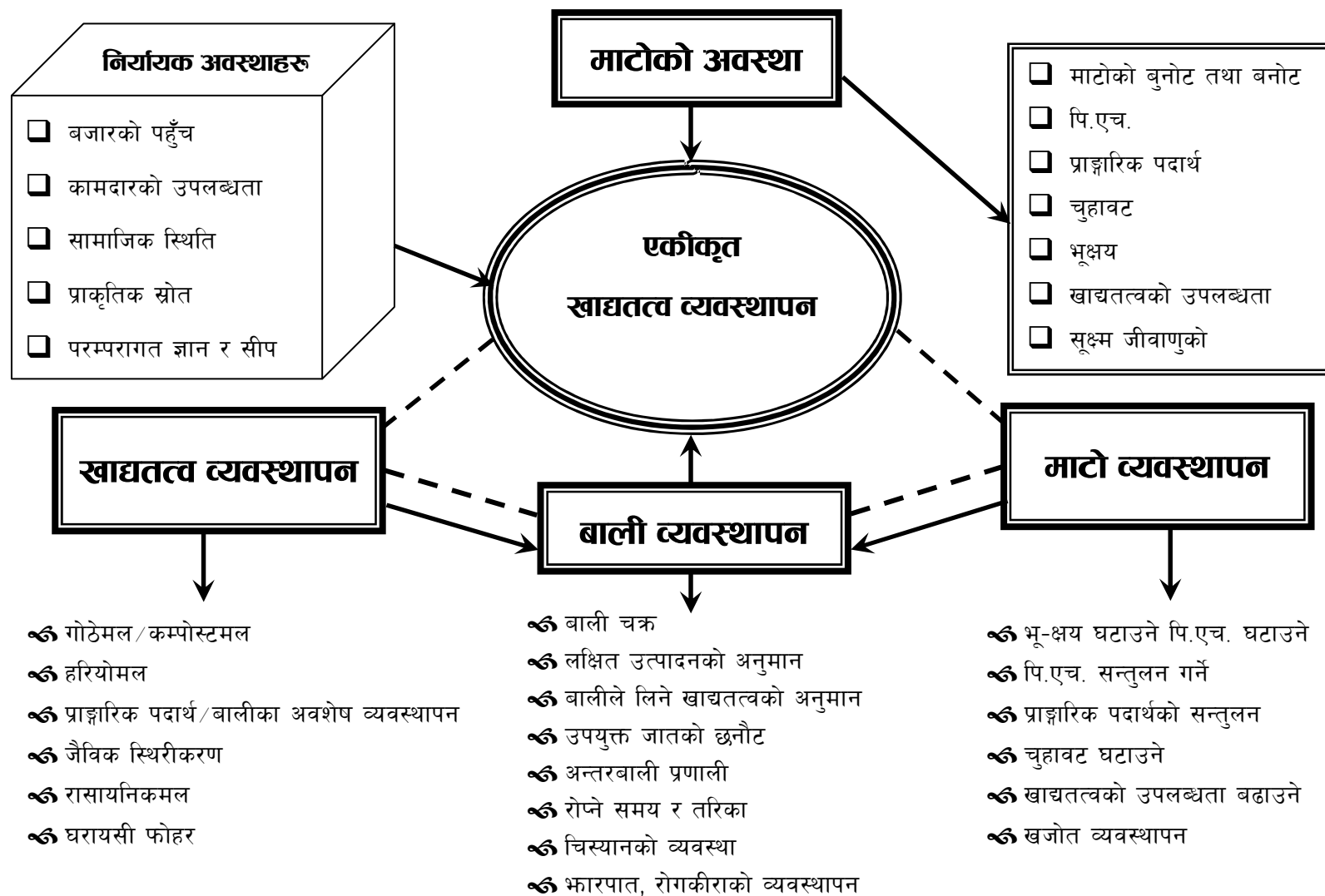
१०.६.१ विरूवाको एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन भनेको के हो त ?

एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन भनेको एक पद्धति हो जसमा विरूवालाई आवश्यक पर्ने सबै खाद्यतत्वहरू आवश्यकता अनुरूप, न्यायोचित रूपमा उपलब्ध गराउन, रसायनिक मल सहित प्राङ्गारिक मलहरूमा सबै सम्भाव्य स्रोतहरूलाई अधिकतम उपभोगमा ल्याई बाली व्यवस्थापन, माटो व्यवस्थापन र खाद्य तत्व व्यवस्थापनलाई टेवा दिई वातावरणमा न्यून असर पार्ने माटोको दिगो उर्वराशक्ति व्यवस्थापन गर्दै जाने प्रक्रियालाई एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन भनिन्छ। यो पद्धति खासगरी मुल्याङ्कन, निर्णय र

कार्यान्वयनमा आधारित हुन्छ । यो माटोको उर्वराशक्तिको दीर्घकालीन व्यवस्थापन गर्ने भरपर्दो उपायको साथै माटो, मल, पानी र बालीको उचित व्यवस्थापनद्वारा जमीनबाट बढी तथा दिगो उत्पादन लिन सकिन्छ भने कृषकले आझनो खेतबारीको लागि आफैले परीक्षण गरी सो को मूल्याङ्कनद्वारा निर्णय लिने क्षमताको वृद्धि गराउँदछ र यसले स्थानीय तथा वाह्य स्रोतहरूको प्रभावकारी उपयोगद्वारा उत्पादन बढाउनुका साथै माटोको दिगोपनामा जोड दिँदै सुधार गर्ने मात्र नभई खाद्य तत्वहरूको सदुपयोग तथा तिनको प्रभावकारिता बढाउन मद्दत गर्दछ ।

एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापनको अवधारणा माटोको उर्वराशक्ति कायम गर्न तथा व्यवस्था गर्न एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापनले विभिन्न स्रोतलाई एकीकृत रूपमा माटोको अवस्था, माटो व्यवस्थापन, बाली व्यवस्थापन, खाद्यतत्व व्यवस्थापनको साथै निर्णयको अवस्थालाई मध्यनजर गरी कार्यक्रमलाई कार्यान्वयनमा ल्याउँदछ ।

एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापनको उद्देश्य लक्षित बाली उत्पादन हासिल गर्न र दीर्घकालीन रूपमा माटोको उर्वराशक्ति कायम राख्नको लागि स्थानीय र वाह्य स्रोत स्थानीय अवस्था अनुकूल प्रभावकारी रूपमा आवश्यकता अनुरूप प्रयोगमा ल्याउने हो । यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला सञ्चालन गरिँदै आइएको छ ।



#### १०.६.२ एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापनमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू

- बाली प्रणालीको छनौट
- स्थलको छनौट
- वस्तुस्थितिको विश्लेषण तथा मूल्याङ्कन
- सिफारिश प्रविधिको जानकारी
- लक्षित उत्पादनको अनुमान
- माटो परीक्षण
- बालीले लिने खाद्यतत्वको अनुमान
- खाद्यतत्वको सन्तुलनको हिसाब
- खाद्यतत्वको स्रोत र प्रयोग गर्ने समय
- दिगो रूपले कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्न र माटोको उर्वराशक्ति कायम राख्न उपलब्ध सबै वैकल्पिक उपायहरूको एकीकृत प्रयोग गरी माटोको उर्वराशक्ति बढाउने यसको मुख्य उद्देश्य हो ।
- माटोको उर्वराशक्ति क्षीण हुन नदिई उत्पादनमा वृद्धि गर्ने ।
- उपलब्ध स्थानीय वा बाह्य मलखादका स्रोतहरूको प्रयोगबाट अधिकतम प्रतिफल प्राप्त गर्ने ।
- दिगो उर्वराशक्ति कायम गरी वातावरणीय प्रदूषणमा कमी ल्याउने ।
- कृषकहरूलाई दिगो भू-व्यवस्थापनबारे आफ्नै हातले गरेर सिक्ने अवसर दिन ।

#### १०.६.३ कार्यक्रमको सम्भाव्य प्रतिफल

जिल्लाले निर्धारण गरेका पकेट क्षेत्रहरूमा कृषक समूह मार्फत कृषिमा प्रमाणित भएका प्रविधिहरू स्थलगत रूपमा अध्ययनरत परीक्षणहरू राखी सहभागीता र छलफलबाट आ-आफ्नो खेतको उर्वराशक्तिको अध्ययन गरी बढी मात्रामा रसायनिक मलको प्रयोगलाई निरुत्साहित गर्ने र रसायनिक मलको अधिकतम बिरूवाले पाउने गरी प्रयोगमा ल्याउन लगाउने, स्थानीय स्रोतका प्राङ्गारिक मलको अधिकतम प्रयोग गर्न लगाउने र पर्यावरण प्रदूषित हुनबाट जोगाई कृषि उत्पादनमा वृद्धि ल्याउन कृषक स्वयम्लाई दक्ष बनाउनु हो । यसरी स्थानीय स्रोत र रसायनिक मलको एकीकृत रूपमा समुचित मात्रामा, समयमा प्रयोग हुन पुगेको खण्डमा यसबाट माटाको दिगो उर्वराशक्तिको व्यवस्थापनको साथसाथै उत्पादनमा समेत दिगोपना आउने, वातावरणलाई न्यून असर पार्ने मल आयत खर्चमा समेत कमी ल्याउन सकिनेछ ।

**पाठशाला सञ्चालनमा लाग्ने खर्चको व्यवस्था स्विकृत नभईमा राखिए अनुसार हुनेछ ।**

#### १०.६.४ क्षेत्त्र कृषक पाठशाला र सञ्चालन विधि

कृषि प्रसारका विभिन्न तरिकाहरू मध्य कृषककै अगुवाईमा दक्ष कृषि प्राविधिकको सहयोगबाट कृषकको खेतबारीमै व्यावहारिक प्रयोग तथा सैद्धान्तिक छलफलबाट कृषकहरूलाई कृषि उत्पादन र माटो तथा मलखाद व्यवस्थापन सम्बन्धि ज्ञान दिन स्थापना भएको स्थल नै कृषक पाठशाला हो । कृषक पाठशालालाई छान्ने र भित्ता बिनाको पाठशाला पनि भन्ने गरिन्छ किन भने कृषकहरूले खुल्ला आकाश मुनी खेत बारीमा नै कृषि सम्बन्धि ज्ञान सिक्ने र सिकाउने काम गर्दछन् ।

कृषक पाठशालाको सफल शुरुवात इन्डोनेसियामा धान बालीको रोग किराको व्यवस्थापन गर्न शुरु भएको भएता पनि हाल विभिन्न देशहरुमा यसले एकिकृत बाली व्यवस्थापनको रुपमा फड्को मारी सकेको छ । नेपालमा पनि सामुदायिक एकिकृत शत्रु जीव व्यवस्थापनको रुपमा कृषक पाठशालाले धेरै प्रगति गरेको छ । यसरी कृषक पाठशाला एक सशक्त कृषि प्रसारको माध्यमको रुपमा स्थापित भैसकेको कारण दिगो भू-व्यवस्थापन कार्यक्रम अन्तर्गतका सहभागी संस्था, माटो परिक्षण सेवा शाखा र माटो विज्ञान महाशाखा खुमलटारले पनि आ.व. २०५८/५९ बाट खाद्यतत्वको उचित व्यवस्थापन गरी दिगो कृषि उत्पादनको लागि एकिकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशालाको शुरुवात गरेको छ ।

### IPNS कृषक पाठशाला किन ?

भारतमा भएको हरित क्रान्तिको प्रभाव, बढ्दो जनसंख्या र आधुनिक कृषि प्रविधिमा पहुँचको कारण ७० र ८० को दशकमा नेपालमा पनि उन्नत जातको खेती, बाली सघनता, रासायनिक मलको बढ्दो प्रयोग आदि कारण उत्पादन र उत्पादकत्व केही मात्रामा बढेको पाईन्छ तर त्यस पछिका वर्षहरुमा कृषि उत्पादनमा अधोगति आउन थालेको देखिन्छ । यसको मूल कारण तराईमा प्रांरिक पदार्थको अत्याधुनिक ह्यास पहाडी क्षेत्रमा भू-क्षयको प्रकोप, जमिनको उर्वराशक्ति (खाद्यतत्व भण्डार) मा ह्यास, असन्तुलित र अवैज्ञानिक मलखादको प्रयोग आदि हुन् । तसर्थ वैज्ञानिक रुपमा मलखादको सन्तुलित व्यवस्थापन नगर्ने हो भने यो समस्याले अरु विकराल रुप लिन सक्छ । नेपालमा प्रांरिक र गोठेमल खाद्यतत्वको प्रमुख श्रोत हो तर हालको बाली सघनता र बालीको उत्पादन क्षमतालाई ध्यान दिने हो भने प्रांरिक मलले मात्र बालीको आवश्यकता पुग्ने देखिदैन । तसर्थ प्रांरिक तथा रासायनिक मलको एकिकृत रुपमा व्यवस्थापन गर्न सके मात्र दिगो माटो व्यवस्थापन हुनुको साथै आशा गरे अनुसारको कृषि उत्पादन पनि लिन सकिन्छ । यही सन्देश कृषक माभक्त लैजानको लागि क्षल्व कृषक पाठशाला संचालन गर्न शुरु गरिएको हो । यसरी क्षल्व कृषक पाठशालाको प्रमुख उद्देश्य दिगो माटो व्यवस्थापन भएता पनि क्षल्व कृषक पाठशालामा बाली लगाउने देखि थन्काउने बेला सम्म नै अपनाउने पर्ने आधुनिक प्रविधि बारे कृषकहरुलाई सैद्धान्तिक तथा व्यावहारिक ज्ञान दिईन्छ ।

### कृषक पाठशालामा के गरिन्छ ?

कृषक पाठशालामा २५-३० जना कृषक सहभागी हुन्छन् । सहजकर्ताको सहयोगमा कृषकहरुले कृषक- पाठशाला शुरु हुनु अघि आफ्नो क्षेत्रको बाली पद्धतिमा आधारित रही त्यहाँको औषत उत्पादन, राष्ट्रिय औषत उत्पादन र उक्त बालीले दिन सक्ने अधिकतम उत्पादन आदि बारेमा छलफल गरिन्छ । यसो गर्दा आफ्नो क्षेत्रमा उत्पादन कम छ भन्ने लागेमा उत्पादन कम हुनाको कारण के हुन सक्छ भन्ने बारेमा छलफल गरिन्छ । यसरी छलफल गर्दा माटोको अवस्था र व्यवस्थापन, बाली व्यवस्थापन र मलखाद व्यवस्थापनको विविध पक्षहरुमा व्यापक छलफल गरिन्छ । यसरी छलफल गर्दा माटोको उर्वराशक्तिको जानकारी लिने क्रममा, प्रयोगशाला सुविधा भएको ठाउँमा प्रयोगशालामा माटो विश्लेषण गरेर नभएको ठाउँमा किटबक्स वा अन्य सरल माध्यमको प्रयोग ९उज्जुबउभच, लड्कतण्ड, जड्कण्ड गरेर कृषकलाई जानकारी गराउन सकिन्छ । अन्य कुरा (बाली तथा मलखाद व्यवस्थापनको हकमा) कृषकसंगको छलफलबाट जानकारी लिन सकिन्छ । यसरी विविध पक्षहरुमा (तालिका-१) व्यापक छलफल गरेपछि समूह कृषकले नै बाली



उत्पादन कम हुनाको कारणहरुको सुचि तयार गर्दछन् र उक्त कारण/समस्या निराकरणको लागि सहजकर्ताको सहयोगमा आधुनिक प्रविधिको खोजी गरी कृषक पाठशाला संचालन गर्ने योजना तर्जुमा गर्दछन्

**तालिका १ : एकिकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला संचालन गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु**

माटोको अवस्थाको जानकारी र अवसरको खोजी	बाली पद्धतिको जानकारी र अवसरको खोजी	खाद्यतत्वको प्रयोग र सुधारको खोजी
१. कमसल माटो २. भू-क्षयको सम्भावना ३. प्रांगारिक पदार्थको कमी ४. पि.एच.	१. जात- बढी र कम फल्ने, छिटो र ढिलो फल्ने २. बीउको शुद्धता ३. गोडमेल र सिंचाई र लगाउने समय ४. रोग किराको प्रकोप	१. कमसल गोठेमल २. गोठेमलको कमी ३. रासायनिक मलको प्रयोग नभएको ४. असन्तुलित र समय नमिलाई प्रयोग गर्ने गरेको ५. शुष्मत्वको कमी ६. मलखाद प्रयोग गर्ने तरिका

माथिको विवरण सङ्कलन तथा छलफल पश्चात कृषक पाठशाला संचालन गर्दा के के कुरामा ध्यान दिई संचालन गर्ने भन्ने तय गरिन्छ । एकिकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला संचालन गर्दा के के कुरामा ध्यान दिनु पर्छ भन्ने केहि उदाहरण तल दिईएको छ ।

माटो र बालीको अवस्था	सम्भावित समस्या	समाधानको उपाय
बलौटे माटो	संचित खाद्यतत्वको कमि	बालीको आवश्यकता अनुसार खाद्य तत्व प्रयोग गर्ने (अर्वाग्रवितयच को प्रयोग)
	खाद्यतत्वको चुहावटको संभावना	नाइट्रोजन मल एकैचोटि प्रयोग नगर्ने पोटास पनि दुइपटक प्रयोग गर्दा फाइदा हुन्छ
	प्रांगारिक पदार्थको कमी	प्रांगारिक मलको प्रयोग बढाउने ।
भिरालो जमिन	भू-क्षयको संभावना	गह्वा सुधार गर्ने ।
		वर्षा याममा खनजोत नगर्ने
धेरै अम्लीय / क्षारिय माटो	खाद्यतत्वको उपलब्धता कम हुने	कृषि चूनको प्रयोग गर्ने
	विरुवा राम्ररी नहुर्कने	प्रांगारिक मल बढाउने
असन्तुलित मल खादको प्रयोग	बालीको वृद्धि र उत्पादनमा कमी	बालीको आवश्यकता र माटोमा निहित खाद्यतत्वको आधारमा सन्तुलित मलखादको प्रयोग गर्ने
उचित समयमा मलखाद प्रयोग नहुनु	अपेक्षित उत्पादन/बाली विकास नहुने	उपयुक्त समयमा उचित तरिकाले मलखाद दिने
उपयुक्त जातको खेती नहुनु	उत्पादनमा कमी	उपयुक्त जातको छनौट गर्ने (सम्बन्धित बाली विषयको बुकलेट, पुस्तिकाको प्रयोग गर्ने)
राम्रो विउ प्रयोग नहुनु	आशातित उत्पादन नहुनु	शुद्ध नश्लको विउ प्रयोग गर्ने

माटो र बालीको अवस्था	सम्भावित समस्या	समाधानको उपाय
उपयुक्त समयमा गोडमेल नगरेको	बाली वृद्धिमा कमी उत्पादनमा कमी	रोपेको ३-४ हप्तामा र धानचमरा निकाल्नु अघि गोडमेल गर्ने
रोग किराको प्रकोप	बाली वृद्धिमा कमी उत्पादनमा कमी	रोग अवरोधकजातको खेती रोग/किटनाशक विषादीको सुरक्षित प्रयोग
भण्डारणमा कमी	भण्डारणमा क्षति बढी	बाली राम्ररी सुके पछि भण्डारण गर्ने, सुरक्षित भण्डारको प्रयोग, सुरक्षित विषादीको प्रयोग

यसरी संकलित विवरणको सुची तयार गरि सके पछि प्राथमिकीकरण गरि मुख्य समस्यामा केन्द्रित रहि कृषक पाठशाला तर्जुमा गर्ने । कृषक पाठशाला संचालन गर्दा एक रोपनी जग्गा छनौट गरि आधा भागमा कृषककै तरिकाले खेती गर्ने र आधा रोपनीमा शिफारिश गरिए अनुसार गर्ने । कृषक पाठशाला नजिकै स-साना अध्ययन परिक्षण पनि गर्न सकिन्छ, जस्तै :

- विभिन्न जातहरूको तुलनात्मक अध्ययन
- प्रति इकाइ बोट संख्या कम र बढी
- लगाउने समयमा अन्तर
- यूरिया र गहुँतको प्रयोगको तुलना आदि

माथि व्याख्या गरिए अनुसार कृषकहरू सँगको परम्परागत खेती प्रणालि बारेको विवरण टिपिसके पछि, यसमा भएका कमी कमजोरीहरूको बारेमा कृषकसँगै बसेर छलफल गरि परम्परागत कृषि प्रणालिमा बालीको उत्पादन कम हुनुको कारणहरू पत्ता लगाउन सहजकर्ताले कृषकहरूलाई सहयोग गर्नु पर्दछ । यसरी उत्पादन उत्पादकत्व कम हुनाको कारण पत्ता लगाइ सकेपछि सहजकर्ताले यी समस्या समाधानको लागि उपलब्ध आधुनिक कृषि प्रविधि, उन्नत बीउ, मलखाद र यिनको उचित प्रयोगकोबारेमा सहभागी कृषकहरूलाई जानकारी गराउनु पर्दछ ।

(नोट: यो छलफलमा जानु अघि सहजकर्ताले दिगो माटो व्यवस्थापन र त्यहा प्रचलित बाली प्रणालीमा संलग्न बालीहरूको वैज्ञानिक व्यवस्थापन र स्थानीय स्तरमा तिनको उपलब्धता र प्रयोग हुन सक्ने सम्भाव्यताकोबारेमा समेत विस्तृत अध्ययन गर्नु पर्दछ । )

परम्परागत प्रणालीमा भएका कमजोरीहरू पत्ता लगाउने र तिनको समाधानको लागि उपलब्ध प्रविधि र श्रोत साधनको बारेमा निर्णय लिने काम सकभर सहभागी कृषकहरू मध्य बाटै आओस भन्ने प्रयास गर्नु पर्दछ । सहज कर्ताले यसमा उत्तेजकको भूमिका मात्र निर्वाह गर्नु पर्दछ । यदि सहभागी हरूको ज्ञानको स्तर धेरै कम छ र समस्या पहिचान तथा समाधानका उपाय खोज्न नसक्ने अवस्था छ भने त्यस्ता अवस्थामा सहजकर्ताले विभिन्न वैकल्पिक उपायहरू प्रस्तुत गरि समूहमा विस्तृत छलफल पश्चात मात्र निर्णयमा पुग्नु राम्रो हुन्छ । यसो गर्दा कृषकको निर्णय क्षमतामा विकास हुनको साथै हामी पनि केहि जान्दा रहेछौ भन्ने भावनाको विकास हुन्छ । यसरी कृषक पाठशाला तर्जुमाको लागि कृषकसंग सहभागितात्मक छलफलबाट निस्केको निचाडको आधारमा एकिकृत खादतत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला तर्जुमा कसरी गर्ने भन्ने २ वटा उदाहरण तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

### अवस्था - १

बाली प्रणाली :- मकै - गहुँ

माटोको अवस्था :- प्रांरिक पदार्थ १००, फस्फोरस २० के.जी.रहे., पोटास ५० के.जी.रहे., पि.एच. ५.०

१	बाली	मकै	गहुँ
२	जात	स्थानिय सेतो	आर आर - २१
३	बीउको गुणस्तर	छनौट नगरेको	१५-२० बर्ष पुरानो
४	रोप्ने समय	जेष्ठ	कार्तिक
५	गोड्ने समय	४०-५० दिन पछि एक पटक	-
६	सिंचाई	-	१ पटक ४०-५० दिनमा
७	मलखादको प्रयोग		
	गोठेमल डोको/रोपनी	२०	१०
	यूरिया के.जी./रो.	-	-
	डि.ए.पि. के.जी./रो.	-	-
	पोटास के.जी./रो.	-	-
८	प्रयोग गर्ने समय र तरिका	चैत्रमा लगेर थुपार्ने	गहुँ छरी सकेपछि माथिबाट छर्ने
		बैशाख अन्तमा माटोमा मिलाउने	
९	रोग	फेद कुहिने	सिन्दुरे
		घोगाको कालो पोके	-
१०	किराहरु	खुम्रे, गवारो	धमिरा
११	रोग किरा नियन्त्रण गरे/नगरेको	नगरेको	नगरेको
१२	उत्पादन	१०० के.जी. प्रति रोपनी	५० के.जी. प्रति रोपनी

### समस्याहरु :

मकै	गहुँ
उत्पादनमा कमी	उत्पादनमा कमी
माटो कम उब्जाउ	माटो कम उब्जाउ
मलखादको प्रयोग कम र गलत तरिका	मलखादको प्रयोग कम र गलत तरिका
कमसल बीउ	कमसल बीउ
गोडमेल समयमा नभएको	सिंचाई ढिला भएको
रोग किराको प्रकोप	रोग किराको प्रकोप

**सुधारको सम्भावना :**

मकै	गहुँ
नयां जातको राम्रो बीउ	नयां जातको राम्रो बीउ
बीउ उपचार	बीउ उपचार
पहिलो गोडाई २५-३० दिन र दोश्रो गोडाई ४०-५० दिनमा	पहिलो सिंचाई २०-३० दिन र दोश्रो ४०-५० दिनमा
उचित तरिकाबाट सन्तुलित मलखादको प्रयोग	उचित तरिकाबाट सन्तुलित मलखादको प्रयोग
रोग किरा नियन्त्रण गर्ने	रोग किरा नियन्त्रण गर्ने

बिबरण	मात्रा	सन्तुलन के.जी. प्रति रोपनी				
		प्रां.प.	ना.-१	ना.-२	फस्फोरस	पोटास
माटो						
प्रां.रिक पदार्थ, प्रतिशत	१	-६०	१.५	०.७	-	-
फस्फोरस के.जी/ हे.	२०	-	-	-	०.५	-
पोटास के.जी/ हे.	५०	-	-	-	-	१.७
<b>सन्तुलन १ माटो</b>		<b>-६०</b>	<b>+१.५</b>	<b>+०.७</b>	<b>+०.५</b>	<b>+१.७</b>
<b>बाली उत्पादन</b>						
मकै के.जी./रो	१००	+५.५	-२.३	-	-१.०	-२.०
गहुँ के.जी./रो	५०	+२	-	-१.२	-०.४	-१.०
<b>सन्तुलन २ बाली</b>		<b>+ ७.५</b>	<b>-२.३</b>	<b>-१.२</b>	<b>-१.४</b>	<b>-३.०</b>
<b>पहिलो बालीलाई मल</b>						
सामान्य कम्पोष्ट मल डोको/रो	२०	+ ७०	+१.२	+०.३	+०.६	+१.६
<b>दोश्रो बालीलाई मल</b>						
सामान्य कम्पोष्ट मल डोको/रो	१०	+३५		+०.६	+०.३	+०.८
<b>सन्तुलन ३ मलखाद</b>		<b>+१०५</b>	<b>+१.२</b>	<b>+०.९</b>	<b>+०.९</b>	<b>+२.४</b>
<b>सन्तुलन जम्मा</b>		<b>+५२.५</b>	<b>+०.७</b>	<b>+ ०.४</b>	<b>+०</b>	<b>+१.१</b>

**निष्कर्ष:-** माटोको उर्वराशक्तिमा वृद्धि देखिन्छ तर उत्पादन धेरै कम छ । तसर्थ उत्पादन बृद्धि गर्न बाली व्यवस्थापन तथा रोग किरा व्यवस्थापनमा बढी जोड दिनु पर्दछ । यसरी उत्पादन बृद्धि गर्दा खाद्यतत्व नपुग भएमा खाद्यतत्वको पनि व्यवस्था गर्नु पर्दछ ।

नयां उत्पादन लक्ष अनुसारको खाद्यतत्व सन्तुलन

बिबरण	मात्रा	सन्तुलन के.जी. /रोपनी				
माटो		प्रां.प.	ना.-१	ना.-२	फस्फोरस	पोटास
प्रांरिक पदार्थ, प्रतिशत	१	-६०	१.५	०.७	-	-
फस्फोरस के.जी./हे.	२०	-	-	-	०.५	-
पोटास के.जी./हे.	५०	-	-	-	-	१.७
<b>सन्तुलन १ माटो</b>		<b>-६०</b>	<b>+१.५</b>	<b>+०.७</b>	<b>+०.५</b>	<b>+१.७</b>
बालीलाई आवश्यक पर्ने खाद्यतत्व						
मकै के.जी./रो	२००	+१०	-४.६	-	-१.९	-४.०
गहुँ के.जी./रो	१००	+४	-	-२.४	-०.८	-२.०
<b>सन्तुलन २ बाली</b>		<b>+ १४</b>	<b>-४.६</b>	<b>-२.४</b>	<b>-२.७</b>	<b>-६.०</b>
पहिलो बालीलाई मल						
गोठेमल डोको /रो	२०	+७०	+१.२	+०.३	+०.६	+१.६
डि.ए.पी.के.जी./रो	२		+०.३	-	+०.७	-
यूरिया के.जी./रो	५		१.६५	-	-	-
पोटास के.जी./रो	३		-	-	-	+१.३५
दोश्रो बालीलाई मल						
गोठेमल डोको /रो	१०	+३५	-	+०.६	+०.३	+०.८
डि.ए.पी.के.जी./रो	२	-	-	+०.३	+०.७	-
यूरिया के.जी./रो	२	-	-	+०.६६	-	-
पोटास के.जी./रो	३	-	-	-	-	१.३५
<b>सन्तुलन ३ मलखाद</b>		<b>+१०५</b>	<b>+३.१५</b>	<b>+१.८६</b>	<b>+२.३</b>	<b>+५.१</b>
<b>जम्मा सन्तुलन</b>		<b>+४९</b>	<b>+०.०५</b>	<b>+०.१६</b>	<b>+०.१</b>	<b>+०.८</b>

यहां राम्रो बाली व्यवस्थापन गरी, डि.ए.पी.-४ के.जी., यूरिया- ७ के.जी. र पोटास- ६ के.जी. (अनुमानित थप खर्च ३००/-) प्रयोग गर्दा थप १०० के.जी. मकै र ५० के.जी. गहुँ (अनुमानित थप १२००/- र ८ / के.जी.) उत्पादन बढ्ने देखिन्छ ।

IPNS कृषक पाठशालाको तर्जुमा

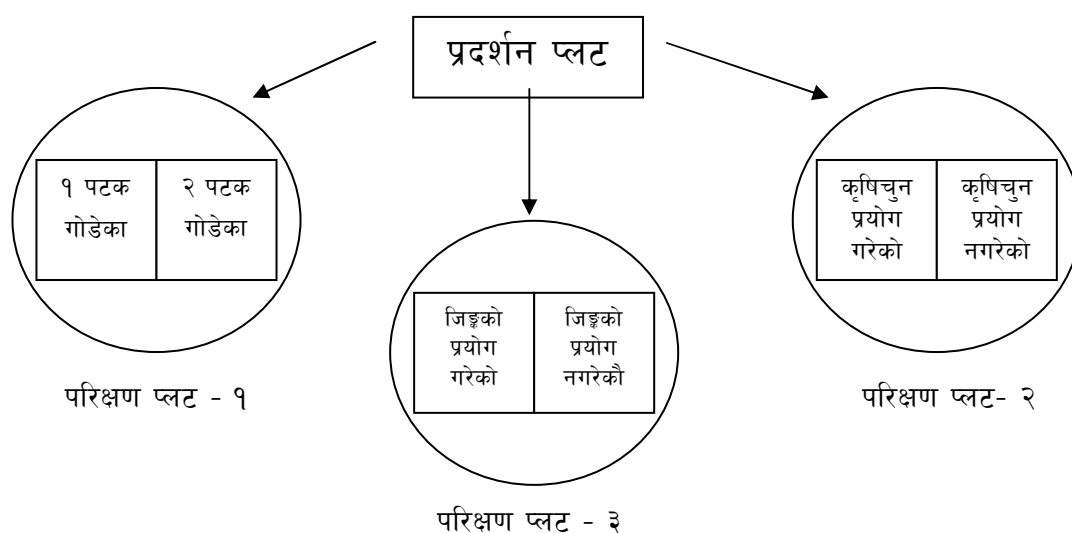
अवस्था विश्लेषण एकप्लगबतप्यल बलबकिथकष्क० को आधारमा बाली पात्रो तयार गर्ने र बाली पाकत्रोको आधारमा समस्या पहिचान गरी सकेपछि कृषक पाठशाला मार्फत कृषकलाई सिकाउनको लागि के के कुराहरु समावेश गर्न सकिन्छ भनी सुधारको संभावनाको खोजी गरिन्छ । जुन पहिले नै व्याख्या गरी सकिएको छ । तसर्थ कृषक पाठशाला संचालन गर्दा १ रोपनी जग्गा छनौट गरी आा क्षेत्रमा कृषककै तरिकाबाट खेती गरिन्छ र आधा क्षेत्रफलमा उन्नत प्रविधिको प्रयोग गरी बाली उत्पादन बढाउनको साथै माटो सुधार समेत गर्ने प्रयास गरिन्छ । जसलाई क्षेल्क (एकिकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन) तरिका भनिन्छ ।

प्रदर्शन प्लटको तयारी (अवस्था विश्लेषण गरी समस्या पहिचान गरेको आधारमा)

मकै खेतीको लागि

क्षेत्र तरिका (क्षेत्र)	क्षेत्र तरिका - क्ष	कृषक तरिका- क्ष	कृषक तरिका - क्षेत्र
<ul style="list-style-type: none"> <li>उन्नत बीउ</li> <li>अन्य सबै क्षेत्र तरिका अनुसार गर्ने ।</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>पुरानो बीउ</li> <li>मलखाद बढाउने (सन्तुलित मात्रामा) र उचित तरिकाले प्रयोग गर्ने</li> <li>२ पटक गोडमेल गर्ने २०-२५ र ४०-५० दिनमा</li> <li>आवश्यकता अनुसार रोग किरा नियन्त्रण गर्ने ।</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>पुरानो बीउ</li> <li>परम्परागत मलखादको प्रयोग</li> <li>परम्परागत गोडमेल</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>उन्नत बीउ</li> <li>अन्य सबै तरिका-क्ष अनुसार</li> </ul>

- उत्पादन बढाउन उन्नत बीउ तथा थप मलखाद व्यवस्थापन गर्नु पर्ने हुँदा ४ वटा प्लट बनाईएको छ तर राम्रो बीउ प्रयोग भईरहेको ठाउँमा २ वटा मात्र प्लट बनाएमा पनि पुग्दछ ।
- उपसमूह बनाएको भए हरेक उपसमूहलाई बराबर भाग पर्ने गरी क्षेत्रफल विभाजन गर्ने र प्रत्येक बैठकमा हरेक प्लटबाट ५,५ वटा बोटको उचाई, पात संख्या, रंको गाढा पन, रोग किरा वा खादतत्व कमीको लक्षण आदि बारेमा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न लगाउने ।
- IPNS प्रदर्शन प्लटमा सकभर मुख्य मुख्य समस्या समाधानको लागि मात्र प्रयास गर्नु पर्दछ । यदी थप कुराहरुको अध्ययन गर्नु परेमा मुख्य प्रदर्शन प्लटको वरीपरी स-साना परिक्षण प्लटहरु स्थापना गरी अध्ययन कृषकको अगुवामा गरीने परीक्षण (FLE) गर्न सकिन्छ । जस्तै :
  - (१) कृषि चुनको प्रयोग गरेको / नगरेको
  - (२) जिङ्को प्रयोग गरेको / नगरेको
  - (३) १ पटक मात्र गोडेको र २ पटक गोडेको आदि ।



**अवस्था -२**

बाली प्रणाली		मकै-काउली
माटोको अवस्था:- प्रांरिक पदार्थ २ प्रतिशत, एड्ड इ. ३० के.जी. पृष्ठ १५० के.जी./हे.,उज्. ४.५		
१. बाली	मकै	काउली
२. जात	मनकामना - १	काठमाण्डौ लोकल
३. बीउको गुणस्तर	राम्रो ऋज	एग्रोभेट
४. रोप्ने समय	चैत्र	बीउ राख्ने भदौ -१५
		बिरुवा रोप्ने कार्तिक- १
६. गोड्ने समय	१ पटक २५-३० दिन पछि	आवश्यकता अनुसार (२ पटक)
७. बोट संख्या प्रति रोपनी	२०००	१८००
८. सिंचाइ	-	गाग्रीमा बोकेर बोट बोटमा राख्ने ।
९. मलखाद		
गोठेमल	२० डोको प्रति रोपनी	३० डोको प्रति रोपनी
यूरिया	२ के.जी.प्रति रोपनी	५ के.जी. प्रति रोपनी
डि.ए.पी.	१ के.जी. प्रति रोपनी	३ के.जी.प्रति रोपनी
पोटास		
१०. प्रयोग गर्ने समय		
रोप्ने बेला	गोठेमल + डि.ए.पी. + १ के.जी. यूरिया	गोठेमल + डि.ए.पी.+ २ के.जी. यूरिया + बोरेक्स (रोप्ने बेलामा)
टपड्रेसिं	१ के.जी. यूरिया	२ पटक १.५, १.५ के.जी. यूरिया
११. किराहरु	गवारो, खुम	पात खाने लाभ्रे, लाही
१२. रोगहरु	×	थोप्ले, फेद कुहिने
१३. रोग किरा नियन्त्रण	नगरेका	किटनासक तथा हुसीनासक बिषादी २-३ पटक प्रयोग गर्ने गरेको ।
१४. उत्पादन	१५० के.जी. प्रति रोपनी	१००० के.जी. प्रति रोपनी

**खाद्यतत्व सन्तुलनको वर्तमान अवस्था**

माटोको अवस्था	के.जी. प्रति हेक्टर					
	मात्रा	प्रांरिक पदार्थ	ना.- १	ना.- २	फस्फोरस	पोटास
प्रांरिक पदार्थ %	२	- १२०	+२.३	+१.०	-	-
फस्फोरस के.जी./हे	३०	-	-	-	+०.७५	-
पोटास के.जी./हे	१५०	-	-	-	-	+५.०
सन्तुलन- १, माटो		-१२०	+२.३	+१.२	+०.७५	+५.०
<b>बाली उत्पादन</b>						
मकै के.जी. /रोपनी	१५०	+७.५	-३.४	-	-१.४	-३.०
काउली के.जी./रोपनी	१०००	+८.०	-	-८.०	-३.०	-९.०
सन्तुलन -२, बाली	-	+१५.५	-३.४	-८.०	-४.४	- १२.०
पहिलो बालीमा मलखाद						

साधारण गोठेमल डोको/रो	२०	+७०	+१.२	+०.३	+०.६	+१.६
यूरिया के.जी. /रो	२	-	+०.७०	-	-	-
डि.ए.पी. के.जी. /रो	१	-	+०.१०	-	+०.४	-
<b>दोश्रो बालीलाई मल</b>						
कमसल गोठेमल डोको/रो	३०	+१०५	-	+१.८	+०.९	+२.४
यूरिया के.जी. /रो	५	-	-	+१.६	-	-
डि.ए.पी. के.जी. /रो	३	-	-	+०.४	+१.०	-
<b>सन्तुलन - ३, मलखाद</b>	-	<b>+१७५</b>	<b>+२.०</b>	<b>+४.१</b>	<b>+२.९</b>	<b>+४.०</b>
<b>जम्मा सन्तुलन</b>		<b>+७०</b>	<b>+०.९</b>	<b>-२.८</b>	<b>-०.७</b>	<b>-३.०</b>

- उक्त अवस्थामा माटोमा प्रांरिक पदार्थको सुधार हुन्छ । मकै बालीलाई नाईट्रोजन मल बढी भएको छ ।
- काउलीमा नाईट्रोजन, फस्फोरस र पोटास तिनै मल नपुग्ने देखिन्छ । तसर्थ यस्तो अवस्थामा मकै बालीमा नाईट्रोजन घटाउनुका साथै काउलीको लागि थप मलको व्यवस्था गर्नु पर्दछ । अन्यथा बाली उत्पादन घट्नुको साथै माटोको उर्वराशक्ति पनि घट्दै जान्छ ।
- यदि क्यालकुलेटरको प्रयोग गर्ने सम्बन्धि तालीम लिएको छैन भने माटो जाँचको आधारमा आई.पि.एन.एस. तरिकामा माटो धेरै मलिलो भए सिफारिस खाद्यतत्वको एक चौथाई मात्रा, मध्यम भए आधा मात्रा र कम भए सिफारिस खाद्यतत्वको पुरै मात्रा प्रयोग गर्ने र कृषक तरिकामा चेक लिष्ट अनुसार परम्परागत रुपमा प्रयोग गर्ने मात्रा नै राख्ने ।

**क्षेत्र तरिकामा खाद्यतत्वको सन्तुलन :**

माटोको अवस्था	के.जी. प्रति हेक्टर					
	मात्रा	प्रांरिक पदार्थ	ना.- १	ना.- २	फस्फोरस	पोटास
प्रांरिक पदार्थ %	२.०	- १२०	+२.३	+१.२	-	-
फस्फोरस के.जी. /हेक्टर	३०	-	-	-	+०.७५	-
पोटास के.जी. /हेक्टर	१५०	-	-	-	-	+५.०
<b>सन्तुलन- १, माटो</b>		<b>-१२०</b>	<b>+२.३</b>	<b>+१.२</b>	<b>+०.७५</b>	<b>+५.०</b>
<b>बाली उत्पादन</b>						
मकै के.जी. /रोपनी	२००	+१०.०	-४.६	-	-१.४	-३.०
काउली के.जी. /रोपनी	१०००	+८.०	-	-८.०	-३.०	-९.०
<b>सन्तुलन -२, बाली</b>	-	<b>+१०.०</b>	<b>-४.६</b>	<b>-८.०</b>	<b>-४.९</b>	<b>- १२.०</b>
<b>मकैमा मलखाद</b>						
साधारण गोठेमल डोको/रोपनी	२०	+७०	+१.२	+०.३	+०.६	+१.६
यूरिया के.जी. /रोपनी	३	-	+१.०	-	-	-
डि.ए.पी. के.जी. /रोपनी	२	-	+०.३	-	+०.७	-
पोटास	२	-	-	-	-	०.९०
<b>काउलीमा मलखाद</b>						
कमसल गोठेमल डोको/रोपनी	३०	+१०५	-	+१.८	+०.९	+२.४
यूरिया के.जी. प्रति रोपनी	१२	-	-	+३.९	-	-



माटोको अवस्था	के.जी. प्रति हेक्टर					
	मात्रा	प्रांरिक पदार्थ	ना.- १	ना.- २	फस्फोरस	पोटास
डि.ए.पी. के.जी. प्रति रोपनी	६.०	-	-	+०.९०	+२.१	-
पोटास	५.०	-	-	-	-	+२.३
सन्तुलन - ३, मलखाद	-	+१७५	+२.५	+६.९	+४.३	+७.२
जम्मा सन्तुलन	-	+७३	+०.२	+०.२	+०.१५	+०.२

नोट :

- मकैमा थप १ के.जी. युरिया, १ के.जी. डि.ए.पी., र २ के.जी. पोटास प्रयोग गर्दा ५० के.जी. उत्पादन बढाउन सक्ने देखिन्छ ।
- काउलीको खाद्यतत्वको आवश्यकता पुरा गर्न ७ के.जी. युरिया, ३ के.जी. डि.ए.पी. र ५ के.जी. पोटासको आवश्यकता पर्दछ ।

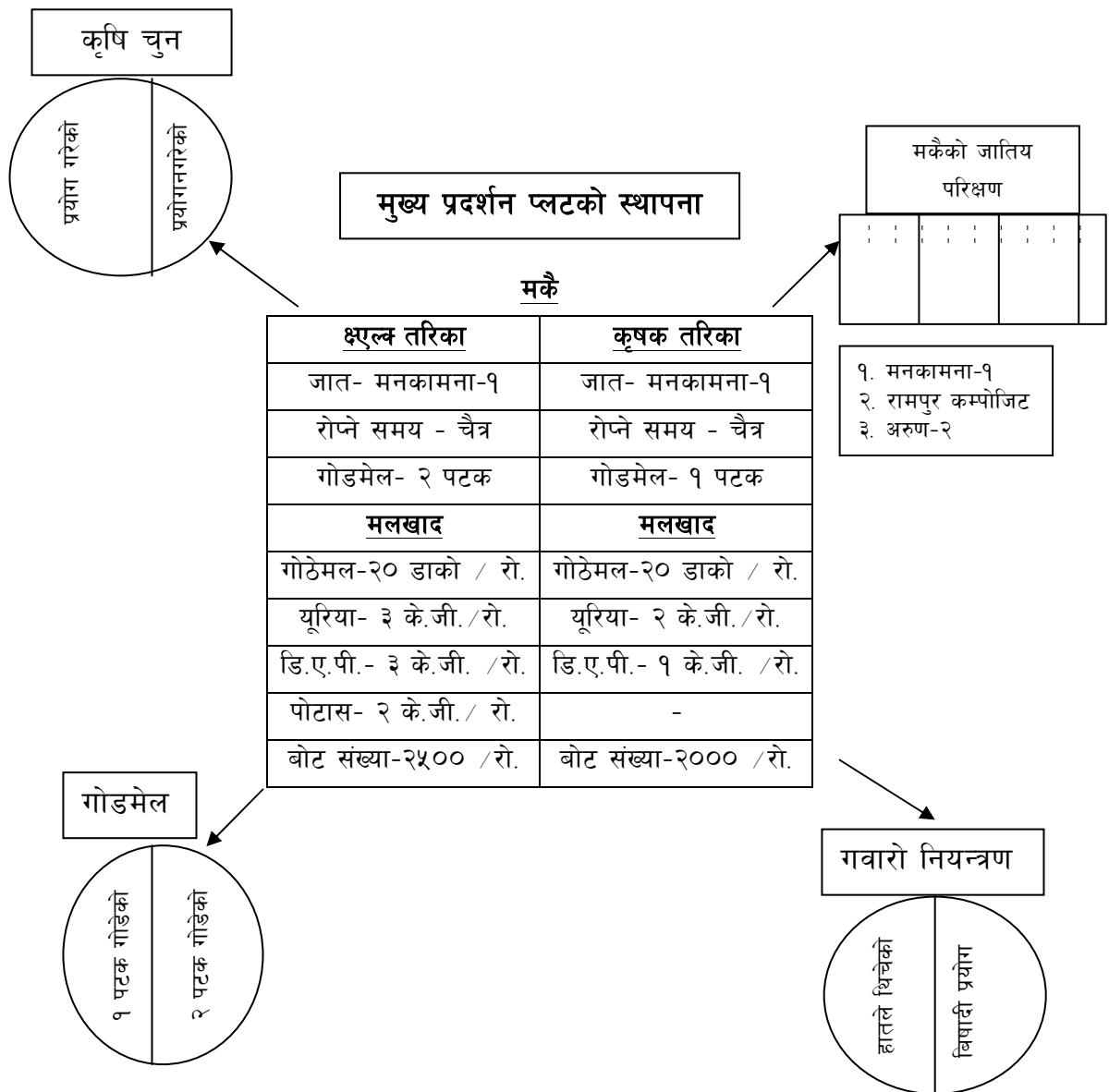
माथि दिईएको बाली पात्रो अनुसार खाद्यतत्वको सन्तुलन र अन्य अवस्था विश्लेषण गरी हेर्दा उक्त बाली प्रणालीमा तपसिल अनुसारको समस्या देखिन्छ ।

**समस्याहरु**

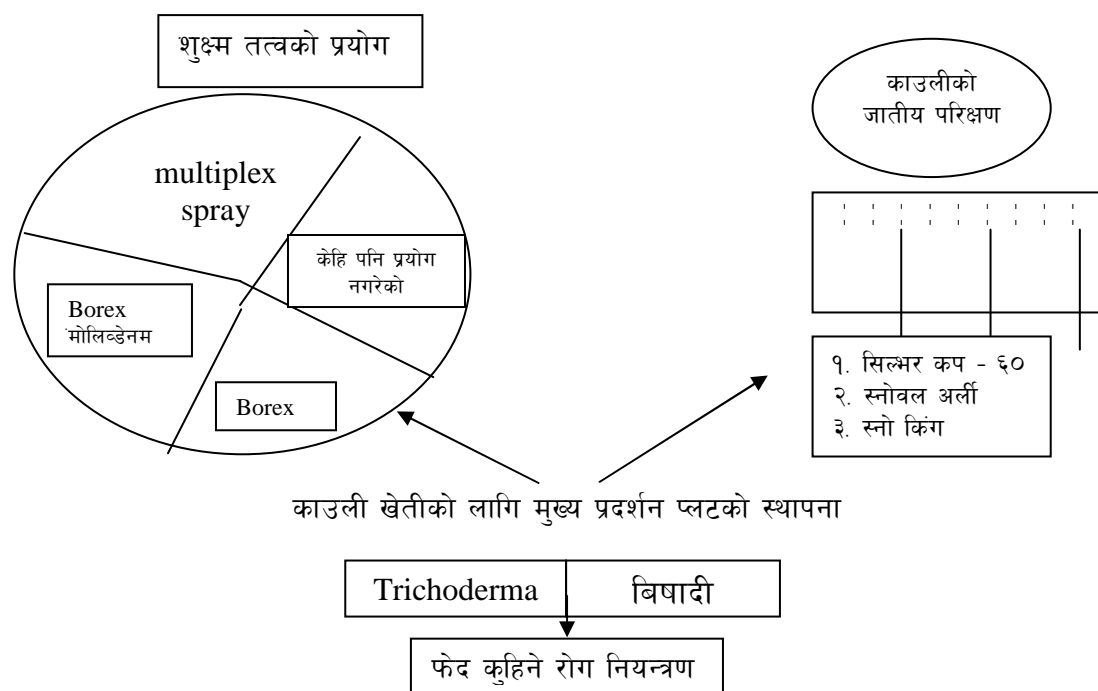
मकै	काउली
गोडमेल एक पटक मात्र भएको	मलखादको कमी
गवारो तथा खुमे किराको समस्या, बोट संख्या कम	सिंचाईको असुविधा
उत्पादनमा कमी	रोग किराको प्रकोप

**सुधारको सम्भावना**

मकै	काउली
२ पटक गोडमेल गर्ने	युरिया, डि.ए.पी. र पोटास आवश्यकता अनुसार बढाउने ।
बोट संख्या २५०० प्रति रोपनी राख्ने	थोपा सिंचाई जडान गर्ने
थप मलखादको प्रयोग गरी उत्पादन बढाउने	रोग किराको नियन्त्रण/विषादीको सुरक्षित प्रयोग



यसरी मुख्य प्रदर्शन प्लटको साथै कृषक द्वारा गरिने थप परिक्षण संचालन गर्न सकिन्छ ।

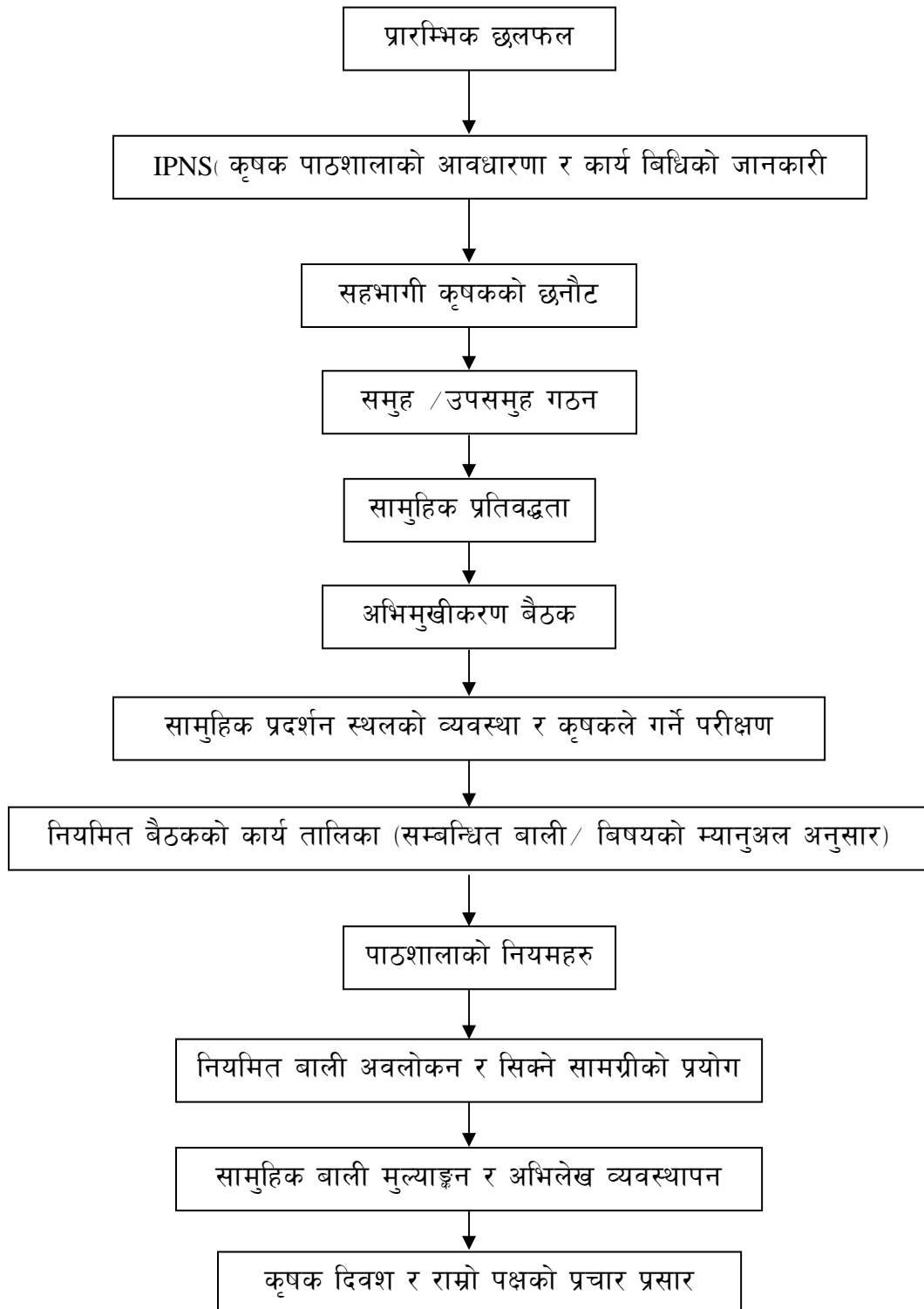


क्षेत्र तरिका	कृषक तरिका
जात- का.लोकल	जात- का.लोकल
रोप्ने समय - भाद्र-कार्तिक	रोप्ने समय - भाद्र-कार्तिक
गोडमेल- २ पटक	गोडमेल- २ पटक
सिंचाई - थोपा सिंचाई	सिंचाई- गाग्रीमा बोकेर
<b>मलखाद</b>	<b>मलखाद</b>
गोठेमल-३० डाको / रो.	गोठेमल-३० डाको / रो.
यूरिया- १२ के.जी. /रो.	यूरिया- ५ के.जी. /रो.
डि.ए.पी.- ६ के.जी. /रो.	डि.ए.पी.- ३ के.जी. /रो.
पोटास- ५ के.जी. / रो.	बोरेक्स- १ के.जी. / रो.
बोरेक्स- १ के.जी. / रो.	रोग किरा नियन्त्रण
रोग किरा नियन्त्रण	विषादीको प्रयोग
विषादीको सुरक्षित प्रयोग	

मुख्य प्रदर्शन प्लटको साथै कृषकहरुलाई विभिन्न परिक्षण गर्न सिकाउन सकिन्छ । जस्तै :

१. अगौटे काउलीको विभिन्न जातीय परिक्षण
२. फेद कुहिने रोगको जैविक तथा रासायनिक नियन्त्रण
३. विभिन्न शुक्ष्म तत्वको प्रभाव अध्ययन ।

कृषक पाठशालाको योजना तर्जुमा तथा संचालन विधि



## नियमित बाली अवलोकन र छलफलको कार्य तालिका

समय	विषयवस्तु	तरिका/सामग्री	श्रोतव्यक्ति
७-७:१५	हाजिरी र कृषक समूहबाट सहजकर्ताको चयन	समूह छलफल	
७:१५-७:३०	सहजकर्ताबाट खेल प्रस्तुत गर्ने	उखान, टुक्का	
७:३०-७:४५	कुनै एक सहभागीबाट गत बैठकको पुनरावलोकन गन	प्रस्तुती	
७:४५-८:१५	समूहबाट बाली अवलोकन गरी म्वतव कजभमत प्रयोग गरेर बालीको अवस्था, रोग, किरा खाद्यतत्वको समस्या आदि तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने	अवलोकन, कापी, कलम	
८:१५-८:४५	ठुलो कागजमा आफ्नो समूहको अवलोकन, पहिचान गरेको समस्या र समस्या समाधानको सुझाव समेत हरेक उपसमूहले प्रतिवेदन तयार गर्ने ।	मार्कर, ब्राउन पेपर	
८:४५-९:१५	<ul style="list-style-type: none"> <li>समूहको प्रस्तुती</li> <li>सामूहिक छलफलबाट समस्या पहिचान तथा समाधानको निष्कर्ष निकाल्ने (सहजकर्ताले आवश्यक वातावरण तयार गरी निचोड निकाल्न सहयोग गर्ने)</li> </ul>	प्रस्तुती तथा सामूहिक छलफल	
९:१५-९:३०	सहजकर्ताबाट समूह परिचालनको लागि खेल चुटुकिला प्रस्तुत गर्ने / चियापान	समूह परिचालन सम्बन्धि ज्ञानबर्द्धक खेल	
९:३०-१०:३०	समयानुकूल विशेष कक्षा र छलफल	प्रस्तुती तथा सामूहिक छलफल	
१०:३०-११:००	सिफारिशको कार्यान्वयन तत्काल गर्ने सामूहिक रुपमा <sup>१</sup>	व्यवहारिक प्रयोग	
	अर्को बैठकको मिति तोक्ने र अर्को बैठकमा छलफल हुने विशेष कक्षाको विषय पनि तोक्ने । <sup>२</sup>	छलफल	

<sup>१</sup> यसो गर्दा कृषक तरिकामा आफ्नै परम्परागत काम मात्र गर्ने र क्षेत्त्र तरिकामा मात्र छलफलको निष्कर्षबाट आएको सिफारिश अनुसार गर्ने, यदी तत्काल गर्न सम्भव नभएमा त्यसको भोलीपल्ट वा पर्सिपल्ट (सकभर छिटो) गर्न सकिन्छ ।

<sup>२</sup> विषयवस्तुमा कुन कुन विषयवस्तु समावेश गर्ने भन्ने कुरो अवस्था विश्लेषणबाट पहिचान भएका मुख्य समस्या र तिनको समाधानको बारेमा केन्द्रित हुनु आवश्यक छ । जस्तै : उन्नत बीउको महत्व, सिंचाई र गोडमेल, सन्तुलित मलखादको आवश्यकता, उचित मात्रा र प्रयोग गर्ने समय, माटो विग्रनुको कारण र सुधारको उपाय, गोठेमलको सुधार, मुख्य मुख्य रोग किरा र रोकथामका उपाय आदि ।

यसरी बैठक बस्दा वा पाठशाला संचालन गर्दा बाली अवलोकन, माटो जांच आदिको लागि सहयोगी हुने सामग्रीहरु जस्तै : नाईट्रेट स्ट्रिप, रोग किराको नमुना (चित्र), खाद्यतत्वको कमीको लक्षण देखाउने चित्र, मतदान बाकस, हाईड्रोजन पराक्साईड, भू-क्षय बाकस जस्ता सामग्रीहरुको प्रयोग गरी पाठशालालाई सकभर बढी व्यवहारिक र रमाईलो वातावरण सिर्जना गर्न सक्नु पर्दछ ।

## नियमित बाली अवलोकन र छलफलको कार्य तालिका (कृषक पाठशालाको एक दिन)

- **हाजिरी तथा सहजकर्ताको चयन :**

क्षेत्र कृषक पाठशाला कृषकहरूको अगुवाई र सहभागीता संचालन हुने भएको हुँदा हाजिरी पश्चात उक्त दिनको कार्यक्रम संचालन गर्न १ जना सहजकर्ताको चयन गरिन्छ। यसो गर्दा कृषकहरूमा आत्मा विश्वास बढाउनुको साथै नेतृत्वको गुण पनि विकास हुन्छ।

- **सिकने वातावरण तयारी :**

पाठशालाको काम सुरु हुन अघि प्रशिक्षकबाट शिक्षाप्रद खेल, चुड्किला आदि सुनाएर सहभागीहरूलाई फुर्तिलो बनाउनु पर्दछ। यसो गर्दा पाठशाला प्रति सहभागीहरूको ध्यानाकर्षण बढ्दछ।

- **गत बैठकको पुनरावलोकन :**

सहजकर्ताले सहभागी मध्यबाट १ जनालाई बोलाई अधिल्लो बैठकमा भए गरेका कामहरूको पुनरावलोकन गर्न लगाउनु पर्दछ। यसो गर्दा गत बैठकमा के काम गरियो र उक्त कामबाट बालीमा के कस्तो प्रभाव पयो भन्ने कारण खोतल्न सघाउ पुग्दछ।

- **समूहबाट बाली अवलोकन , समस्या पहिचान र प्रतिवेदन तयार :**

यदि बाली लगाई सकेपछि पाठशालाको बैठक बसेको छ भने समूहबाट बाली अवलोकन गर्ने काम हुन्छ। बाली अवलोकन गर्दा हरेक उपसमूहले आ-आफ्नो प्लटमा गई बालीको वृद्धि (उचाई, पात संख्या, पातको चौडाई), खाद्यतत्वको कमीको लक्षणहरू (बोट पहेलिनु, बढ्न नसक्ने, पात/बोटको रंग आदि) र रोग किराको प्रकोप आदिको अवलोकन गर्दछन्। हरेक उपसमूहले अवलोकनको आधारमा कुनै समस्या भए पहिचान गरी समस्या समाधानको लागि सुझाव समेत राखी आफ्नो उपसमूहको प्रतिवेदन तयारी गर्दछन्।

- **सामूहिक छलफल तथा निचोड :**

हरेक उपसमूहले बाली अवलोकन पश्चात तयार गरेको प्रतिवेदन ठूलो समूहमा प्रस्तुत गरिन्छ र अन्य उपसमूहका सदस्यहरूले उक्त प्रस्तुतिमा आ-आफ्नो कृया-प्रतिकृया दिईन्छ। यसरी हरेक उपसमूहको प्रस्तुति सकिएपछि सामूहिक रूपमा समस्याको पहिचा गरी समाधानको उपायहरू खोज्नेकाम हुन्छ। समस्याको समाधान निकाल्ने काममा प्रहिक्ष/श्रोत व्यक्तिले विभिन्न बैकल्पिक उपाय प्रस्तुत गरी कृषक बाटै निचोड निकाल्न लगाउनु पर्दछ। यसो गर्दा निचोडको कार्यान्वयन गर्न सहभागीहरू अग्रसर हुन्छन्।

- **प्रशिक्षकबाट समूह परिचालन :**

समूहको कृयाता बढाउन सामूहिक भावनाको विकास हुने खालका शैक्षिक खेल खेलाउने तथा चुड्किला भन्ने गर्दा समूहका सदस्यहरूको घनिष्टता बढ्नुको साथै मनोरन्जन पनि हुन्छ।

- **विशेष कक्षा :**

गत बैठकमा तय गरे अनुसारको विषयमा प्रशिक्षक/श्रोत व्यक्तिले नै विशेष कक्षा संचालन गर्दछन्। यसरी विशेष कक्षा संचालन गर्दा दिगो माटो व्यवस्थापनका विविध पक्षहरू माटोको उर्वराशक्ति व्यवस्थापन, अम्लियपना र सुधार, शुद्ध बीउको आवश्यकता र महत्व, रसायनिक मलहरू र तिनमा पाईने खाद्यतत्व, सन्तुलित मलखादको प्रयोग, मुख्य मुख्य रोग किरा र नियन्त्रण, सिंचाईको आवश्यकता र मुख्य

मुख्य समय आदि जस्ता विषयहरु समेट्न सकिन्छ । यसरी विशेष कक्षा संचालन गर्दा विषयसं सम्बन्धित सिक्ने सामग्रीहरुको तयार गरी प्रयोग गर्दा सिक्ने/सिकाउने काम सजिलो हुन्छ ।

• **सिफारिशको कार्यान्वयन :**

सामूहिक छलफलबाट निचोड निकाले अनुसार के काम गर्नु पर्ने हो, तुरुन्तै गर्नु पर्ने काम भए सोही दिन गर्ने र पछि गर्न भए कुन दिन गर्ने हो सोही दिन तोकिए अनुसार गर्नु पर्दछ । यसरी सिफारिशको कार्यान्वयन गर्दा क्षेत्त्र तरिकाबाट मात्रै समूहको निर्णय अनुसार गरिन्छ र कृषक तरिकामा बाली प्रणाली तथा खाद्यतत्व व्यवस्थापनको अवस्था विश्लेषण गरी तयार गरिएको बाली पात्रो अनुसार परम्परागत तरिकाले नै गर्नु पर्दछ । तर एकिकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन १९९७ र कृषक तरिका दुवैको रेकर्ड राख्नु पर्दछ ।

• **अर्को बैठक तोक्ने तथा बैठक समापन :**

यसरी एउटा बैठकको समापन हुनु अघि सहभागी कृषकहरुलाई उक्त दिनको सहजकर्ता (अगुवा) ले धन्यवाद दिदै अर्को दिनको बैठक बस्ने मिति र विशेष कक्षाको विषय तोक्ने तथा उक्त दिनको लागि आवश्यक पर्ने सामग्रीको व्यवस्था गर्ने समेत व्यवस्था गर्नु पर्दछ । यसो गर्दा समूहमा जिम्मेवारीको भावना बढ्नुको साथै अर्को बैठक संचारु रुपले संचालन गर्न पनि सजिलो हुन्छ ।

**सिक्ने सामग्रीको तयारी र प्रयोग :**

**१) मतपेटिका परिक्षा :**

<b>प्रश्न :</b> तल दिइएको नमुना कुन मल हो ?		
<div style="border: 1px solid black; display: inline-block; padding: 2px 10px;">मलको नमुना</div>		

क	ख	ग
यूरिया	डि.ए.पी.	पोटास

एउटा सादा फाईलको आधा भागमा प्रश्न लेखिन्छ । उक्त प्रश्नको संगै (तल) प्रश्नसंग सम्बन्धित नमुना राखिन्छ । फाईलको तल पट्टिको आधा भाग काटेर ३ वटा खल्ली (पेटिका) तयार गरिएको हुन्छ र उक्त खल्ली (पेटिका) माथी बैकल्पिक उत्तरहरु लेखिन्छ । हरेक सहभागीहरुलाई एक एक वटा १०×१० को कार्डबोर्डको टुक्रा (मतपत्र) दिइन्छ र सहभागीहरुले उक्त टुक्रा (मतपत्र) लाई अफुले रोजेको पेटिमा खसालेर आफ्नो उत्तर छान्ने काम गर्दछन् । यस तरिकामा प्रश्नको साथमा सम्बन्धित नमुना, चित्र आदि राख्ने हुँदा यस किसिमको परिक्षा लेख पढ गर्न नसक्नेहरुको लागि पनि उपयोगी हुनुको साथै मनोरन्जन पनि हुन्छ ।

यसरी सहभागीहरुले मत खसाले जस्तै गरी आफ्नो अभिमत जाहेर गर्ने हुँदा यसलाई मतपेटिका परीक्षा भनिएको हो ।

२) कपडाको थैला/प्याल परेको प्लाष्टिक बट्टाबाट माटोको पानी धारण गर्ने क्षमताको जांच :

बलौटे माटो र चिम्टाईलो माटो, कम प्रांरिक पदार्थ भएको र बढी प्रांरिक पदार्थ भएको माटोको तुलना गर्न यो सामग्री/तरिका बढी उपयोगी हुन्छ ।

३) पि.एच.पेपर/कागज :

माटोको अम्लियपना र सुधारको बारे छलफल गर्दा यो तरिका/सामग्री उपयोगी हुन्छ । अम्लिय माटोमा कृषि चुन प्रयोग गर्दा पि.एच. बढ्छ भन्ने देखाउन पनि यो उपयोगी हुन्छ ।

४) नाईट्रेट स्ट्रिप :

यसको प्रयोगबाट माटोमा ल्द्व नाईट्रोजन कति छ भन्ने नाप्न सकिन्छ । खास गरी माटोमा नाईट्रोजन कति छ र बालीको लागि नाईट्रोजन तत्काल प्रयोग गर्न आवश्यक छ छैन भन्ने जान्न यो सामग्री उपयोगी हुन्छ । यसले ० देखि ५०० पि.पि.एम. नाईट्रेट देखाउँछ । यदी माटोमा ५० पि.पि.एम. भन्दा कम ल्द्व छ भने नाईट्रोजन कम भएको मानिन्छ । ५०-१०० पि.पि.एम. छ भने ठिकै (मध्यम) भएको मानिन्छ र १०० पि.पि.एम.भन्दा बढी भएमा बढी छ भन्ने मानिन्छ । यसको प्रयोग नाईट्रोजन मलको टपड्रेसि गर्न आवश्यक छ छैन भन्ने थाहा पाउन बढी उपयोगी हुन्छ ।

५) हाईड्रोजन परअक्साईड :

यो एक रसायन हो । यसले माटोमा जिवाणुको सकृयता नाप्न सकिन्छ । यदी माटोमा हाईड्रोजन परअक्साईड राख्दा बढी फिंज आयो भने त्यहां जिवाणुको सकृयता र प्रांरिक पदार्थ बढी भएको मानिन्छ । तसर्थ माटोमा प्रांरिक पदार्थ कम वा बढी कस्तो छ भन्ने थाहा पाउन यो सामग्री उपयोगी हुन्छ ।

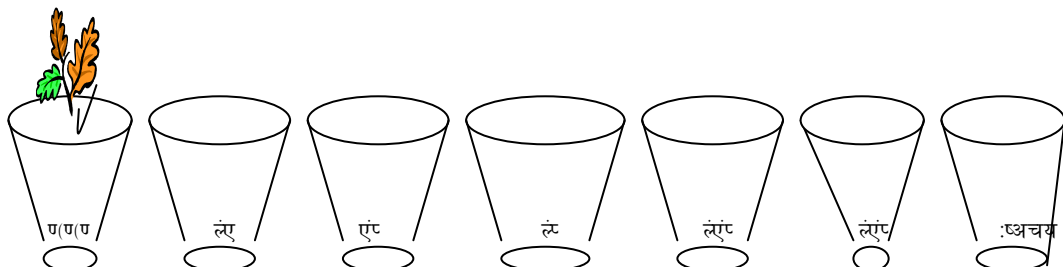
६) भू-क्षय नाप्ने बाकस :

यो एउटा आयताकार बाकस हो । यसमा माटो भरेर विभिन्न भुकाव (५°, १०°, ३०°, ६०° को भुकाव) मा छापो राख्दा र नराख्दा के कति माटो बगेर जान्छ भन्ने देखाउन यो बाकस/सामग्री बढी उपयोगी हुन्छ । मध्य पहाडी भागमा माटोको बिनास र उर्वराशक्ति घट्नुको प्रमुख कारण भू-क्षय नै हो र छापोले भू-क्षय रोकन मद्दत गर्दछ भन्ने बुझाउन यो अति उपयोगी सामग्री हो ।

७) रगीन चित्रहरु :

खास गरी विभिन्न खाद्यतत्वको कमी तथा रोग किराको क्षतिबारे जानकारी गराउन रगीन चित्रहरु बढी उपयोगी हुन्छ ।

८) गमलामा बिरुवा तयार गर्ने :





यसरी बिरुवामा विभिन्न मलखादको कस्तो प्रभाव पर्दछ भन्ने देखाउन माटो राखी विभिन्न परिक्षण गरेर देखाउन सकिन्छ । बिरुवामा सन्तुलित मलखादको आवश्यक पर्दछ भन्ने बुझाउन यो सामग्री धेरै उपयोगी हुन्छ ।

नोट : यो प्रयोग, कम मलिलो माटोमा गर्दा स्पष्ट फरक देख्न सकिन्छ तर मलिलो माटोमा स्पष्ट फरक नदेख्न सक्दछ ।

## ११. माटो व्यवस्थापन कार्यक्रम सम्बन्धी नर्मस

(नेपाल सरकार सचिवालय मिति २०६५/९/१ को निर्णय अनुसार स्वीकृत)

### ११.१ प्रदर्शन कार्यक्रम

क्र. सं.	कार्यक्रम	स्वीकृत नर्मस र खर्चको आधार
१.१	कम्पोस्ट मल तयार गर्ने प्रविधि प्रदर्शन	<ul style="list-style-type: none"> <li>- कम्पोस्ट खाडल (१.५ मी. ह १ मी. ह १ मी. को लागि ज्यामी २ जना</li> <li>- कृषि चुन ५ के.जी.</li> <li>- रासायनिक मल : युरिया ३ के.जी, डि.ए.पी. २ के.जी</li> <li>- प्लाष्टिक सीट : ३ व.मी. (२०० गेज)</li> <li>- साईनबोर्ड : २.५ फीट ह २ फीट</li> <li>- तयारी कम्पोस्ट मलको नमूना परीक्षण (२ नमूना)</li> </ul>
१.२	हरियो मल प्रदर्शन	<ul style="list-style-type: none"> <li>- पहाड १ रो, तराई १.५ कठ्ठा</li> <li>- हरियो मल बनाउने बालीको बीउ (ढैंचा, सनई, मुंग आदि) ३ के.जी.</li> <li>- रासायनिक मल नाईट्रोजन १ के.जी, फस्फोरस १ के.जी, पोटास १ के.जी.</li> <li>- साईनबोर्ड २.५ फीट ह २ फीट</li> <li>- माटो परीक्षण ४ नमूना (२ नमूना बाली अघि, २ बाली पछि)</li> </ul>
१.३	सूक्ष्मत्व प्रयोग प्रदर्शन	<ul style="list-style-type: none"> <li>- पहाड १ रो, तराई १.५ कठ्ठा</li> <li>- सूक्ष्म तत्व (जिंक सल्फेट, कपर सल्फेट, फेरस सल्फेट, सोडियम मोलिब्डेट आदि) बढिमा १.५ के.जी.</li> <li>- साईनबोर्ड २.५फीट ह २ फीट</li> <li>- माटो परीक्षण ४ नमूना (२ नमूना बाली अघि, २ बाली पछि)</li> </ul>
१.४	सूक्ष्म जैविक मल प्रदर्शन	<ul style="list-style-type: none"> <li>- पहाड १ रो, तराई १.५ कठ्ठा</li> <li>- कोसेबालीको बीउ २.५ के.जी.</li> <li>- सूक्ष्म जैविक मल (राइजोवियम आदि) २०० ग्राम</li> <li>- चिनि/गुडको चाक्सी बढिमा १ के.जी</li> <li>- साईनबोर्ड २.५फीट ह २ फीट</li> </ul>
१.५	गोठे मल मुत्र तयार गर्ने प्रविधि (भकारो सुधार) प्रदर्शन	<ul style="list-style-type: none"> <li>- मुत्र संकलनको लागि गोठ सुधार (इटा, ढुंगा, बालुवा, सिमेण्ट) रू. १५००।००</li> <li>- गोठेमल खाडल/थुप्रो माथी छाहारीको व्यवस्था ज्यामी ३ जवान</li> <li>- साईनबोर्ड २.५फीट ह २ फीट</li> </ul>
१.६	वायो ग्याँस स्लरीवाट कम्पोस्ट बनाउने प्रदर्शन (नयाँ)	<ul style="list-style-type: none"> <li>- कम्पोस्ट बनाउने खाडल १मि ह १मि ह १मि को २ वटा खाडल कृषकवाट रकम ब्यहोर्ने गरी तयार गर्न लगाउने</li> <li>- प्लाष्टिक सिट (छापको लागि) ६ व.मी (२०० गेज)</li> <li>- प्रांगारीक वस्तु संकलनको लागि ज्यामी २ जना</li> <li>- साईनबोर्ड २.५फीट ह २ फीट</li> </ul>
१.७	कृषि चुन प्रयोग प्रदर्शन	<ul style="list-style-type: none"> <li>- पहाड १ रो, तराई १.५ कठ्ठा</li> <li>- कृषि चुन बढिमा ३०० के.जी.</li> <li>- साईनबोर्ड २.५फीट ह २ फीट (पहाड १ रो , तराई १.५ कठ्ठा)</li> </ul>
१.८	भर्मिकम्पोस्ट प्रदर्शन (नयाँ)	<ul style="list-style-type: none"> <li>- प्लाष्टिक भाडो (स्पुन, जाली लगायतका सामग्री रू .१२५०।-</li> <li>- गड्यौला उन्नजातको रू. २५०।-</li> </ul>

परिमाणमा आधारित पेश भएका नर्मसको खर्चको आधार स्वीकृत स्थानिय (जिल्ला) दररेट अनुसार हुने ।

### ११.२ माटो परिक्षण शिविर सञ्चालन

क्र.सं.	कार्यक्रम	स्वीकृत नर्मस र खर्चको आधार
२	माटो परिक्षण शिविर सञ्चालन - माटो परीक्षण शिविर सञ्चालन २ दिन - पहिलो दिन माटो परीक्षण (१०० नमूना) - दोस्रो दिन माटो व्यवस्थापन तालिम/ अन्तरकृया	-चियापान, ब्यानर, स्टेसनरी व्यवस्थापन आदिको लागि जिल्ला कृषि विकास कार्यालयले खर्च व्यवस्था गर्ने रु.१५००।०० १०० वटा माटोका नमूना परीक्षणका लागि आवश्यक रिएजेन्ट खरिद रु. ६६००।०० इन्धन आदिका लागि रु.५०००.००

### ११.३ एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला सञ्चालन

क्र.सं.	कार्यक्रम	कृयाकलापहरू	स्वीकृत नर्मस
३.१	एकबाली पद्धति		
	अन्तरक्रिया गोष्ठी	पहिलो पटक अन्तरक्रिया गोष्ठी दुई जना प्रशिक्षक समेत गरी जम्मा ४० जनामा नवढाई चियापानको लागि रु ३०।-का दरले	१२००
		प्रशिक्षक भत्ता दुई जनालाई रु.३०० प्रति व्यक्तीका दरले	६००
		दोश्रो पटक अन्तरक्रिया गोष्ठी तथा समूह गठन गर्दा कृषक र सहभागी समेत गरी ३० जनालाई चियापान रु ३० का दरले	९००
		प्रशिक्षक भत्ता दुई जनालाई रु.३०० का दरले	६००
	स्थलगत पाठशाला सञ्चालनार्थ शैक्षिक सामग्री खरिद तथा व्यवस्थापन	उल्लेखित विषयमा पाठशाला सञ्चालनको लागि चाहिने रजिष्टर, स्केल, डटपेन, सिसाकलम, मार्करपेन, चार्ट पेपर, मल वीउ आदि र तालिम सञ्चालन सामग्री प्लाईउड बोर्ड, रगिन कलम २५, ब्राउन पेपर १६० वटा, गमला ६वटा,वाँस ठुलो ६ वटा, पोलिथिन ब्याग आधा के.जि, रवर ब्याण्ड, कपडा आदिको लागि	६३५०
		नोटकपी तथा स्टेशनरी २५ सहभागीलाई रु३०का दरले १ पटकको लागि	७५०
		कृषक आवश्यकता पहिचान गोष्ठी सञ्चालन गर्न ५ पटकको लागि दुई जनालाई रु ३००का दरले	३०००
		माटो विश्लेषण सामग्री खरिद	४३००
		माटो र मलखाद विश्लेषण रु ३०००का दरले एक पटक	३०००
		सावारी साधन रु.२०० का दरले ५पटक	१०००
		खाजा खर्च २७ जवान ५ पटक रु ३०का दरले	४०५०
		आमन्त्रित जनप्रतिनिधि, जिल्ला स्तरीय कार्यालय प्रमुख तथा अन्य सहभागी कृषकहरू गरी जम्मा १०० जनालाई रु ३० का दरले चियापान खर्च वापत	३०००
		प्रथम, द्वितीय र तृतीय हुने कृषक समूहलाई पुरस्कार रकम क्रमशः रु५००, रु३०० र रु२०० प्रति व्यक्तिका दरले	१०००
		कृषक दिवस सञ्चालन (सूचना प्रवाह, ब्यानर, चियापान, मसलन्द, फोटो धुलाई आदिको लागि)	२०००
		एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशालाको प्राविधिक प्रतिवेदन तयार (३ प्रति)	५००
		<b>कुल जम्मा रकम रु</b>	<b>३२२५०</b>
३.२	दुई बाली पद्धति		
	अन्तरक्रिया गोष्ठी	पहिलो पटक अन्तरक्रिया गोष्ठी दुई जना प्रशिक्षक समेत गरी जम्मा ४० जनामा नवढाई चियापानको लागि रु ३०।-का दरले	१२००
		प्रशिक्षक भत्ता दुई जनालाई रु.३०० प्रति व्यक्तीका दरले	६००
		दोश्रो पटक अन्तरक्रिया गोष्ठी तथा समूह गठन गर्दा कृषक र सहभागी समेत गरी ३० जनालाई चियापाल रु ३०का दरले	९००
		प्रशिक्षक भत्ता दुई जनालाई रु.३०० का दरले	६००

क्र.सं.	कार्यक्रम	कृयाकलापहरू	स्विकृत नर्मस
	शैक्षिक सामग्री खरिद तथा व्यवस्थापन खर्च	उल्लेखित विषयमा पाठशाला सञ्चालनको लागि चाहिने रजिष्टर, स्केल, डटपेन, सिसाकलम, मार्करपेन, चार्ट पेपर, मल वीड आदि र तालिम सञ्चालन सामग्री प्लाईउड बोर्ड, रंगिन कलम २५, ब्राउन पेपर १६० वटा, गमला ६ वटा, बाँस ठुलो ६ वटा, पोलिथिन ब्याग आधा के.जि, रवर ब्याण्ड, कपडा आदिको लागि	६३५०
		नोटकपी तथा स्टेशनरी २५ सहभागीलाई रु३०का दरले २ पटकको लागि	१५००
		कृषक आवश्यकता पहिचान गोष्ठी सञ्चालन गर्न १० पटकको लागि दुई जनालाई रु ३००का दरले	६०००
		माटो विश्लेषण सामग्री खरिद	४३००
		खाजा खर्च २५ जना कृषक र २जना प्रशिक्षक समेत गरी २७जनालाई रु ३० का दरले १० पटक	८१००
		सवारी साधन रु २००का दरले १० पटक	२०००
		माटो र मलखाद विश्लेषण ३००० का दरले २ पटक	६०००
		आमन्त्रित जनप्रतिनिधि, जिल्ला स्तरीय कार्यालय प्रमुख तथा अन्य सहभागी कृषकहरू गरी जम्मा १०० जनालाई रु ३० का दरले चियापान खर्च वापत	३०००
		प्रथम,द्वितीय र तृतीय हुने कृषक समूहलाई पुरस्कार रकम क्रमशः रु५००, रु३०० र रु२०० प्रति व्यक्तिका दरले	१०००
		कृषक दिवस सञ्चालन (सूचना प्रवाह, ब्यानर, चियापान, मसलन्द, फोटो धुलाई आदिको लागि)	२०००
		एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशालाको प्राविधिक प्रतिवेदन तयार (३ प्रति)	५००
		जम्मा रु	४४०५०
३.३	तिन बाली पद्धति	दुई बाली पद्धती बमोजिमको खर्च	४४०५०
	तिन बाली चक्र पद्धती हुने ठाउँमा पाठशाला सञ्चालन गर्दा ४ देखि ५वटा कक्षा थप सञ्चालन गर्नु पर्ने हुन्छ र त्यसको लागि निम्न बमोजिम थप रकम समावोस गर्नु पर्ने हुन्छ। बाली चक्रको आधारमा यो कक्षा थप गरिन्छ। जहा थप ४ कक्षाको रकम बमोजिम समावेश गरिएको छ।		
	थप कार्यक्रममा लाग्ने रकम	खाजा खर्च २५ जना कृषक र २ प्रशिक्षक समेत २७ जनालाई रु. ३० का दरले ४ पटक	३२४०
		प्रशिक्षक भत्ता २ जनालाई रु३००प्रति व्यक्तिका दरले ४ पटकको लागि	२४००
		माटो र मलखाद विश्लेषण रु३०००का दरले १ पटकको	३०००
		सवारी साधन रु२००का दरले ४ पटक	८००
		जम्मा रु	५३४९०
४	अध्ययन कार्यक्रम		
४.१	विरूवाको खाद्यतत्व समस्या अध्ययन	प्रश्नावली छपाई	५०००
		गणकलाई पारिश्रमिक	६७५०
		गणको तालिम व्यवस्थापन	५००
		डाटा प्रोसेसिङ्ग	२७५०
		माटोको नमूना संकलन र ढुवानी रु ४० प्रति नमूनाका दरले	२०००
		माटोको नमूना विश्लेषण (५० नमूना) (पी.एच., टे, प्रा.प., ना, फो, पो, मो, जि, आ, क, म्या आदि)	१४१५०
		प्रतिवेदन छपाई	१५०००
		जम्मा	४६१५०

#### ११.४ विरूवाको खाद्यतत्व समस्या अध्ययन

विरूवाहरूको विकाश र वृद्धिका लागि माटो वाट उपलब्ध हुने विभिन्न खाद्य तत्वहरूको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ। विरूवाले ति तत्वहरू प्राप्त गर्ने मुख्य स्रोतहरूमा माटो, प्रांगारीक पदार्थ र रासायनिक मल पर्दछन्। यस अध्ययनले मुख्यतः माटोमा भएको खाद्यतत्व सम्बन्धी समस्याहरूको अध्ययन, गुणस्तरीय कम्पोष्ट मल बनाउन विभिन्न उपलब्ध प्रांगारीक स्रोतको अध्ययन परीक्षण तथा विभिन्न प्रांगारीक मलमा भएका खाद्य तत्व जाँच तथा त्यसको प्रभावकारिता वारे अध्ययन गरी माटोको उर्वरा शक्ति लाई दिगो रूपमा व्यवस्थापन गर्ने रहेको छ।

#### उद्देश्य :

माटोमा रहेको विरूवाको खाद्य तत्व सम्बन्धी समस्या र तिनका निराकरण तथा मलखाद व्यवस्थापनमा प्रांगारीक स्रोतको प्रवर्द्धन गरी माटोको उर्वरा शक्ति व्यवस्थापन, विरूवाको विकास र वृद्धिमा सुधार ल्याई कृषि उत्पादकत्वमा सुधार ल्याउने।

#### कार्यविधि :

- माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय मातहतका प्रयोगशालाहरूले विरूवाको खाद्यतत्व समस्या अध्ययन गर्ने।
- स्थान विशेष वा पकेट क्षेत्रको वाली नालीको स्थितीबारेमा कृषकहरूसंग प्रश्नावली मार्फतका साथै फिल्ड भ्रमण/अवलोकन गरी सूचना संकलन गर्ने।
- उक्त क्षेत्रमा माटो तथा बोट विरूवाको नमूना (कम्तीमा ५० नमूना हुनुपर्ने आवश्यकता अनुसार नमूना थप गर्न सकिने) संकलन गर्ने र प्रयोगशालामा परीक्षण गर्ने तथा आवश्यक परेमा फिल्ड परीक्षण गर्ने।
- डाटा प्रोसेसिङ गर्ने, समस्याको विस्तृत विश्लेषण गर्ने, समाधान सहितको प्रतिवेदन तयार गर्ने।

#### ११.५ माटो तथा रासायनिक मलको प्रयोगशाला विश्लेषण दर

सि. नं.	विवरण	यथार्थ परीक्षण खर्च	नयाँ परिमार्जीत दर		
			कृषक तथा सरकारी कार्यालय (७५% अनुदान)	विद्यार्थी/विश्व विद्यालय (५०% अनुदान)	गैर सरकारी सस्था
१.	माटो विश्लेषण				
	प्राङ्गारिक पदार्थ विश्लेषण	८०।-	२०।-	४०।-	८०।-
	माटोको पि.एच.विश्लेषण	८।-	२।-	४।-	८।-
	टेक्स्चर विश्लेषण	१२।-	३।-	६।-	१२।-
	नाइट्रोजन विश्लेषण	५६।-	१४।-	२८।-	५६।-
	विरूवाले प्राप्त गर्ने फोस्फरस विश्लेषण	६०।-	१५।-	३०।-	६०।-
	विरूवाले प्राप्त गर्ने पोट्यासियम विश्लेषण	५६।-	१४।-	२८।-	५६।-
	शुष्मतत्व विश्लेषण : मोलिब्डेनम	२५२।-	६३।-	१२६।-	२५२।-
	जिन्क, आइरन, कपर, म्याङ्गनिज	१५२।-	३८।-	७६।-	१५२।-

सि. नं.	विवरण	यथार्थ परीक्षण खर्च	नयाँ परिमार्जित दर		
			कृषक तथा सरकारी कार्यालय (७५% अनुदान)	विद्यार्थी/विश्व विद्यालय (५०% अनुदान)	गैर सरकारी सस्था
२.	रासायनिक मल विश्लेषण				
	कुल नाइट्रोजन विश्लेषण	१५२१-	३८१-	७६१-	१५२१-
	नाइट्रेट नाइट्रोजन विश्लेषण	२००१-	५०१-	१००१-	२००१-
	एमोनिकल नाइट्रोजन विश्लेषण	१००१-	२५१-	५०१-	१००१-
	कुल फोस्फोरस विश्लेषण	३००१-	७५१-	१५०१-	३००१-
३.	फ्रयाक्सनल फोस्फोरस				
	पानीमा घुलनशील, साइट्रीक एसिडमा घुलनशील, साइट्रीक एसिड अघुलनशील फस्फोरस विश्लेषण	९००१-	२२५१-	४५०१-	९००१-
	पोटास ९००० तरिका	५००१-	१२५१-	२५०१-	५००१-
	पोटास (फ्लेम फोटोमिटर तरिका)	२५२१-	६३१-	१२६१-	२५२१-

- कृषक तथा सरकारी कार्यालय भन्नाले कृषक आफैले वा जिल्ला कृषि विकास कार्यालय/ कृषि विभाग अन्तरतका फार्म केन्द्रहरू वा अन्य सरकारी कार्यालय वा सरकारी स्वामित्वमा रहेका संस्थानहरू
- विद्यार्थी वा विश्वविद्यालय भन्नाले विद्यार्थी वा विश्वविद्यालयको अध्ययन कार्यकालागि परीक्षण गर्नुपर्ने विद्यार्थीले सम्बन्धित अध्ययन केन्द्र वा विभागको सिफारिश पत्र पेश गर्नु पर्ने छ ।
- गैर सरकारी सस्था भन्नाले सरकारी स्वामित्वमा नरहेका अन्य स्वतन्त्र संघ सस्थाहरू ।

#### ११.६ अभियानमुलक भकारी सुधार कार्यक्रम संचालन कार्यविधि

##### पृष्ठभूमी:

नेपाल भौगोलिक रुपमा विकट पहाडी मूलुक भएको र कृषि प्रधान मुलुक भएको परिप्रेक्ष्यमा माटोको उर्वरा शक्ति कायम गरि दिगो कृषि विकास गरि खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर गर्ने कार्य चुनौतिपूर्ण रहेको छ । यस चुनौतिको सामना गर्न बिरुवालाई आवश्यक खाद्यतत्व प्रयाप्त मात्रामा पुर्‍याउनु पर्ने हुन जान्छ । बिरुवालाई आवश्यक खाद्यतत्व पुर्ति गर्न प्रागांरिक र रसायनिक श्रोत भएको र वर्षेनी कृषकहरु रसायनिक मल समयमा उपलब्ध नहुनु, त्यसमा पनि पहाडी जिल्लाहरुमा रसायनिक मल ढुवानीमा समस्या पर्नुका साथै महंगो पर्ने भएकोले मध्य पहाडि जिल्लाहरुमा अभियानमुलक भकारी सुधार कार्यक्रम संचालन गरि प्रागांरिक मलको गुणस्तर विकास गर्न अति आवश्यक परेकोले यो कार्यविधि प्रस्ताव गरिएको छ ।

##### उद्देश्य:

- रसायनिक मलको आपुर्ति कम गरि प्रागांरिक उत्पादनलाई जोड दिने ।

- कृषि उत्पादन लागत घटाउने ।
- दिगो कृषि विकास गरि खाद्य सुरक्षामा योगदान पुऱ्याउने ।

### कार्यक्रम संचालन हुने जिल्लाहरु :

सि.नं	संचालन गरिने जिल्ला	लक्षित संख्या	जिम्मेवार निकाय	कैफियत
१	काठमाण्डौ	१००	मा.व्य.नि. हरिहरभवन, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	मध्यमान्वल विकास क्षेत्रका ९ जिल्लामा १५०० भकारो सुधार गरिने
२	भक्तपुर	१००	मा.व्य.नि. हरिहरभवन, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
३	ललितपुर	१००	मा.व्य.नि. हरिहरभवन, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
४	काभ्रे	२००	मा.व्य.नि. हरिहरभवन, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
५	रामेछाप	२००	क्षे.मा.प.प्र. हेटौँडा, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
६	सिन्धुली	२००	क्षे.मा.प.प्र. हेटौँडा, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
७	नुवाकोट	२००	क्षे.मा.प.प्र. हेटौँडा, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
८	धादिङ	२००	क्षे.मा.प.प्र. हेटौँडा, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
९	मकवानपुर	२००	क्षे.मा.प.प्र. हेटौँडा, जि.कृ.वि.का, कृषि बन तथा बा. समिति	
१०	पाँचथर	२००	मा.प.प्र., सुरुङ्गा, जि.कृ.वि.का, कृषि बन तथा बा. समिति	पुर्बान्वल विकास क्षेत्रका ६ जिल्लामा १२०० भकारो सुधार गरिने
११	ईलाम	२००	मा.प.प्र., सुरुङ्गा, जि.कृ.वि.का, कृषि बन तथा बा. समिति	
१२	ओखलढुगां	२००	क्षे.मा.प.प्र.,भुम्का, जि.कृ.वि.का, कृषि बन तथा बा. समिति	
१३	खोटाङ	२००	क्षे.मा.प.प्र.,भुम्का, जि.कृ.वि.का, कृषि बन तथा बा. समिति	
१४	भोजपुर	२००	क्षे.मा.प.प्र.,भुम्का, जि.कृ.वि.का, कृषि बन तथा बा. समिति	
१५	धनकुटा	२००	क्षे.मा.प.प्र.,भुम्का, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
१६	तेह्रथुम	२००	क्षे.मा.प.प्र.,भुम्का, जि.कृ.वि.का,	

सि.नं	संचालन गरिने जिल्ला	लक्षित संख्या	जिम्बेवार निकाय	कैफियत
			कृ. व. बा. समिति	
१७	उदयपुर	२००	क्षे.मा.प.प्र., भुम्का, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
१८	पर्वत	२००	क्षे.मा.प.प्र., पोखरा, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
१९	बाग्लुङ	२००	क्षे.मा.प.प्र., पोखरा, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
२०	कास्की	२००	क्षे.मा.प.प्र., पोखरा, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
२१	तनहुँ	२००	क्षे.मा.प.प्र., पोखरा, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
२२	स्याङ्जा	२००	क्षे.मा.प.प्र., पोखरा, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
२३	पाल्पा	२००	क्षे.मा.प.प्र., पोखरा, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
२४	म्याग्दी	२००	क्षे.मा.प.प्र., पोखरा, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
२५	गोरखा	१००	क्षे.मा.प.प्र., पोखरा, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
२६	लमजुङ	२००	क्षे.मा.प.प्र., पोखरा, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
२७	अर्घाखाँची	२००	क्षे.मा.प.प्र., पोखरा, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
२८	गुल्मी	२००	क्षे.मा.प.प्र., पोखरा, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
२९	सुर्खेत	२००	क्षे.मा.प.प्र., नेपालगन्ज, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
३०	दैलेख	२००	क्षे.मा.प.प्र., नेपालगन्ज, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
३१	जाजरकोट	२००	क्षे.मा.प.प्र., नेपालगन्ज, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
३२	रुकुम	२००	क्षे.मा.प.प्र., नेपालगन्ज, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
३३	रोल्पा	२००	क्षे.मा.प.प्र., नेपालगन्ज, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
३४	सल्यान	२००	क्षे.मा.प.प्र., नेपालगन्ज, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
३५	प्यूठान	२००	क्षे.मा.प.प्र., नेपालगन्ज,	

पश्चिमान्चल  
विकासक्षेत्रका ११  
जिल्लामा २१००  
भकारो सुधार  
गरिने

मध्यपश्चिमान्चल  
विकासक्षेत्रका ८  
जिल्लामा १५००  
भकारो सुधार  
गरिने



सि.नं	संचालन गरिने जिल्ला	लक्षित संख्या	जिम्बेवार निकाय	कैफियत
			जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
३६	कालिकोट	१००	क्षे.मा.प.प्र., नेपालगन्ज, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
३७	अछाम	२००	क्षे.मा.प.प्र. सुन्दरपुर, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	सुदुरपश्चिमान्चल विकास क्षेत्रका ४ जिल्लामा ८०० भकारो सुधार गरिने
३८	डोटी	२००	क्षे.मा.प.प्र. सुन्दरपुर, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
३९	डडेल्धुरा	२००	क्षे.मा.प.प्र. सुन्दरपुर, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	
४०	बैतडी	२००	क्षे.मा.प.प्र. सुन्दरपुर, जि.कृ.वि.का, कृ. व. बा. समिति	

संचालन गरिने संख्या तथा कृषक छनौट :

उल्लेखित मध्य पहाडका ४० जिल्ला मध्ये काठमाण्डौ, भक्तपुर, ललितपुर, गोरखा र कालिकोट जिल्लामा प्रति जिल्ला १०० वटा र बाँकि जिल्लाहरुमा २०० वटाका दरले गरि कुल ७५०० वटा भकारो सुधार कार्यक्रम **Cluster** को रुपमा संचालन गरिने छ । **Cluster area** को छनौट निक्षेपणको अवधारणा अनुरूप गा.वि.स. तथा जि.वि.स. को लगानि बाट भकारो सुधार कार्यक्रम संचालनमा प्रतिबद्धता गर्ने गा.वि.स लाई प्राथमिकता दिई, कार्यक्रम संचालन गर्न पशुपालनका पकेट क्षेत्र लाई लक्षित गरि जिल्ला कृषि विकास कार्यालय बाट गरिने छ । **Cluster area** को छनौट पश्चात उक्त क्षेत्र भित्रका कृषक हरु मध्येबाट भकारो सुधार कार्यक्रम संचालन गर्न चाहने कृषक हरुको स्थानिय स्तरमा गठित कृषि वन बातावरण समिति .( AFEC) मार्फत छनौट गरि जिल्ला कृषि विकास कार्यालयले सोको जानकारी सम्बन्धित क्षेत्रिय माटो परिक्षण प्रयोगशाला तथा माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय लाई गर्ने छ । **Cluster area** मा कार्यक्रम संचालन गर्न चाहने कृषकको संख्या लक्ष्य भन्दा बढि भएको खण्डमा गोला प्रथा विधि अपनाइने र कृषकको संख्या लक्ष्य भन्दा कम भएको खण्डमा दुई वटा सम्म **Cluster** मिलाई कार्यक्रम संचालन गरिने छ ।

### कार्यक्रम संचालन तथा बजेट खर्च व्यवस्था :

- अनुदान प्रवाह अगाडि सम्बन्धित जिल्ला कृषि विकास कार्यालयको भकारी सुधार कार्यक्रम हेर्ने अधिकृत एक जना तथा प्रा.स./ना.प्रा.स. एक जना गरी जम्मा दुई जना प्राविधिकलाई माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयबाट केन्द्रिय तहमा भकारी सुधार तथा गोठेमल व्यवस्थापन तालिम प्रदान गरिने छ । उक्त तालिमको सम्पूर्ण खर्च माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयबाट व्यहोरिने र तालीमका लागि प्रति भकारी सुधारको रु २०० का दरले खर्च व्यवस्थापन गरिने छ ।
- प्राविधिकलाई केन्द्रिय तहमा दिइने तालिम पश्चात सम्बन्धित क्षेत्रिय माटो परिक्षण प्रयोगशाला तथा जिल्ला कृषि विकास कार्यालयका प्राविधिक बाट छनौट भएका कृषक हरुलाई २५ जनाको समूहका दरमा विभाजन गरी सेवा केन्द्र स्तरिय भकारी सुधार तथा गोठेमल व्यवस्थापन तालिम प्रदान गरिने छ । यस तालिम कार्यक्रममा स्थानिय स्तरमा कार्यरत डकर्मि हरुलाई समेत सहभागि गराईने छ । उक्त तालिमको सम्पूर्ण खर्च क्षेत्रिय माटो परिक्षण प्रयोगशाला बाट व्यहोरिने र तालीमका लागि प्रति भकारी सुधारको रु २०० का दरले खर्च व्यवस्थापन गरिने छ ।
- प्रति भकारी सुधार रु ५२०० अनुदान रकम भकारी सुधार कार्य सम्पन्न भएर सम्बन्धित प्राविधिकले सो को गुणस्तर निरिक्षण गरि सिफारिस पश्चात जिल्ला कृषि विकास कार्यालय तथा कृषि बन बातावरण समिति .( AFEC) मार्फत सम्बन्धित क्षेत्रिय माटो परिक्षण प्रयोगशालाबाट कृषकलाई उपलब्ध गराईने छ । भकारी सुधार गर्दा कम्तिमा पनि ३ वटा पशुका लागि भुँइ बाट गहुँत नचुहिने गरी पक्क गरिनु पर्ने, गहुँत संकलन ट्यांकिको व्यवस्था हुनु पर्ने र भकारी लाई घाम पानी बाट जोगाउनका लागि छानोको व्यवस्था गरिनु पर्ने लाई आधार मानिने छ ।
- कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि केन्द्रिय स्तरबाट माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयले, क्षेत्रिय स्तरबाट सम्बन्धित क्षेत्रिय माटो परिक्षण प्रयोगशालाले र स्थानिय स्तरमा जिल्ला कृषि विकास कार्यालय तथा सेवा केन्द्र बाट अनुगमन गर्ने व्यवस्था गरिने छ । केन्द्रिय स्तरबाट गरिने अनुगमनका लागि प्रति भकारी सुधारको रु २०० का दरले र क्षेत्रिय तथा स्थानिय स्तरबाट गरिने अनुगमनका लागि प्रति भकारी सुधारको रु २०० का दरले खर्च व्यवस्थापन गरिने छ ।

- कार्यक्रमको प्रभावकारी संचालनका लागि क्षेत्रिय माटो परिक्षण प्रयोगशालालाई प्रति भकारी सुधारको रु ५० का दरले कार्यक्रम संचालन खर्च र जिल्ला कृषि विकास कार्यालय अन्तर्गत सम्बन्धित सेवा केन्द्रको कार्यक्रम संचालनमा जिम्मेवार प्रा.स./ना.प्रा.स. एक जना लाई प्रोत्साहन स्वरुप प्रति भकारी सुधारको रु ५० का दरले खर्च उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिने छ ।

#### ११.७ प्रांगारिक मल प्रभावकारिता अध्ययन परिक्षण

Crop : Wheat

Variety: Gautam

Plot size: 4×2.5 sq m

Application rate 10 Kg/10 sq m plot

Replications: 3

Treatments: 4

T1: Normal moisture vermi-compost

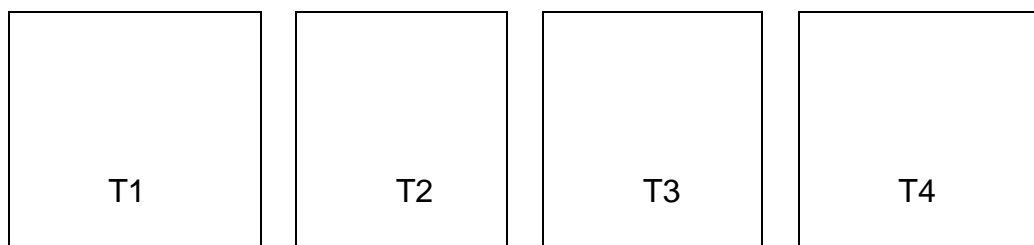
T2: 30% moisture vermi-compost

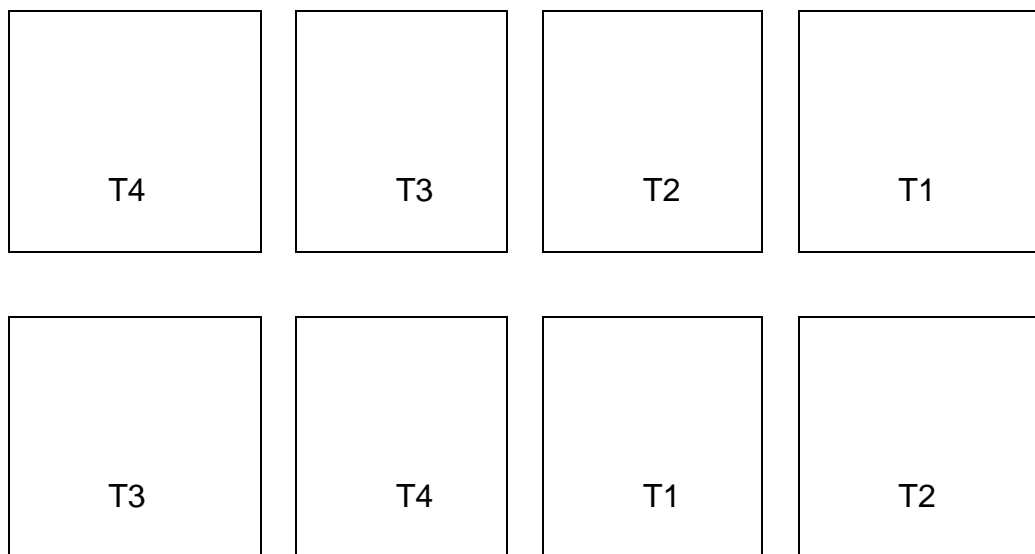
T3: Ordinary compost

T4: Control

Records to be taken :

1. Grain yield (After harvest) 4 treatments
2. Bio-mass yield (After harvest) 4 treatments
3. Leaf N, P, K content (Before harvest) 4 treatments
4. Soil N, P, K, pH, OM (Before trial) 4 sample
5. Soil N, P, K, pH, OM (After trial) 4 sample
6. Moisture content of the organic fertilizer at the time of application.





### Expenditure Norms:

जग्गा भाडा	रु. १०००
सामाग्री	रु. २००० ( मल, बिउ, अन्य....)
श्रमिक ज्याला	रु. ९००० ( ३० जना × रु. ३००)
नमूना विश्लेषण	रु १२००० ( २४ नमूना × रु. ५००)
प्रतिवेदन	रु ६०००
जम्मा	रु ३००००

#### ११.८ भिरालो जमीनमा गरिने खेती प्रविधि - SALT

साधारणतया भिरालो जमीनमा भू-संरक्षण हुने गरि माटोको उर्वराशक्ति बढाउने खालको उपयुक्त तरिकाहरू अपनाएर खेती गरिने प्रविधिलाई भिरालो जमीनमा गरिने खेती प्रविधि अथवा क्षेत् ९क्षयउपलवन्नचषअगतिगचर्बाविलम त्मअजलययिनथ० भनिन्छ ।

यो प्रविधि विशेष गरेर मुख्य खाद्यान्न बालीको उत्पादनमा केन्द्रित छ । यो एउटा साधारण कम खर्चिलो र महत्वपूर्ण कृषि वन प्रविधि नै हो । यस प्रविधिमा कृषकसंग भएको जमीनको ७५ प्रतिशत जग्गामा मुख्य खाद्यान्न बाली र २५ प्रतिशत जग्गामा नगदेबाली वा घाँस वा फलफूल उत्पादन गरिन्छ । यस अनुसार परम्परागत खेती प्रणालीको तुलनामा मुख्य खाद्यान्न बालीको उत्पादन वृद्धि हुने र वढि भू-क्षय हुनवाट कम गराउने विशेषताहरू छन् ।

**आ.ब. २०६८/६९ मा माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयमा जाँच भएका माटोको विश्लेषण नतिजा**

क्र.स.	नाम	जिल्ला	गा.वि.स.	पी. एच.	नाइट्रोजन	फस्फोरस	पोटास
१	तिर्थ बहादुर तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	६.५	कम	मध्यम	कम
२	तिर्थ बहादुर तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	७	कम	अधिक	कम
३	तिर्थ बहादुर तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	६.८	कम	अधिक	कम
४	लाल बहादुर तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	६.७	कम	मध्यम	कम
५	साङ्गे सेर्पा	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	७	कम	अधिक	कम
६	साङ्गे सेर्पा	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	७.५	मध्यम	अधिक	कम
७	ज्ञानी लामा	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	७	कम	अधिक	अधिक
८	अर्जुन श्रेष्ठ	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	६.८	कम	कम	कम
९	अर्जुन श्रेष्ठ	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	६.५	कम	कम	कम
१०	माइली तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	६.४	मध्यम	मध्यम	कम
११	फुलमाया तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	६.६	मध्यम	कम	कम
१२	नानीमाया वाइवा	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	५.३	मध्यम	मध्यम	कम
१३	विष्णुमाया तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	५.४	अधिक	मध्यम	कम
१४	सुनिल तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	६	मध्यम	मध्यम	कम
१५	माया तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	६.१	कम	कम	कम
१६	नारायण श्रेष्ठ	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	६.३	कम	अधिक	कम
१७	नारायण श्रेष्ठ	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	६	कम	मध्यम	कम
१८	नारायण श्रेष्ठ	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	५.७	कम	मध्यम	कम
१९	माइली तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	५	कम	कम	कम
२०	विनु तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	५.१	कम	मध्यम	कम
२१	स्वस्तिका तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	४.९	कम	मध्यम	कम
२२	सुनिता तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	५.४	मध्यम	मध्यम	कम
२३	दावा ग्याल्मो तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	७.४	कम	अधिक	कम
२४	दावा ग्याल्मो तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	७.१	कम	अधिक	कम
२५	दावा ग्याल्मो तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	६.८	कम	अधिक	अधिक
२६	सुनिता तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	६.४	कम	मध्यम	मध्यम
२७	अमृता तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	६.५	मध्यम	कम	मध्यम
२८	सविना तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	६.२	कम	मध्यम	कम
२९	राधा गुरुङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	५.८	कम	कम	कम
३०	सिता तामाङ्ग	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	७	कम	मध्यम	मध्यम
३१	मिङ्गमार शेर्पा	काठमाडौं	सुन्दरीजल-६, मुलखर्क	६.५	कम	मध्यम	कम
३२	राजेश चौधरी	चितवन	भण्डारा-४	६.२	अधिक	मध्यम	अधिक
३३	बुद्धीराम चौधरी	चितवन	भण्डारा-७	६	मध्यम	मध्यम	मध्यम

क्र.स.	नाम	जिल्ला	गा.वि.स.	पी. एच.	नाइट्रोजन	फस्फोरस	पोटास
३४	सुदीप चौधरी	चितवन	भण्डारा-७	६.९	मध्यम	मध्यम	मध्यम
३५	सुकराम चौधरी	चितवन	भण्डारा-७	६	कम	कम	मध्यम
३६	रोमन चौधरी	चितवन	भण्डारा-७	६	कम	मध्यम	अधिक
३७	मदन उप्रेती	चितवन	भण्डारा-७	६.१	कम	मध्यम	कम
३८	रामसिंह चौधरी	चितवन	भण्डारा-७	६.३	कम	मध्यम	कम
३९	देवी कडेल	चितवन	भण्डारा-७	४.५	मध्यम	कम	मध्यम
४०	जगनाथ चौधरी	चितवन	भण्डारा-४	५.४	कम	कम	मध्यम
४१	बस्ने हठन चौधरी	चितवन	भण्डारा-४	५.७	कम	मध्यम	अधिक
४२	देवी कडेल	चितवन	भण्डारा-७	४.६	कम	मध्यम	मध्यम
४३	राजेश चौधरी	चितवन	भण्डारा-४	५.४	कम	कम	कम
४४	काली चौधरी	चितवन	भण्डारा-४	५.९	कम	मध्यम	मध्यम
४५	ठाकुर पाण्डे	चितवन	भण्डारा-४	६.३	कम	मध्यम	मध्यम
४६	पण्डित चौधरी	चितवन	भण्डारा-४	६.६	कम	कम	कम
४७	जगनाथ दुलाकाटी	चितवन	खैरेनी-७	६.५	कम	मध्यम	अधिक
४८	अर्जुन सुयाँल	चितवन	चैनपुर-३	५.२	कम	कम	अधिक
४९	दण्डराज सुयाँल	चितवन	चैनपुर-३	४.५	मध्यम	कम	अधिक
५०	देवी कडेल	चितवन	भण्डारा-७	४.२	कम	कम	कम
५१	राज न्यौपाने	चितवन	चैनपुर-३	४.९	कम	कम	मध्यम
५२	धनवीर चौधरी	चितवन	भण्डारा-७	५.३	कम	कम	मध्यम
५३	हरि नारायण चौधरी	चितवन	भण्डारा-७	५.७	कम	कम	कम
५४	देवी कडेल	चितवन	भण्डारा-७	४.५	कम	कम	कम
५५	दिउरी चौधरी	चितवन	भण्डारा-७	५.४	कम	कम	मध्यम
५६	रमेश शिवाकोटी	चितवन	खैरेनी-१	३.९	मध्यम	कम	कम
५७	रमेश शिवाकोटी	चितवन	खैरेनी-१	४	मध्यम	कम	मध्यम
५८	तुलजित गर्दजा	चितवन	खैरेनी-६	४	कम	कम	कम
५९	विष्णुराज भण्डारी	चितवन	चैनपुर-८	५.४	मध्यम	मध्यम	कम
६०	भोला शिवाकोटी	चितवन	खैरेनी-१	४.७	कम	कम	कम
६१	मनिराम घर्ती	चितवन	खैरेनी-१	४.१	मध्यम	मध्यम	मध्यम
६२	मनिराम घर्ती	चितवन	खैरेनी-१	४.२	कम	कम	मध्यम
६३	सोभाखर लामिछाने	चितवन	खैरेनी-१	३.८	कम	कम	कम
६४	सोभाखर लामिछाने	चितवन	खैरेनी-१	३.८	कम	कम	कम
६५	सोभाखर लामिछाने	चितवन	खैरेनी-१	३.९	कम	कम	कम
६६	इन्द्र प्रसाद सिलवाल	चितवन	भण्डारा-७	५.२	कम	मध्यम	कम
६७	सुनिता श्रेष्ठ	चितवन	चैनपुर-८	५.३	अधिक	कम	कम

क्र.स.	नाम	जिल्ला	गा.वि.स.	पी. एच.	नाइट्रोजन	फस्फोरस	पोटास
६८	सुरेखा भण्डारी	चितवन	चैनपुर-८	५.६	अधिक	कम	मध्यम
६९	शान्ता भुजेल	चितवन	चैनपुर-८	५.८	मध्यम	कम	कम
७०	सुमित्रा बरढाथोकी	चितवन	चैनपुर-३	६	अधिक	मध्यम	अधिक
७१	धनमाया श्रेष्ठ	चितवन	चैनपुर-८	५.५	अधिक	कम	अधिक
७२	रामकुमार ज्ञवाली	चितवन	विरेन्द्रनगर-७	४.४	मध्यम	मध्यम	मध्यम
७३	भुपाल ज्ञवाली	चितवन	विरेन्द्रनगर-७	४.१	अधिक	कम	कम
७४	मुक्ती ढकाल	चितवन	विरेन्द्रनगर-७	४	मध्यम	कम	कम
७५	सुस्मा उप्रेती	चितवन	चैनपुर-८	४.२	मध्यम	कम	कम
७६	शोभा रिजाल	चितवन	चैनपुर-३	४.४	कम	कम	मध्यम
७७	गोमा कुमारी उप्रेती	चितवन	चैनपुर-८	४.६	मध्यम	कम	मध्यम
७८	सरस्वती सेढाई	चितवन	चैनपुर-३	५	कम	कम	अधिक
७९	भुमिकान्त थपलिया	चितवन	भण्डारा-८	४.४	कम	कम	मध्यम
८०	भिमबहादुर बस्नेत	चितवन	चैनपुर-८	४.९	कम	कम	कम
८१	कृष्ण कुमारी बस्नेत	चितवन	चैनपुर-८	५	कम	कम	मध्यम
८२	रत्नप्रसाद शिवाकोटी	चितवन	खैरेनी-१	४.२	मध्यम	कम	कम
८३	फगुनी चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	४	कम	कम	मध्यम
८४	विष्णुप्रसाद शिवाकोटी	चितवन	खैरेनी-१	४.१	अधिक	कम	कम
८५	गितादेवी चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	५	कम	मध्यम	अधिक
८६	तुलसी बास्तोला	चितवन	चैनपुर-८	५.४	कम	कम	मध्यम
८७	ताराबहादुर बस्नेत	चितवन	चैनपुर-९	५.१	मध्यम	कम	मध्यम
८८	रामचन्द्र भण्डारी	चितवन	चैनपुर-८	४.६	कम	कम	कम
८९	टिकादेवी कंडेल	चितवन	चैनपुर-३	४.२	अधिक	कम	कम
९०	गिता पाण्डे	चितवन	चैनपुर-३	४.५	कम	कम	कम
९१	गोमा उप्रेती	चितवन	चैनपुर-८	४.६	कम	कम	अधिक
९२	सितादेवी चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	४.३	मध्यम	कम	मध्यम
९३	द्रोपती चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	४	कम	कम	मध्यम
९४	सिता चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	६.२	मध्यम	अधिक	अधिक
९५	माया चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	५.७	मध्यम	अधिक	अधिक
९६	शान्ती चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	५.४	मध्यम	कम	अधिक
९७	कान्ती चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	४.५	कम	मध्यम	मध्यम
९८	विक्रमिया चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	४.४	कम	कम	कम
९९	देवेन्द्र प्रसाद चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	४.८	अधिक	मध्यम	कम
१००	देवेन्द्र प्रसाद चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	४.७	अधिक	कम	कम
१०१	राजकुमार सेन	चितवन	चैनपुर-८	५.१	अधिक	मध्यम	कम

क्र.स.	नाम	जिल्ला	गा.वि.स.	पी. एच.	नाइट्रोजन	फस्फोरस	पोटास
१०२	रोशन पौडेल	चितवन	विरेन्द्रनगर-७	४.४	कम	कम	मध्यम
१०३	नारायण पौडेल	चितवन	विरेन्द्रनगर-७	४.३	कम	मध्यम	मध्यम
१०४	धीरज चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	४.७	कम	कम	मध्यम
१०५	अन्जु चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	५.२	अधिक	अधिक	अधिक
१०६	अन्जु चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	४.४	कम	कम	कम
१०७	शान्ती माया दराई	चितवन	खैरेनी-१	४.६	कम	मध्यम	अधिक
१०८	सुरेन्द्र महतो	चितवन	खैरेनी-१	४.४	अधिक	कम	अधिक
१०९	राजकुमार सेन	चितवन	चैनपुर-८	४.५	अधिक	कम	कम
११०	राजेन्द्र न्यौपाने	चितवन	चैनपुर-१	४.७	अधिक	मध्यम	कम
१११	कालिका चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	४.३	अधिक	कम	मध्यम
११२	बलराम लामिछाने	चितवन	चैनपुर-८	४.७	मध्यम	कम	अधिक
११३	रमेश बुढाथोकी	चितवन	चैनपुर-८	५.१	मध्यम	मध्यम	कम
११४	रमेश बुढाथोकी	चितवन	खैरेनी-१	४.७	अधिक	कम	अधिक
११५	केदार पाठक	चितवन	खैरेनी-१	४.१	अधिक	कम	कम
११६	नरनाथ शिवाकोटी	चितवन	खैरेनी-१	४.२	अधिक	मध्यम	अधिक
११७	केदार पाठक	चितवन	खैरेनी-१	४.३	अधिक	मध्यम	कम
११८	केदार पाठक	चितवन	खैरेनी-१	४.३	अधिक	कम	मध्यम
११९	सिता शर्मा	चितवन	पिप्ले-४	५.२	अधिक	मध्यम	कम
१२०	गोविन्द प्रसाद भट्ट	चितवन	पिप्ले-४	५.२	अधिक	कम	कम
१२१	भगवती कडेल	चितवन	पिप्ले-४	५.६	अधिक	कम	मध्यम
१२२	शुभकला चालिसे	चितवन	पिप्ले-४	५.८	मध्यम	कम	कम
१२३	नन्दमाया खरेल	चितवन	पिप्ले-४	६	मध्यम	कम	कम
१२४	रुकुमाया चालिसे	चितवन	पिप्ले-५	६.१	अधिक	कम	मध्यम
१२५	कोपीला सुवेदी	चितवन	पिप्ले-४	५.७	मध्यम	कम	मध्यम
१२६	धनमाया लामा	चितवन	पिप्ले-४	५	मध्यम	मध्यम	मध्यम
१२७	कृष्णमाया छतकुली	चितवन	पिप्ले-४	५.५	कम	मध्यम	मध्यम
१२८	विष्णुमाया अधिकारी	चितवन	पिप्ले-४	५.२	कम	कम	कम
१२९	भगवती ओझा	चितवन	पिप्ले-५	५.३	कम	मध्यम	कम
१३०	तारा अधिकारी	चितवन	पिप्ले-५	४.९	मध्यम	कम	मध्यम
१३१	मनिराम चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	५.३	अधिक	मध्यम	अधिक
१३२	मगरा चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	४.८	कम	कम	कम
१३३	पहठी चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	५.५	कम	मध्यम	कम
१३४	यसोदा न्यौपाने	चितवन	चैनपुर-८	४.६	कम	कम	मध्यम
१३५	रत्नप्रसाद शिवाकोटी	चितवन	खैरेनी-१	५.५	कम	कम	मध्यम



क्र.स.	नाम	जिल्ला	गा.वि.स.	पी. एच.	नाइट्रोजन	फस्फोरस	पोटास
१३६	सन्धीरा चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	५.२	कम	मध्यम	मध्यम
१३७	कलतम अर्याल	चितवन	चैनपुर-१	५	कम	कम	कम
१३८	भूमिका न्यौपाने	चितवन	चैनपुर-३	५.२	कम	कम	मध्यम
१३९	सुवास अर्याल	चितवन	चैनपुर-३	४.५	कम	कम	कम
१४०	रमा अर्याल	चितवन	चैनपुर-३	५.४	कम	कम	मध्यम
१४१	कृष्ण प्रसाद अर्याल	चितवन	चैनपुर-३	५	कम	कम	कम
१४२	कृष्ण लम्साल	चितवन	चैनपुर-३	४.६	कम	मध्यम	कम
१४३	मेनुका श्रेष्ठ	चितवन	चैनपुर-३	४.७	कम	कम	कम
१४४	लक्ष्मी अर्याल	चितवन	चैनपुर-३	४.९	कम	कम	कम
१४५	सम्भना श्रेष्ठ	चितवन	चैनपुर-३	६.१	कम	मध्यम	कम
१४७	लक्ष्मी बस्नेत	चितवन	पिप्ले-४	६.२	कम	अधिक	कम
१४८	छनुय चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	६.३	कम	कम	कम
१४९	देवकी छत्कुली	चितवन	पिप्ले-४	६.३	कम	कम	मध्यम
१५०	राम सिंह	चितवन	खैरेनी-१	५.७	कम	कम	मध्यम
१५१	बाल कु वि.क.	चितवन	खैरेनी-१	५.३	कम	कम	मध्यम
१५२	अस्मिता चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	५.३	कम	कम	कम
१५३	बाल कृष्ण खनिया	चितवन	खैरेनी-१	६	मध्यम	कम	मध्यम
१५४	तारा प्रसाद बास्तोला	चितवन	खैरेनी-१	५	कम	कम	मध्यम
१५५	राधिका वि.क.	चितवन	खैरेनी-१	५.६	कम	कम	कम
१५६	सुमित्रा चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	५.२	कम	कम	कम
१५७	कालिका चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	५.४	कम	कम	कम
१५८	गिता चौधरी	चितवन	खैरेनी-१	५.७	कम	मध्यम	कम
१५९	पार्वती ओझा	चितवन	पिप्ले-५	६	कम	मध्यम	मध्यम
१६०	लक्ष्मी अधिकारी	चितवन	पिप्ले-५	६.२	कम	कम	कम
१६१	राधा वि.क.	चितवन	पिप्ले-५	६.३	कम	कम	कम
१६२	नाली बाबु उप्रेती	चितवन	पिप्ले-५	५.७	कम	कम	मध्यम
१६३	यदुनारायण श्रेष्ठ	चितवन	चैनपुर-८	६.४	कम	कम	मध्यम
१६४	सुभद्रा के.सी.	काठमाडौं	सेतीदेवी-४	५.६	कम	कम	कम
१६५	कल्पना पुडासैनी	काठमाडौं	दक्षिणकाली-१	६.२	कम	कम	मध्यम
१६६	राम कुमार बस्नेत	काठमाडौं	शेषनारायण -६	६.४	कम	कम	कम
१६७	अम्बिका के.सी.	काठमाडौं	सेतीदेवी-४	६.२	कम	मध्यम	मध्यम
१६८	गोविन्द के.सी.	काठमाडौं	सेतीदेवी-४	६.५	कम	कम	कम
१६९	पर्मिला के.सी.	काठमाडौं	दक्षिणकाली-६	६.५	कम	कम	कम
१७०	अर्जुन के.सी.	काठमाडौं	दक्षिणकाली-६	३.७	कम	कम	मध्यम

क्र.स.	नाम	जिल्ला	गा.वि.स.	पी. एच.	नाइट्रोजन	फस्फोरस	पोटास
१७१	सृजना विशंखे	काठमाडौं	शेषनारायण -३	५.५	अधिक	कम	अधिक
१७२	दिलिप शर्मा	काठमाडौं	दक्षिणकाली-१	५.२	कम	मध्यम	मध्यम
१७३	दिलिप शर्मा	काठमाडौं	दक्षिणकाली-१	५.४	मध्यम	कम	कम
१७४	शुशिला अर्याल	काठमाडौं	दक्षिणकाली-५	५.८	कम	मध्यम	अधिक
१७५	शुशिला अर्याल	काठमाडौं	गोपालेश्वर-१	५.८	कम	कम	कम
१७६	सुभद्रा के.सी.	काठमाडौं	सेतीदेवी-४	६.४	कम	मध्यम	कम
१७७	राधाकृष्ण चापागाई	काठमाडौं	छैमले-६	६	कम	मध्यम	कम
१७८	मिठाराम कठायत	काठमाडौं	छैमले-३	५.४	कम	कम	कम
१७९	राज बि.क.	काठमाडौं	छैमले-७	५.४	कम	मध्यम	कम
१८०	सोमलाल बलामी	काठमाडौं	रत्कु-६	६	मध्यम	मध्यम	अधिक
१८१	शोभा अर्याल	काठमाडौं	दक्षिणकाली-५	६.५	मध्यम	कम	कम
१८२	शोभा अर्याल	काठमाडौं	दक्षिणकाली-५	६.५	कम	कम	कम
१८३	नारायणी अर्याल	काठमाडौं	दक्षिणकाली-५	६.५	कम	कम	कम
१८४	शोस्मा कठेत	काठमाडौं	छैमले-३	५.५	कम	अधिक	कम
१८५	नेत्रमणी	काठमाडौं	छैमले-३	५.७	कम	कम	कम
१८६	पवित्रा	काठमाडौं	छैमले-३	५.७	कम	कम	कम
१८७	गोकुल सिलवाल	काठमाडौं	छैमले-३	५.९	कम	मध्यम	कम
१८८	अशोक बलामी	काठमाडौं	दक्षिणकाली-८	६.५	कम	कम	कम
१८९	जिवन बलामी	काठमाडौं	दक्षिणकाली-८	६.५	कम	कम	कम
१९०	रेस्मा बलामी	काठमाडौं	दक्षिणकाली-८	६.६	कम	कम	कम
१९१	रेस्मा बलामी	काठमाडौं	दक्षिणकाली-८	६.८	कम	कम	कम
१९२	ठूलीमैया बलामी	काठमाडौं	दक्षिणकाली-८	६.८	कम	कम	कम
१९३	ठूलीमैया बलामी	काठमाडौं	दक्षिणकाली-८	६.५	कम	कम	मध्यम
१९४	ठूलीमैया बलामी	काठमाडौं	दक्षिणकाली-८	७	कम	कम	कम
१९५	शारदा के.सी.	काठमाडौं	सेतीदेवी-४	७.३	कम	कम	मध्यम
१९६	शारदा के.सी.	काठमाडौं	सेतीदेवी-४	७.३	कम	कम	कम
१९७	शारदा के.सी.	काठमाडौं	सेतीदेवी-४	७	कम	कम	मध्यम
१९८	शारदा के.सी.	काठमाडौं	सेतीदेवी-४	६.८	मध्यम	कम	कम
१९९	सानुमाया के.सी.	काठमाडौं	सेतीदेवी-४	७.३	कम	कम	कम
२००	सानुमाया के.सी.	काठमाडौं	सेतीदेवी-४	७.२	कम	मध्यम	कम
२०१	सविता अर्याल	काठमाडौं	दक्षिणकाली-५	६.६	कम	कम	अधिक
२०२	राधिका अर्याल	काठमाडौं	दक्षिणकाली-५	६	कम	कम	कम
२०३	श्याम प्रसाद सुवेदी	काठमाडौं	दक्षिणकाली-७	६.७	कम	कम	कम
२०४	वागेश्वरी श्रेष्ठ	काठमाडौं	दक्षिणकाली-१	७	कम	कम	अधिक

क्र.स.	नाम	जिल्ला	गा.वि.स.	पी. एच.	नाइट्रोजन	फस्फोरस	पोटास
२०५	लक्ष्मी अर्याल	काठमाडौं	दक्षिणकाली-५	६.७	अधिक	कम	अधिक
२०६	अमिता अर्याल	काठमाडौं	दक्षिणकाली-५	६.९	मध्यम	कम	कम
२०७	टप बहादुर श्रेष्ठ	चितवन	चैनपुर-८	३.९	कम	कम	कम
२०८	कुलप्रसाद पौडेल	चितवन	खैरेनी-१	३.९	मध्यम	कम	कम
२०९	विजलाल लामिछाने	चितवन	चैनपुर-८	४.८	कम	कम	मध्यम
२१०	सुभाष न्यौपाने	चितवन	चैनपुर-८	४.२	कम	कम	कम
२११	बलराम लामिछाने	चितवन	चैनपुर-८	६.२	कम	कम	मध्यम
२१२	हरिराज बाग्ले	चितवन	चैनपुर-१	५.३	कम	मध्यम	कम
२१३	विष्णु न्यौपाने	चितवन	चैनपुर-८	४.३	कम	कम	कम
२१४	हिमाल बहादुर श्रेष्ठ	चितवन	चैनपुर-८	४.१	कम	मध्यम	मध्यम
२१५	दण्डराज सुयाँल	चितवन	चैनपुर-३	४.९	मध्यम	कम	मध्यम
२१६	रेशमबहादुर रावल	चितवन	चैनपुर-८	४.८	कम	कम	कम
२१७	उद्धव श्रेष्ठ	चितवन	चैनपुर-८	७.१	कम	मध्यम	अधिक
२१८	श्याम सुन्दर चौधरी	चितवन	चैनपुर-१	३.७	कम	कम	मध्यम
२१९	लिलाधर पौडेल	चितवन	खैरेनी-१	७.२	कम	मध्यम	मध्यम
२२०	रामकुमार चौधरी	चितवन	चैनपुर-१	७.२	कम	मध्यम	कम
२२१	शिव नेपाल	चितवन	चैनपुर-३	४.५	मध्यम	कम	मध्यम
२२२	रविना न्यौपाने	चितवन	चैनपुर-३	३.७	कम	मध्यम	मध्यम
२२३	देवकी न्यौपाने	चितवन	चैनपुर-३	४.२	कम	कम	मध्यम
२२४	कृष्ण प्रसाद अर्याल	चितवन	चैनपुर-३	३.६	कम	कम	कम
२२५	सुभाष अर्याल	चितवन	चैनपुर-३	४.८	कम	कम	कम
२२६	रमा अर्याल	चितवन	चैनपुर-३	५.२	कम	कम	कम
२२७	खिल कुमारी अर्याल	चितवन	चैनपुर-३	५	कम	मध्यम	कम
२२८	विष्णु अर्याल	चितवन	चैनपुर-३	५.२	कम	कम	कम
२२९	ओम कुमारी शाह	चितवन	चैनपुर-३	३.७	कम	मध्यम	मध्यम
२३०	रञ्जना पराजुली	चितवन	चैनपुर-३	५	कम	कम	कम
२३१	रामप्रसाद दाहाल	चितवन	चैनपुर-८	४.८	मध्यम	मध्यम	मध्यम
२३२	रामप्रसाद दाहाल	चितवन	चैनपुर-८	५	कम	कम	कम
२३३	विष्णु बहादुर भण्डारी	चितवन	चैनपुर-८	४.६	कम	कम	कम
२३४	रमेश बुढाथोकी	चितवन	चैनपुर-८	४.२	कम	कम	कम
२३५	रमेश बुढाथोकी	चितवन	चैनपुर-८	४.५	मध्यम	मध्यम	अधिक
२३६	सुनिता श्रेष्ठ	चितवन	चैनपुर-८	४.९	मध्यम	कम	मध्यम
२३७	कुमार श्रेष्ठ	पर्वत	देवीस्थान-७	६.७	अधिक	कम	अधिक
२३८	लाल कुमारी श्रेष्ठ	पर्वत	देवीस्थान-७	६.५	अधिक	मध्यम	कम

क्र.स.	नाम	जिल्ला	गा.वि.स.	पी. एच.	नाइट्रोजन	फस्फोरस	पोटास
२३९	ठाकुर प्रसाद भुपाल	पर्वत	देवीस्थान-७	६.४	मध्यम	मध्यम	कम
२४०	सम्भरुना श्रेष्ठ	पर्वत	देवीस्थान-७	६.५	कम	कम	कम
२४१	इन्दिरा श्रेष्ठ	पर्वत	देवीस्थान-७	६.७	कम	कम	अधिक
२४२	कालिका भुपाल	पर्वत	देवीस्थान-८	६.८	कम	कम	अधिक
२४३	शिव प्रसाद अर्याल	पर्वत	देवीस्थान-८	६.५	कम	कम	कम
२४४	देवी प्रसाद भेषल	पर्वत	देवीस्थान-८	६.६	मध्यम	मध्यम	कम
२४५	भोलानाथ भुपाल	पर्वत	देवीस्थान-७	६.५	अधिक	कम	अधिक
२४६	शान्तिदेवी भुषल	पर्वत	देवीस्थान-८	६.२	अधिक	कम	मध्यम
२४७	मिना क्षेत्री	पर्वत	खानीगाउँ-४	६	मध्यम	कम	कम
२४८	गीता क्षेत्री	पर्वत	खानीगाउँ-४	६.२	कम	मध्यम	कम
२४९	हेम कुमारी भुषल	पर्वत	देवीस्थान-७	६.१	कम	मध्यम	मध्यम
२५०	दिनेश गौडेल	पर्वत	देवीस्थान-९	६.५	अधिक	कम	अधिक
२५१	डिल्ली प्रसाद तिवारी	पर्वत	गुडीकुवा-३	६.७	मध्यम	मध्यम	अधिक
२५२	लक्ष्मी देवी तिवारी	पर्वत	गुडीकुवा-३	६.८	कम	कम	मध्यम
२५३	राधा देवी तिवारी	पर्वत	गुडीकुवा-३	६.४	कम	कम	कम
२५४	शशीधर तिवारी	पर्वत	गुडीकुवा-३	६.८	अधिक	मध्यम	अधिक
२५५	भोलानाथ तिवारी	पर्वत	गुडीकुवा-३	६.४	कम	कम	कम
२५६	निर्मला भुषल	पर्वत	देवीस्थान-६	६.९	अधिक	मध्यम	कम
२५७	रमा भुषल	पर्वत	देवीस्थान-६	६.९	कम	मध्यम	कम
२५८	विष्णु गौडेल	पर्वत	देवीस्थान-९	६.९	कम	कम	अधिक
२५९	इश्वरी कुँवर	पर्वत	गुडीकुवा-३	५.९	कम	कम	अधिक
२६०	हिरालाल कुँवर	पर्वत	गुडीकुवा-३	५.७	कम	कम	कम
२६१	विष्णु गौडेल	पर्वत	गुडीकुवा-३	५.८	कम	कम	कम
२६२	चित्र कुँवर	पर्वत	गुडीकुवा-३	५.९	कम	मध्यम	कम
२६३	कमला कुँवर	पर्वत	गुडीकुवा-३	५.४	मध्यम	मध्यम	कम
२६४	जयराम तिवारी	पर्वत	देवीस्थान-९	५	कम	कम	कम
२६५	जयराम तिवारी	पर्वत	देवीस्थान-९	५.८	कम	मध्यम	कम
२६६	अनिता सुवेदी	पर्वत	खानीगाउँ-४	५.७	कम	कम	कम
२६७	सरस्वती तिवारी	पर्वत	गुडीकुवा-३	५.४	कम	कम	मध्यम
२६८	प्रेम तिवारी	पर्वत	गुडीकुवा-३	५.७	कम	कम	अधिक
२६९	अपार तिवारी	पर्वत	गुडीकुवा-३	५.५	कम	कम	कम
२७०	ठाकुर प्रसाद कुँवर	पर्वत	गुडीकुवा-३	५.४	कम	कम	कम
२७१	पदमलाल कुँवर	पर्वत	गुडीकुवा-३	४.५	कम	कम	कम
२७२	उमा कुमारी कुँवर	पर्वत	गुडीकुवा-३	४.९	कम	कम	कम

क्र.स.	नाम	जिल्ला	गा.वि.स.	पी. एच.	नाइट्रोजन	फस्फोरस	पोटास
२७३	तारा कुँवर	पर्वत	गुडीकुवा-३	४.५	कम	कम	कम
२७४	नैनकुमारी कुँवर	पर्वत	गुडीकुवा-३	४.३	कम	कम	कम
२७५	गीता देवी कुँवर	पर्वत	देवीस्थान-६	५.९	कम	कम	कम
२७६	सुनिता कुँवर	पर्वत	देवीस्थान-६	5.5	कम	कम	कम
२७७	गीता देवी कुँवर	पर्वत	देवीस्थान-६	५.५	मध्यम	कम	कम
२७८	डिलु कुँवर	पर्वत	देवीस्थान-६	5.1	कम	कम	कम
२७९	मिना भुषाल	पर्वत	देवीस्थान-७	5.1	कम	कम	कम
२८०	देवी प्रसाद भुषाल	पर्वत	देवीस्थान-७	५.६	कम	कम	कम
२८१	कुल प्रसाद तिवारी	पर्वत	देवीस्थान-९	५.९	कम	कम	अधिक
२८२	नरेश कुमार श्रेष्ठ	पर्वत	देवीस्थान-७	५.८	कम	कम	कम
२८३	शिव प्रसाद भुषाल	पर्वत	संखपोखरी-९	५.५	कम	कम	कम
२८४	गोपाल बहादुर नेपाली	पर्वत	देवीस्थान-६	६	कम	कम	कम
२८५	ढाकाराम सुवेदी	पर्वत	खानीगाउँ-४	६.१	अधिक	मध्यम	अधिक
२८६	विज्ञान श्रेष्ठ	पर्वत	देवीस्थान-७	५.१	कम	कम	कम
२८७	हिमाञ्चल नेपाली	पर्वत	देवीस्थान-६	५.६	अधिक	मध्यम	अधिक
२८८	भोलानाथ तिवारी	पर्वत	गुडीकुवा-३	५.४	मध्यम	अधिक	कम
२८९	राधादेवी तिवारी	पर्वत	गुडीकुवा-३	५.४	कम	मध्यम	मध्यम
२९०	याम कुमारी तिवारी	पर्वत	गुडीकुवा-३	५.४	कम	मध्यम	कम
२९१	लक्ष्मी तिवारी	पर्वत	गुडीकुवा-३	५.५	कम	मध्यम	कम
२९२	शशिधर रेग्मी	पर्वत	गुडीकुवा-३	५.६	कम	मध्यम	कम
२९३	मान बहादुर थापा	नुवाकोट	चौघडा-८	5.8	कम	अधिक	कम
२९४	रामहरि थापा	नुवाकोट	चौघडा-६	5.4	कम	कम	कम
२९५	रामहरि थापा	नुवाकोट	चौघडा-८	5.2	कम	अधिक	कम
२९६	रामहरि थापा	नुवाकोट	चौघडा-६	5.1	कम	मध्यम	कम
२९७	रामहरि थापा	नुवाकोट	चौघडा-८	5.2	कम	अधिक	कम
२९८	रामहरि थापा	नुवाकोट	चौघडा-८	5.2	कम	मध्यम	कम
२९९	मान बहादुर थापा	नुवाकोट	चौघडा-६	5.1	कम	अधिक	कम
३००	कृष्णलाल श्रेष्ठ	नुवाकोट	चौघडा-८	4.6	कम	मध्यम	कम
३०१	राममाया श्रेष्ठ	नुवाकोट	चौघडा-८	4.2	कम	अधिक	कम
३०२	नर बहादुर थापा	नुवाकोट	गणेशस्थान-९	4.9	कम	मध्यम	कम
३०३	दिपक मल्ल	नुवाकोट	चौघडा-२	5.7	कम	अधिक	कम
३०४	तुलसी खतिवडा	नुवाकोट	चौघडा-८	5.7	कम	कम	कम
३०५	शान्ता श्रेष्ठ	नुवाकोट	चौघडा-८	5.5	कम	मध्यम	कम
३०६	दुर्गा श्रेष्ठ	नुवाकोट	चौघडा-८	5.8	कम	अधिक	कम

क्र.स.	नाम	जिल्ला	गा.वि.स.	पी. एच.	नाइट्रोजन	फस्फोरस	पोटास
३०७	शान्तलाल श्रेष्ठ	नुवाकोट	चौघडा-६	4.1	कम	मध्यम	कम
३०८	विष्णु ब.राई	नुवाकोट	लवहु-५	4.7	मध्यम	मध्यम	अधिक
३०९	ध्रुव थापा	नुवाकोट	गणेस्थान-९	5.7	अधिक	कम	मध्यम
३१०	शन्तमान राई	नुवाकोट	खानीगाउँ-५	5.5	मध्यम	कम	कम
३११	मोद प्रसाद पौडेल	नुवाकोट	चौघडा-८	4.6	कम	मध्यम	कम
३१२	कुल पैसाद भट्टराई	नुवाकोट	खानीगाउँ-५	5	कम	मध्यम	कम
३१३	मंगल मिजार	नुवाकोट	चौघडा-३	4.7	कम	कम	कम
३१४	कृष्ण कुमार श्रेष्ठ	नुवाकोट	गणेस्थान-३	6	कम	कम	कम
३१५	शर्मिला बजगाई	नुवाकोट	गणेस्थान-२	6.1	कम	कम	कम
३१६	राजकुमार श्रेष्ठ	नुवाकोट	गणेस्थान-२	5.6	कम	कम	कम
३१७	नारायणलाल श्रेष्ठ	नुवाकोट	गणेस्थान-४	5.8	कम	अधिक	कम
३१८	भैरव पौडेल	नुवाकोट	गणेस्थान-३	5.9	कम	अधिक	कम
३१९	ज्ञान बहादुर श्रेष्ठ	नुवाकोट	गणेस्थान-२	5.9	कम	मध्यम	कम
३२०	भैरव पौडेल	नुवाकोट	गणेस्थान-४	6.1	कम	मध्यम	कम
३२१	सरोज श्रेष्ठ	नुवाकोट	चौघडा-८	5.8	कम	कम	कम
३२२	रामशोभा शाही	नुवाकोट	चौघडा-६	6	कम	मध्यम	कम
३२३	शान्ता श्रेष्ठ	नुवाकोट	चौघडा-६	5.7	कम	कम	कम
३२४	शारदा श्रेष्ठ	नुवाकोट	चौघडा-८	6.1	कम	मध्यम	मध्यम
३२५	टुक प्रसाद भट्ट	नुवाकोट	चौघडा-८	6	कम	मध्यम	मध्यम
३२६	मोहनलाल श्रेष्ठ	नुवाकोट	चौघडा-६	5.7	मध्यम	मध्यम	कम
३२७	माधव ब. बजगाई	नुवाकोट	गणेस्थान-६	6.5	कम	मध्यम	कम
३२८	मोहन बजगाई	नुवाकोट	गणेस्थान-८	6.4	कम	मध्यम	कम
३२९	मुरली ढुंगाना	नुवाकोट	गणेस्थान-९	6.4	कम	मध्यम	कम
३३०	भानुभत्ता ढुंगाना	नुवाकोट	गणेस्थान-९	6.8	कम	कम	कम
३३१	जानुकी थापा	नुवाकोट	गणेस्थान-९	6.4	कम	कम	कम
३३२	वखत ब. राई	नुवाकोट	गणेस्थान-९	5.2	कम	अधिक	मध्यम

माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयको  
कार्यविधि  
२०६१

## भाग १ परिचय

### १.१ पृष्ठभूमि :

कृषि उत्पादनमा माटोको उर्वराशक्ति व्यवस्थापन एउटा अति महत्वपूर्ण कारक तत्व भएको हुँदा यसलाई सबल रूपमा कृषकसम्म पुऱ्याई दिगो रूपमा कृषि उत्पादन बढाई उनीहरुको आर्थिक स्थितिलाई मजबुत पार्दै लैजानु आजको आवश्यकता हो । श्री ५ को सरकारले २०४९ र २०५२ को संरचनात्मक सुधार अनुरूप कृषि विभाग अन्तर्गत माटो परीक्षण तथा सेवा शाखा र ५ विकास क्षेत्रमा क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशालाको स्थापना भैसकेको थियो । हाल (२०६१) आएको संरचना सुधार बाट यो कार्यालयको नाम माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय भै सकेको छ । नवौँ पञ्चवर्षीय योजना देखि माटो जाँच सेवालाई व्यापक गर्दै लैजानको लागि प्राथमिकता दिदै आएको थियो भने यस कार्यालयको हालको संरचना बाट यसको महत्व भन प्रष्ट भएको छ ।

कृषिको दीर्घकालिन योजना (APP) ले सन्तुलित मलको प्रयोगबाट मात्र ५०५ कृषि उत्पादन (output) वृद्धि हुने उल्लेख गरेकोले माटोको उर्वराशक्ति व्यवस्थापन कार्यक्रमलाई स्पष्ट एवं पारदर्शी बनाई कृषि संग सम्बन्धीत सबै निकायसंग आबद्धहुँदै फलदायी रूपमा सञ्चालन गर्न अत्यन्त जरुरी छ । जबसम्म माटो व्यवस्थापन कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्दै लान सकिँदैन र माटोमा आज देखा परेका समस्यालाई समाधानको बाटो पहिचान गरिकृषकलाई सक्षम बनाउन सकिँदैन तबसम्म कृषि उत्पादनमा वृद्धि आउने सम्भावना देखिँदैन । यिनै आवश्यकतालाई दृष्टिगत गरि सघन प्याकेज उत्पादन प्रोग्राम सञ्चालन गर्ने, सन्तुलित मलखादको प्रयोग गर्ने, एकिकृत खाद्य तत्व व्यवस्थापन कृषक पाठशाला संचालन, मलको गुणस्तर निर्धारण, माटो जाँच सेवामा व्यपकता ल्याउने, कार्यक्रम संचालन तथा संबर्धनको लागि नीति नियम तथा ऐनको निर्माण गर्ने गोठ सुधार तथा दिगो माटो व्यवस्थापनका लागि कार्यक्रमलाई अभियानको रूपमा लैजानको लागि सञ्चालन गरिने कार्यक्रमहरु स्पष्ट एवं पारदर्शी र एक अर्का संग आबद्ध हुँदै वस्तुतः कृषकको उपयोगी हुने गरि माटो व्यवस्थापन कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि सहयोग सिद्ध हओस् भन्ने धारण राख्दै यो कार्यविधि तयार पारिएको हो ।

धान, गहुँ र मकै बालीले ७००,००० मे. टन खाद्यतत्व माटोबाट प्रति वर्ष हटाउँदछ (APP) । यसरी नै खाद्यतत्वको क्षय गराउँदै जाने हो र माटोमा खाद्यतत्वहरु नथप्ने हो भने माटोले उत्पादन दिने अवस्था रहँदैन । राष्ट्रले उत्पादन वृद्धिमा खोजेको उद्देश्य पूर्तिको अहम भूमिका माटो व्यवस्थापन क्षेत्रको रहेको तथ्यलाई दृष्टिगत माटो व्यवस्थापन कार्यक्रमको मुख्य केन्द्रविन्दु कृषक र कृषक समूह नै हुनेछ । त्यसैले माटो व्यवस्थापन कार्यक्रमलाई केन्द्रियस्तर, क्षेत्रीयस्तर र जिल्लास्तर तीनस्तरमा सञ्चालन गरिएको छ । केन्द्रीय स्तरमा माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय र क्षेत्रीय स्तरमा माटो परीक्षण प्रयोगशालाहरुले मुख्यतः कृषि सेवा केन्द्र उपकेन्द्र मार्फत जिल्ला कृषि विकास कार्यालयद्वारा सञ्चालन हुने कार्यक्रममा प्राविधिक टेवा पुऱ्याउने छन् । यसबाट कार्यक्रमको मुख्य थलो जिल्ला हुने स्वतः स्पष्ट छ ।

### १.२ माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयको उद्देश्य :-

- देशको बदलिँदो परिस्थितिलाई मध्य नजर राख्दै समय सापेक्ष मल तथा माटो व्यवस्थापन प्रविधि विकास गर्ने र कृषक स्तरसम्म पुऱ्याई कृषि उत्पादन बढाउने।



- राष्ट्रिय स्तरमा माटो व्यवस्थापन सम्बन्धि नीति, ऐन, नियम र रणनीति तर्जुमा र कार्यान्वयनमा साथै स्थिति लेखा जोखा गर्ने ।
- राष्ट्रिय स्तरमा माटो व्यवस्थापन सम्बन्धि दीर्घकालीन, आवधिक, वार्षिक योजना तर्जुमा, मार्गदर्शन तयार तथा कार्यान्वयन गर्ने, गराउने ।
- विविध बालीमा माटोको उर्वराशक्ति तथा सो सम्बन्धित समस्याको पहिचान गरी निराकरणमा सहयोग पुर्याउने ।
- भौगोलिक विशेषताको आधारमा नेपालको माटोको समस्या पहिचान गरी दिगो भूव्यवस्थापन प्रति जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने ।
- अनुसन्धान तथा अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरु सँग समन्वय गरी माटो व्यवस्थापन कार्यक्रम तथा सेवालाई व्यापक गर्ने ।
- कृषिमा आईरहेको विविधिकरण तथा व्यवसायीकरणको कारणले देशमा देखिएको माटोको समस्यालाई न्युनिकरण गर्दै दिगो कृषि उत्पादनमा टेवा पुर्याउने ।

#### रणनीति:-

- अध्ययन अनुगमन तथा सर्वेक्षण गरी माटोको समस्या पहिचान गर्ने ।
- दिगो माटो व्यवस्थापन कार्यकालागि प्राङ्गरीक खेती (Organic farming) तथा एकिकृत खाद्य तत्व व्यवस्थापन (IPNS) प्रविधिलाई जोडिदै कृषक पाठशाला (Farmers Field School) का माध्यम बाट कृषक समक्ष पुर्याउने ।
- समस्यायुक्त माटो अध्ययन विश्लेषण गरी सोको आधारमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने गराउने ।
- राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय संघ । संस्था सँग विषयगत क्षेत्र सँग सम्बन्धित प्रविधि आदान प्रदान कार्यहरुको समन्वय गर्ने ।
- प्रविधि प्रसारणलाई कृषक समक्ष, परिक्षण ,प्रदर्शन, जनशक्ति विकास गर्दै लैजाने
- पकेट प्याकेज रण नीति अनुरूप माटो व्यवस्थापन कार्य क्रम सञ्चालनगर्दै जाने
- भू-संरक्षण तथा सम्बर्धन गरी (भू क्षय कम गरी) माटोको उर्वराशक्ति कायम राख्ने

#### १.३. माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय तथा अन्तरगत सञ्चालन हुने मुख्य मुख्य कार्यहरु

- माटो विश्लेषण
- मलखाद विश्लेषण
- सूक्ष्मतत्व विश्लेषण
- जैविक मल उत्पादन, परीक्षण तथा प्रदर्शन
- खाद्यतत्व समस्या अध्ययन
- मलखाद सिफारिश
- अध्ययनको प्रतिवेदन छपाई
- माटोको उर्वराशक्ति नक्शा उत्पादन
- मलखाद अभियान,
- माटो शिविर सञ्चालन

- संचालित कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन पक्षको सुपरिवेक्षण ,अनुगमन एवं मूल्यांकन

## भाग २

### माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयको आन्तरिक कार्यविधि

माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयका ६ वटै शाखाहरू प्रमुख माटो विज्ञको प्रत्यक्ष मातहत तथा नियन्त्रणमा रहने छन् । प्राविधिक क्षेत्रका ४ वटा शाखाहरू ( प्रयोगशाला शाखा, योजना शाखा , नक्षत्र शाखा तथा माटो व्यवस्थापन शाखा) लाई प्रमुख माटो विज्ञको मातहतमा , बरिष्ट माटो विज्ञले नियन्त्रण तथा मार्गदर्शन गर्ने छन् । प्रमुख माटो विज्ञ तथा बरिष्ट माटो विज्ञको जिम्मेवारी निम्नानुसार हुनेछ ।

#### क. प्रमुख माटो विज्ञ

- निर्देशनालयको प्रमुखको हैसियतले काम गर्ने
- उपरोक्त सम्पूर्ण शाखाहरूको प्रमुखहरूलाई निर्देशन दिने,
- कार्यक्रम को अर्डिनेटरको हैसियतले आन्तरिक तथा बाह्य कार्यक्रमको कार्यक्रमहरूको कोअर्डिनेशन मिलाउने
- मातहतका कर्मचारी तथा कार्यक्रमको मुल्याङ्कन तथा अनुगमन गर्ने र कार्यक्रम सञ्चालनको लागि निर्देशन दिने
- बरिष्ट माटो विज्ञको सुपरिवेक्षण गर्ने ।

#### ख. बरिष्ट माटो विज्ञ

- माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयको बरिष्ट माटो विज्ञले प्राविधिक क्षेत्रका ४ वटा शाखाका प्रमुखहरूको सुपरिवेक्षण गर्ने र क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्रयोगशालाका बरिष्ट माटो विज्ञले प्रमुखको हैसियतले काम गर्ने ।
- प्रमुख माटो विज्ञको निर्देशन अनुसार कार्य गर्ने ।
- कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा लान कार्यक्रमको अनुगमन गर्ने ।
- सबै शाखाका कार्यक्रम सञ्चालनको लागि आवश्यक शाखा प्रमुख बाट प्राप्त माग फारम,तथा अनुरोध हरूलाई सिफारिस साथ प्रमुख माटो विज्ञलाई पेश गर्ने ।

शाखाहरूको प्रमुख कार्यहरू, दरवन्दी व्यवस्था, कर्मचारीहरूको जिम्मेवारी तथा कार्यविधि निम्नानुसार हुनेछ ।

## २.१ प्रयोगशाला शाखा

### २.१.१. प्रमुख कार्यहरु:

- माटो तथा मलखादको गुणस्तर परिक्षण गर्ने ।
- परिक्षण प्रतिवेदन तयार गरि सम्बन्धित निकायमा पठाउने ।
- परिक्षण नतीजाका आधारमा मल तथा माटो सुधारकको सिफारिस गर्ने
- विश्लेषण प्रविधिको आधुनिकीकरण गर्दै जाने ।
- क्षेत्रीय तथा जिल्ला स्तरमा सन्चालित प्रयोगशालाहरुको अनुगमन तथा मेसिन औजार सन्चालनमा सहयोग पुऱ्याउने ।

### २.१.२. दरबन्दी व्यवस्था

उल्लेखित कार्य सम्पादनका लागि प्रमुख माटो विज्ञ तथा वरिष्ठ माटो विज्ञको मातहतमा रहने गरी कृषि सेवा, माटो विज्ञान समूह, रा.प.तृ.श्रेणीका २ (दुई) जना अधिकृत (माटो विज्ञ) एक जना रा.प.अनं.प्र.प्रा. (प्रा.स.) र दुई जना रा.प. अनं. धि.प्रा. (ना.प्रा.स.) गरी ५ (पाँच) जना कर्मचारीको व्यवस्था गरिएको छ ।

### २.१.३. कर्मचारीको जिम्मेवारी:

माथि उल्लेखित कार्यहरु सुचारु रुपमा कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी यस शाखाका कर्मचारीहरुको हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसार जिम्मेवारी तोकिएकोछ ।

#### (क) माटो विज्ञ (रा.प.तृ.प्रा.) -२

- प्रयोगशालाका दैनिक कार्य सुचारु रुपले सन्चालन गर्ने । गराउने ।
- माटो तथा मलखाद परिक्षण कार्य सुचारु रुपले गर्ने । गराउने ।
- परिक्षण नतिजाका आधारमा मल तथा माटो व्यवस्थापन सिफारिस गर्ने ।
- प्रयोगशाला उपकरणको नियमित निरीक्षण तथा संचालन कार्य गर्ने । गराउने ।
- प्रयोगशालाका कर्मचारिहरुको सुपरिवेक्षण गर्ने ।
- प्रयोगशालामा रसायनहरुको आवश्यकता अनुसार माग तथा खर्च गर्ने ।

#### ख. प्रा.स. - १

- माटो विज्ञको निर्देशन बमोजिम प्रयोगशालाका दैनिक कार्यहरु गर्ने ।
- माटो तथा मलखाद परिक्षण सम्वन्धमा माटो विज्ञको निर्देशन अनुरूप कार्य गर्ने ।
- विश्लेषण नतिजा तयार गरि सम्बन्धित निकायमा पठाउने ।

#### ग. ना.प्रा.स.-२

- माटो विज्ञको तथा प्रा.स.को निर्देशन बमोजिम प्रयोगशालाका दैनिक कार्यहरु गर्न
- माटो विज्ञ तथा प्रा.स.का निर्देशन बमोजिम माटो तथा मलखाद परिक्षण कार्य गर्ने ।
- परिक्षणका लागि प्राप्त माटो तथा मलखादका नमूनाहरुको प्रयोगशाला दर्ता कार्य सम्पन्न गर्ने ।

### २.१.४ कार्यविधि

- माटो तथा मलखाद परिक्षणका लागि सम्बन्धित निकायले नमूना पठाउँदा निवेदन साथ नमूना पठाउनु पर्नेछ ।
- नमूना साथ प्राप्त निवेदनमा सम्बन्धित शाखाको कर्मचारीको तोक आदेशका आधारमा राजश्व दस्तुर जम्मा गरी रसिद प्राप्त गर्नु पर्नेछ ।
- राजश्व दस्तुर निर्देशनालयको लेखा शाखामा नगद बुझाउन पर्नेछ ।
- राजश्व दस्तुर बुझाएको रशिद प्राप्त गरेपछि नमूना प्रयोगशालामा दर्ता गर्न सकिनेछ ।
- विभिन्न परिक्षणका लागि लाग्ने राजश्व दस्तुर निम्नानुसार हुनेछ ।

### माटो परीक्षण वापतको शुल्क दर

(श्री ५ को सरकार (सचिव स्तरिय) को मिति ०५.०१.०१ को निर्णयानुसार)

क्र.सं	परीक्षणको किसिम	यथार्थ खर्च रकम	शुल्क वापत लिने रकम रु.
माटो विश्लेषण			
१	प्राङ्गारिक पदार्थ विश्लेषण	८०/-	२०/-
२	माटोको पि.एच.विश्लेषण	६/-	१५०/-
३	टेक्स्चर विश्लेषण	९/-	२२५/-
४	नाइट्रोजन विश्लेषण	५५/-	१३७५/-
५	विरुवाले प्राप्त गर्ने फोस्फरस विश्लेषण	६०/-	१५/-
६	विरुवाले प्राप्त गर्ने पोट्यासियम विश्लेषण	५५/-	१३७५/-
७	शुष्म तत्व विश्लेषण (मोलिब्डेनम)	२५०/-	६२५०/-
८	(जिन्क, आइरन, कपर, म्याङ्गनिज)	१५०/-	३७५०/-
रासायनिक मल विश्लेषण			
९	कुल नाइट्रोजन विश्लेषण	१५०/-	३७५०/-
१०	नाईट्रेट नाईट्रोजन विश्लेषण	२००/-	५०/-
११	एमोनिकल नाईट्रोजन विश्लेषण	१००/-	२५/-
१२	कुल फोस्फरस विश्लेषण	३००/-	७५/-
फ्याक्सनल फोस्फरस			
१३	पानीमा घुलनशिल, साइट्रीक एसिडमा घुलनशिल, साइट्रीक एसिड अघुलनशिल फस्फोरस विश्लेषण	९००/-	२२५/-
१४	पोटास (क्वेट्चो तरीका)	५००/-	१२५/-
१५	पोटास (फ्लेम फोटोमिटर तरीका)	२५०/-	६२५०/-

- माटो परिक्षण कार्य नमूना दर्ता भएको २१ दिन भित्र र मलखाद परिक्षण कार्य नमूना दर्ता भएको एक महिना भित्र सम्पन्न गरि सकिनेछ ।

- परिक्षण प्रतिवेदन परिक्षण कार्य सम्पन्न भएको मितिले विदाको दिन कटाई २४ घण्टा भित्र तयार गरि सम्बन्धित निकायमा पठाईनेछ ।
- प्रयोगशालामा भए गरेका विभिन्न कामको विवरण योजना शाखामा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

**द्रष्टव्य:** विविध कारणवस प्रयोगशाला सुचारुरूपले संचालन हुन नसक्ने अवस्था सिर्जना भएमा ( विद्युत, पानी आपूर्तीमा गडबडी, उपकरण विग्रने, आदी) उल्लेखित समयावधी परिवर्तन हुन पनि सक्नेछ ।

## २.२ GIS शाखा:

### २.२.१ प्रमुख कार्यहरु:

- माटोको उर्वराशक्ती नक्शा तयारीको लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाउने ।
- सर्भे गर्ने
- उर्वराशक्ती नक्सा तयार गर्ने ।
- तयार गरिएका नक्शा सम्बन्धित निकायमा पठाउने ।
- क्षेत्रीय प्रयोगशालाहरुलाई सर्भे कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने तथा सर्भे कार्यको अनुगमन गर्ने ।

### २.२.२ दरवन्दी व्यवस्था:

उल्लेखित कार्य सम्पादनका लागि प्रा.मा.वि. तथा ब.मा.वि. को मातहतमा रहने गरी कृषि सेवा, माटो विज्ञान समूह , रा.प.तृ.श्रेणीका एक जना अधिकृत (माटो विज्ञ) को व्यवस्था गरिएको छ । सर्भेको लागि फिल्ड भ्रमण कार्यका लागि अन्य शाखामा कार्यरत प्राविधिक कर्मचारीहरु निश्चित समय सम्मका लागि प्रा.मा.वि.को स्विकृती अनुरूप काममा लिन सकिने छ ।

### २.२.३.कर्मचारीको जिम्मेवारी:

माथि उल्लेखित कार्यहरु सुचारु रूपमा कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी यस शाखाका कर्मचारीको हुनेछ ।

### २.२.४ कार्य विधि:

- सर्भेको लागि छनौटमा परेको जिल्लाको विस्तृत विवरण सहितको नक्शा उपलब्ध गरी जिल्लाको वस्तु स्थिती लेखा जोखा गरिने छ । विस्तृत विवरण सहितको नक्शामा सिमाना (गा.वि.स.), नदि-नाला, ताल-तलैया, वाटो-घाटो, वन-जंगल, उचाई सहितका विभिन्न भौगोलीक पक्षहरु समेटिएका हुनुपर्दछ ।
- जिल्लाको क्यर्ष तथुभ, िवलम गकभ एवततभचल आदि लाई मध्यनजर राखी क्कउप्लिन एयप्लत हरुको निर्धारण गरी सर्भे कार्य गरिने छ ।
- सर्भे गरी प्राप्त नमूनाहरुको प्रयोगशाला परिक्षण गरिने छ ।
- परीक्षण नतिजा लाई नमूना लिइएको स्थानमा एयिततप्लन गरी जिल्लाको माटोको उर्वराशक्तिका विभिन्न पक्ष समेटिएको नक्शा तयार गरिने छ ।
- सर्भे कार्यको लागि निर्देशनालयका प्राविधिक कर्मचारीहरुको अलावा सम्बन्धित जिल्ला कृषि विकास कार्यालयहरु लगाएतका कर्मचारीहरुको सहयोग लिन सकिने छ ।
- सर्भे कार्य सम्बन्धित आर्थिक वर्षमै सम्पन्न गरी नक्शा तयार कार्य सम्पन्न गरिने छ ।

- सभै तथा नक्शा उत्पादन कार्यको विवरण योजना शाखामा उपलब्ध गराईने छ ।

### २.३. योजना शाखा:

#### २.३.१. प्रमुख कार्यहरु :

- माटो व्यवस्थापन कार्यक्रमसंग सम्बन्धित राष्ट्रिय नीति, रणनीति, योजना तर्जुमा तथा मार्गदर्शन बनाउने ।
- माटो व्यवस्थापन कार्यक्रम संग सम्बन्धित वार्षिक कार्यक्रमको योजना तर्जुमा गर्ने ।
- मासिक, चौमसिक, वार्षिक लगायत विभिन्न किसिमका प्रगती प्रतिवेदनहरु तयार गरी सम्बन्धित निकायमा पेश गर्ने ।
- कार्यक्रम सन्चालन गर्न आवश्यक पर्ने मार्गदर्शन, कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, नर्मस आदि तयार पार्ने ।
- विभागीय कार्यक्रम बजेट तर्जुमा गोष्ठी तथा प्रगती समीक्षा कार्यक्रमहरुमा भाग लिने ।
- मन्त्रालय एवं विभाग बाट निर्देशन । माग भए अनुसार सम्बन्धित विषय वस्तु वारेमा सम्बन्धित शाखा संग सम्पर्क गरी विवरण उपलब्ध गराउने ।

#### २.३.२. दरवन्दी व्यवस्था :

उल्लेखित कार्य सम्पादनका लागि प्र.मा.वि. तथा व.मा.वि.को प्रत्यक्ष मातहतका रहने गरी कृषि सेवा अन्तरगत कृषि प्रसार समूह, रा.प.तृ.श्रेणीका एक जना अधिकृत (कृषि प्रसार अधिकृत) को व्यवस्था गरिएको छ ।

#### २.३.३. कर्मचारीको जिम्मेवारी :

माथि उल्लेखित कार्यहरु सुचारु रुपमा कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी यस शाखामा कार्यरत कर्मचारीको हुनेछ । आवश्यक परेको वखतमा कुनै निश्चित कार्य सम्पादनका लागि निश्चित समय सम्मका निमित्त प्र.मा.वि.को स्विकृती अनुरूप काजमा लिन सकिनेछ ।

#### २.३.४. कार्य विधि :

- मन्त्रालय एवं विभागबाट प्राप्त मार्ग शर्नन अनुसार निर्देशनालयमा प्रमुख माटो विज्ञ, वरिष्ठ माटो विज्ञ तथा अन्य सवैशाखाहरूसंग छलफल गरी वार्षिक कार्यक्रम, बजेट तर्जुमा गरिनेछ ।
- आवश्यकता अनुसार कार्यक्रममा हेरफेर गरी अन्तिम रुप दिइने छ ।
- निर्देशनालय अन्तरगतका अन्य शाखाहरुबाट तथा मातहतका कार्यालयहरुबाट कार्यान्वयन भएका कार्यक्रमहरुको तथ्यांक एवं प्रगती संकलन गरी नियमीत रुपमा रिपोर्टिङ्ग गरिनेछ ।
- माटो व्यवस्थापन कार्यक्रमहरु प्रभावकारी रुपमा संचालन गर्न मन्त्रालय एवं विभागबाट प्राप्त मार्गदर्शन । निर्देशनको वारेमा अन्य शाखा तथा मातहतका कार्यालय हरुलाई जानकारी गराइने छ ।
- कार्यक्रमलाई सम-सामयीक बनाउन वेला वेलामा जिल्लाहरुको स्थलगत भ्रमण गरी भ्रमण दबअप लिइने छ ।

#### २.४. माटो व्यवस्थापन शाखा :

#### २.४.१ प्रमुख कार्यहरु:

- सेवा समूहसंग सम्बन्धित जिल्ला तथा क्षेत्रीय कार्यालयहरुको प्राविधिक कार्यको सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गर्ने ।
- माटो व्यवस्थापन संग सम्बन्धित प्राविधिक सल्लाह तथा सुझावहरु सम्बन्धित पक्षलाई उपलब्ध गराउने ।
- कृषकको फिल्डको स्थलगत भ्रमण गरी प्राविधिक सेवा उपलब्ध गराउने ।
- माटो व्यवस्थापन कृषाकलाप वाट प्राप्त जानकारीहरुलाई स्टाफ बैठकमा छलफल गरी आवश्यक कारवाहीको लागि पहल गर्ने ।
- माटो व्यवस्थापन कार्यक्रमसंग सम्बन्धित स्वदेशी । विदेशी, गैह्र सरकारी संघ । संस्थाहरु संग समन्वय तथा सहकार्य गरी कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- माटो व्यवस्थापन कार्यक्रम संग सम्बन्धित सूचना, जानकारी, तथ्यांकहरु संकलन गरी फर्मेट तयार गर्ने ।
- माटो व्यवस्थापन संग सम्बन्धित प्रयोगात्मक परिक्षण तथा अनुसन्धानात्मक कार्यहरु (प्रयोगशाला शाखा संग सहकार्य गरी) सन्चालन गर्ने ।

#### २.४.२ दरवन्दी व्यवस्था:

उल्लेखित कार्य सम्पादनका लागि प्र.मा.वि. तथा व.मा.वि.का. प्रत्यक्ष मातहतमा रहने गरी कृषि सेवा अन्तरगत माटो विज्ञान समूह, रा.प.तृ.श्रेणी का एकजना अधिकृत (माटो विज्ञ) तथा एक जना रा.प.अ.प्र.प्रा.(प्रा.स) गरी दुई जना कर्मचारिको व्यवस्था गरिएको छ ।

#### २.४.३. कर्मचारीको जिम्मेवारी:

माथि उल्लेखित कार्यहरु सुचारु रुपमा कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी यस शाखामा कार्यरत कर्मचारिको हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसार जिम्मेवारी तोकिएको छ ।

##### (क) माटो विज्ञ-१

- सेवा, समूह संग सम्बन्धित जिल्ला तथा क्षेत्रीय कार्यालयहरुको प्राविधिक सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गरी प्रतिवेदन पेश गर्ने ।
- प्राविधिक सल्लाह तथा सुझाव सम्बन्धित पक्षलाई उपलब्ध गराउने ।
- एचयवभअत एचयउयकवा तथा एचयवभअत अयलअभउत लयतभ हरु तयार गर्ने ।
- प्रयोगात्मक परीक्षण तथा अनुसन्धात्मक कार्यहरु संचालन गर्ने ।
- मन्त्रालय । विभाग तथा अन्य माथिल्ला निकायबाट राय सुझावका लागि प्राप्त प्राविधिक म्यअरुभलतक अध्ययनगरी राय सुझाव पेश गर्ने ।
- माटो व्यवस्थापन कार्यक्रमसंग सम्बन्धित स्वदेशी । विदेशी, गैह्र सरकारी संघ । संस्थाहरु संग समन्वय तथा सहकार्य गर्न प्रो-एक्टीभ भूमीका निर्वाह गर्ने ।

##### (ख) प्रा.स.-१

- माटो व्यवस्थापन शाखा हेर्ने अधिकृतलाई सहयोग गर्ने ।

- सु-परीवेक्षक तथा प्र.मा.वि. वाट निर्देशन भए बमोजिम अन्य कार्यहरु गर्ने ।
- कृषकको फिल्ड भ्रमण गरी प्राविधिक सेवा उपलब्ध गराउने ।
- माटो व्यवस्थापन कार्यक्रम संग सम्बन्धित सूचना, जानकारी, तथ्यांक संकलन गरी फर्मेट तयार गर्ने ।
- प्रयोगात्मक परीक्षण तथा अनुसन्धानात्मक कार्यमा माटो विज्ञ लाई सहयोग गर्ने ।

#### २.४.४. कार्य विधि :

- मन्त्रालय एवं विभागबाट प्राप्त मार्ग दर्शन अनुसार निर्देशनालयमा प्रमुख माटो विज्ञ, वरिष्ठ माटो विज्ञ तथा अन्य सबै शाखाहरुलाई स्टाफ मिटिङमा छलफल गरी जानकारी गराइने छ ।
- माटो व्यवस्थापन संग सम्बन्धित कृषकको फिल्डको समस्या आएको खण्डमा आवश्यकता अनुसार स्थलगत भ्रमण गरी प्राविधिक सेवा उपलब्ध गराइने छ ।
- माटो व्यवस्थापन कार्यक्रमहरु प्रभावकारी रुपमा संचालन गर्न मन्त्रालय एवं विभागबाट प्राप्त मार्गदर्शन । निर्देशनको वारेमा अन्य शाखा तथा मातहतका कार्यालय हरुलाई जानकारी गराइने छ ।
- कार्यक्रमलाई सम-सामयिक बनाउन वेला वेलामा जिल्लाहरुको स्थलगत भ्रमण गरी भ्रम दबाउने लिइने छ ।
- माटो व्यवस्थापन कार्यक्रमसंग सम्बन्धित स्वदेशी । विदेशी, गैह्र सरकारी संघ । संस्थाहरु संग समन्वय तथा सहकार्य गरी कार्यक्रम संचालन गरिने छ ।
- माटो व्यवस्थान कार्यक्रम संग सम्बन्धित सूचना, जानकारी, तथ्यांकहरु संकलन गरी फर्मेट तयार गर्ने ।
- आवश्यकता अनुसार माटो व्यवस्थापन संग सम्बन्धित प्रयोगात्मक परीक्षण तथा अनुसन्धानात्मक कार्यहरु (प्रयोगशाला शाखा संग सहकार्य गरी) सन्चालन गरिने छ ।
- शाखा अन्तर्गत भए गरेका कार्यको विवरण योजना शाखामा उपलब्ध गराइने छ ।

#### २.५. लेखा शाखा

##### २.५.१ प्रमुख कार्यहरु

- कार्यालय लाई प्राप्त विनियोजित बजेट ऐन नियम, श्री ५ को सरकार को नीति निर्देशन तथा भए गरेका परिपत्रहरुको आधारमा प्रमुख माटो विज्ञको मातहतमा रहि नियमानुसार आर्थिक कारोबार संचालन गर्ने ।
- बजेट खर्चको हिसाब किताब दुरुस्त राखि ऐन नियमले तोकेको अवधिभित्र सो को प्रतिवेदन एवं विवरणहरु सम्बन्धित निकायमा पठाउने ।
- लेखा परीक्षण गराउने ।
- लेखा संबन्धी भै परि आउने अन्य कार्यहरु गर्ने ।

##### २.५.२ दरवन्दी व्यवस्था



उपर्युक्त कार्य सम्पादनका लागि प्रमुख माटो विज्ञ को प्रत्यक्ष मातहतमा रहने गरि लेखापाल १ जना (रा.प.अनं.प्र.ले )को व्यवस्था गरिएको छ ।

#### २.५.३ कर्मचारीको जिम्मेवारी

आर्थिक कारोबार संचालनमा भए गरेका कार्यहरुको जिम्मेवारी बहन गर्ने ।

#### २.६. प्रशासन तथा स्टोर शाखा

##### २.६.१ प्रमुख कार्यहरु

- निर्देशनालयमा प्राप्त चिठीपत्र तथा टिप्पणी फाइलहरु प्रमुख माटो विज्ञमा पेश गर्ने ।
- पत्रहरु दर्ता गर्ने । चलानीगर्ने ।
- फाइलिंग राख्ने तथा पत्र लेख्ने आदि कार्य गर्ने ।
- विदा एवं हाजिरीलगायत अन्य प्रशासनिक रेकर्ड राख्ने ।
- निर्देशनालयको जिन्सी सम्बन्धी रेकर्ड अद्यावधिक राख्ने ।
- कार्यालयमा सरसफाई लगायत अन्य व्यवस्थापन मिलाउने ।

##### २.६.२.दरबन्दी व्यवस्था

उपर्युक्त कार्य सम्पादनका लागि प्रमुख माटो विज्ञ को प्रत्यक्ष मातहतमा रहने गरि ना.सु. १, खरिदार १ , टाईपिष्ट १ , हल्का सवारी चालक १ तथा पियन ३ गरि जम्मा ७ जना कर्मचारीको व्यवस्था गरिएकोछ ।

#### २.६.३.कर्मचारीको जिम्मेवारी

##### (क) ना.सु.-१

- माथि उल्लेखित कार्यहरुको जिम्मेवारी बहन गर्ने ।
- अख्तियारवालाहरुबाट लिए अराएका तथा अन्य आईपने कार्यहरु गर्ने ।
- प्रमुख माटो विज्ञको पिएको रुपमा पनि काम गर्ने ।

##### (ख) टाईपिष्ट/कम्प्यूटर अपरेटर -१

- निर्देशनालयको चिठ्ठीपत्र तथा आवश्यकतानुसारका अन्य कागजात टाइप गर्ने र फोटोकपी संचालन गर्ने ।

##### (ग) खरिदार-१

- माथि उल्लेखित कार्यहरुको जिम्मेवारी बहन गर्न ना.सु.लाई सहयोग गर्ने ।
- ना.सु.को अनुपस्थितिमा प्रमुख माटो विज्ञ को कार्यक्षमा पि.ए.का.रुपमा काम गर्ने ।

##### (घ) हल्का सवारी चालक -१

- निर्देशनालयबाट सम्पादन हुने हरेक कार्यहरुमा आवश्यकतानुसार सवारी साधन संचालन गर्ने ।
- कर्मचारीलाई आवश्यकता अनुसार विभिन्न ठाउँमा ल्याउने तथा पुर्‍याउने ।

##### (ङ.) पियन -३

- कार्यालय सरसफाई गर्ने

- कार्यालय खोल्ने बन्द गर्ने
- निर्देशनालयबाट सम्पादन हुने हरेक कार्यहरूमा लागे अह्राएका काम गर्ने ।

## भाग -३

### विविध

#### ३.१ अभिलेख व्यवस्थापन

##### निर्णय फाइलको जिम्मेवारी:

- १) यस कार्यक्रमका हरेक फाँटबाट उठान भएका निर्णय फाइल तथा तत्सम्बन्धी कागजातहरूको सूची/पञ्जिका बनाउने र व्यवस्थित गरी राख्ने जिम्मा तोकिएको फाँटवाला सहायक कर्मचारीको हुनेछ ।
- २) निर्णय तहबाट प्राप्त फाइल प्रमुख हुँदै सम्बन्धित फाँटमा पठाई कार्यान्वयन नेछ ।
- ३) निर्णयको फाइल र कागजात प्राप्त भएपछि फाँटवालाबाट त्यसको जानकारी सरोकारवालाहरूलाई आन्तरिक छलफल र बैठक मार्फत् दिइनेछ ।
- ४) फाइल जिम्मा लिने कर्मचारी विदामा बसेमा वा अनुपस्थित रहेमा कसले जिम्मा लिने भन्ने कुरा फाँटको प्रमुखले लिखित रुपमा तोकि दिनु पर्नेछ ।
- ५) फाइल वा कागजातको जिम्मेवारी पाएको/लिएको कर्मचारी अन्यत्र सरुवा भै जानुपर्ने भएमा सरुवा भै आउने कर्मचारीलाई वा तोकिएको अन्यत्र कर्मचारीलाई बरबुझारथ गर्नुपर्ने छ ।
- ६) तोकिएको कार्यको जिम्मेवारी सम्बन्धित अधिकृत तथा सहायक नै हुने हुँदा सो सम्बन्धी सकेसम्म पारदर्शी नेछ ।
- ७) माटो व्यवस्थापन सम्बन्धी तथ्यांक, विवरण अद्यावधिक गर्ने/गराउने प्रतिवेदनहरू डकुमेन्टेसन गर्ने कार्यमा सम्बन्धित फाँटको अधिकृत र सहायकको जिम्मा हुनेछ ।

#### ३.२ कागजात धुल्याउने व्यवस्था:

सरकारी कागजात धुल्याउने नियमहरू २०२७ मा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ ।

#### ३.३ बरबुझारथको व्यवस्था:

कर्मचारीहरूको सरुवा/बहुवा भै जाँदा आफ्नो जिम्मामा रहेको सम्पूर्ण नगदी, जिन्सी तथा फाइलहरू नि.से.नि. बमोजिम अनिवार्य रुपमा बरबुझारथ गर्नु पर्नेछ ।

#### ४. कार्यविधि अनुसार काम नगर्ने कर्मचारी उपर हुने दण्ड सजायको व्यवस्था

कार्यविधिमा उल्लेख भए बमोजिमका कार्य विवरण सम्बन्धित कर्मचारीहरूले जिम्मेवारीका साथ सम्पादन गर्ने छन् भन्ने अपेक्षा राखिएको छ । तथापी केही गरी काम नगर्ने कर्मचारीहरू उपर मनाशिव माफिकको कारण देखिएमा बाहेक नि.से.ए तथा नि से नि बमोजिम कारवाही गरिने छ ।

#### ५. कार्य विवरण

पदस्थापना/सरुवा/बहुवा भई आउने कर्मचारीहरूलाई सम्बन्धित शाखाबाट निजले गर्नुपर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार सहितको कार्य विवरण उपलब्ध गराईने व्यवस्था गर्ने ।

#### **६. कार्यविधि कार्यान्वयन सम्बन्धी निर्देशनालय स्तरबाट हुने अनुगमन व्यवस्था**

यस कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्य विधि कार्यविधि प्रभावकारी कार्यान्वयको लागि निर्देशनालय स्तरबाट निम्न बमोजिमको अनुगमनको व्यवस्था एको छ-

- प्रत्येक फाँटका प्रमुखले आफूलाई तोकिएको फाँटको मासिक रुपमा अनुगमन गरी प्रमुख समक्ष प्रतिवेदन बुझाउनु पर्नेछ ।
- कार्यक्रम निर्देशक एवं कार्यक्रम प्रमुख स्वयंबाट निरिक्षण एवं अनुगमन हुनेछ ।
- अनुगमन प्रतिवेदनमा औल्याइएका सबल पक्षहरूलाई कार्यक्रम कार्यान्वयनमा दीगोपना ल्याउने र औल्याइएका समस्याहरूलाई समाधान र अन्य कार्यवाहीको सम्बन्धमा तत्काल आवश्यक कार्यवाही गरिनेछ ।

**नोट :-** प्रविधिक कर्मचारीको पद अति न्यून भएकोले माथी तोकिएको काम को साथ साथै प्रविधिक कर्मचारीको हकमा कार्यालय प्रमुखले कुनै पनि शाखाको कामको जिम्मेवारी थप गर्न सक्ने छ ।

**माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयबाट प्रदान गरिने प्रमुख काम तथा विवरण**

सि. नं.	कार्य विवरण	उद्देश्य	सेवाग्राही व्यक्ति	सेवा उपलब्ध हुने प्रकृया	लाग्ने शुल्क	काम सम्पन्न गर्न लाग्ने समय	जिम्मेवारी व्यक्ति	गुनासो सुन्ने व्यक्ति
१	माटो, मलको गुणस्तर विश्लेषण गर्ने र मल तथा माटो सुधारकको सिफारिस गर्ने	गुण स्तर पत्ता लगाउने	कृषक जि कृ वि का र अन्य संस्था	जि कृ वि का मार्फत तथा सोभै नमुना प्रयोगशालामा पठाउने	शुक्ल लाग्ने	महिना दिन भित्र प्रतिवेदन दिन पर्ने	प्रयोगशाला प्रमुख	कार्यालय प्रमुख
२	क्षेत्रीय, जिल्ला स्तरमा सञ्चालित प्रयोगशालाहरुको अनुगमन गर्ने	कार्यक्रम सञ्चालनमा देखा परेका बाधा व्यवधान हटाइ कार्यक्रमको कार्यान्वयनमा गतिशिलता ल्याउने	कृषक जि कृ वि का र क्षेत्र मा प. प्रयोगशालाहरु	स्थलगत भ्रमण, नमुना, सङ्कलन, प्रविधिक सुझाव दिने	निशुक्ल	एक आर्थिक वर्ष	शाखा प्रमुख र तोकिएको व्यक्ति	कार्यालय प्रमुख
३	योजना तर्जुमा, अनुगमन तथा प्रगति प्रतिवेदन	कार्यक्रम सन्चालन तथा प्रभावकारी रूपमा कार्यक्रम सन्चालन गर्ने	क्षेत्र मा.प. प्रयोगशाला जि.कृ.वि.का.सेवा केन्द्र, कृषक	वर्षिक कार्यक्रम गोप्टि वाट छलफल भै रा.यो.आ.वाट स्विकृती प्राप्त भै कार्यान्वयन हुने	निशुक्ल	एक आर्थिक वर्ष	योजना शाखा प्रमुख र सम्बन्धित निकायहरु	कार्यालय प्रमुख
४	शिविर अभियान सप्ताहा परिचालन	जन जागरण स्थलगत सेवा प्रदान गर्ने	कृषक, सेवा केन्द्र, जि.कृ.वि.का. र क्षेत्र मा.प. प्रयोगशाला	जिल्लाले पकेट क्षेत्रमा प्रचार प्रसार र स्थान तोकन, प्रयोगशालाहरुले कार्यक्रम सन्चालन गर्ने	निशुल्क	७-१० दिनमा	प्रयोगशाला प्रमुख	कार्यालय प्रमुख
५	क्षेत्र कृषक पाठशाला सन्चालन	आफैले गरेर निर्णय लिने क्षमता बढाउन ।	कृषक, जि.कृ.वि.का. , गैह्र सरकासी संस्था, प्रयोगशाला	जिल्ला तथा संस्थाले लक्ष्य तोकने	निशुक्ल	बाली अवधि	कार्यालयले तोकिएको व्यक्ति	कार्यालय प्रमुख

नोट: माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्रयोगशाला। माटो परिक्षण प्रयोगशालाले सन्चालन गर्ने कार्यक्रम ,उद्देश्य,सम्बन्धित निकाय को साथै विभिन्न मितिमा विभागीय निर्णय का कार्यविधि, मंत्रालय वाट निर्णय भएका कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका कार्यविधिको विस्तृत विवरण यस्मा समावेश गरिएको छ ।

